

Управління освіти і науки
Черкаської обласної державної адміністрації
Комунальний навчальний заклад
«Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»

КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКЕ ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРКАЩИНИ

Навчально-методичний посібник

**Черкаси
2018**

УДК.37.035.6(477)

К 88

Рекомендовано до друку Вченою радою КНЗ «ЧОПОПП ЧОР».
Протокол №2 від 28 травня 2018 року

Керівник проекту:

ЧЕПУРНА Н.М., ректор комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України

Автор-укладач:

Кудін В.С., завідувач лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

Укладачі:

Бугайчук Н.В., методист з виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Гловацький С.В., методист предметів художньо-естетичного профілю комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Лемешева Н.А., методист предметів художньо-естетичного профілю комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

Рецензенти:

Назаренко Г. А., проректор з науково-методичної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник;

Петряк Л.М., методист з виховної роботи Смілянського методичного кабінету Смілянської міської ради

Редактор **К.М. Криворот**

К 88 Козацько-лицарське виховання у закладах освіти Черкащини: навчально-методичний посібник / Кудін В.С., Бугайчук Н.В., Гловацький С.В., Лемешева Н.А. – Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2018. – 191с.

Посібник містить авторські програми гуртків, факультативів, курсу за вибором, розробки інтерактивних виховних заходів для роботи у козацьких 5-9 класах закладів загальної середньої освіти. Окремим додатком у виданні подані аудіо та відеоматеріали з козацької тематики.

Матеріали можуть бути корисними заступникам директорів з виховної роботи, педагогам-організаторам, класним керівникам, учителям, керівникам гуртків.

КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2018

СЛОВО ДО КОЛЕГ

Про задум видання та його методичні особливості

Любов і глибока шана до рідної землі, її багатотисячолітніх традицій – найсвятіші почуття, які кожна людина повинна зберігати все своє життя, усвідомлюючи особисту причетність до долі і історії свого народу.

Передовою силою і формою духовного об'єднання нашого народу тривалий час було козацтво. Воно справило помітний вплив на розгортання національно-визвольного руху, створення зародків української державності, розквіт самобутньої культури, звичаїв, які і понині зуть **козацькими**.

Козацтво – це золота скарбниця духовного надбання наших предків, носій українського смаку, досвід високого рівня військової майстерності. Тому не є дивним, що в сучасних умовах розвитку українського суспільства у багатьох регіонах України почалося активне відродження козацьких виховних традицій, з'явилися новостворені «козацькі класи», козацькі дитячі і юнацькі організації.

На Черкащині, колисці українського козацтва, ці традиції та підходи до виховання молоді наразі активно оживають і впроваджуються в освітній процес. Козацькі традиції сприяють формуванню в учнівській молоді шляхетності, моральної духовності, доблесті й звитяги, є запорукою знань і бездоганного дотримання національних традицій і звичаїв козацької держави. Ці якості надзвичайно потрібні українському народові сьогодні – в період відновлення державності і зміцнення могутності нашої Батьківщини.

Ми вважаємо, що творче відродження культурно-освітніх і виховних козацьких традицій – одна з найважливіших граней зміцнення незалежності України.

У зв'язку з цим виникла необхідність створення цього навчально-методичного посібника, який складається із **2-ох частин**:

- авторські програми факультативів, курс за вибором, програми гурткової роботи;
- розробки інтерактивних занять з історії розвитку козацтва в Україні;

2-ох електронних додатків:

- буктрейлери, Web-квести та інтерактивна онлайн-гра про історію козацтва, визначні постаті козацької доби, звичаї, обряди та бойові традиції козаків;
- аудіозаписи пісень минулих часів і сучасності, марші з козацької тематики.

У посібнику тематично підібраний ілюстративний матеріал. Розділи посібника та електронні додатки забезпечують педагогам можливість творчо використовувати його в освітньому процесі.

ЗМІСТ

Слово до колег.....	3
РОЗДІЛ I ХАЙ ЖИВЕ КОЗАЦЬКА СЛАВА, ХАЙ ЖИВЕ КОЗАЦЬКИЙ ДУХ!	6
1.1. Устименко Н.П. Курс за вибором «Лицарство козацьке».....	7
1.2. Круть В.П. Програма факультативного курсу «Історія, культура, звичаї та духовні традиції козацтва».....	15
1.3. Лучанінова С.І. Програма факультативного курсу «Лицарство козацьке».....	21
1.4. Ширай Т.М. Програма факультативного курсу «Історія українського козацтва».....	31
1.5. Дехтярьов О.В. Програма факультативного курсу «Козачок - стройовичок».....	37
1.6. Бойко Н.А. Програма факультативного курсу «Козацькі джури»....	46
1.7. Матвієнко Б.І. Програма гуртка «Військово-патріотичне виховання».....	54
1.8. Проскура Н.О. Програма гуртка «Козак – Прометей».....	71
1.9. Васільєва Л.В. Програма гуртка «Нащадки козацької слави».....	88
1.10. Ткаченко Ю.В. Програма гуртка «Патріот».....	93
РОЗДІЛ II КОЗАЦЬКОМУ РОДУ НЕМА ПЕРЕВОДУ	116
2.1. Кравченко І.М. Козацька медицина. Дебати для учнів 9 класу.....	117
2.2. Веженкова Л.М. Морський бій. Гра для учнів 9 класу.....	124
2.3. Возна І.В., Тарасюк А.В. Де козак, там і слава. Козацький квест для учнів 8 класу.....	130
2.4. Творча група вчителів м. Сміли Козацьке бароко. Квест для учнів 8 класу.....	135
2.5. Дяченко Л.М. Постаті козацької доби. Квест для учнів 8 класу.....	144
2.6. Колеснік О.Д. Ми – гідні спадкоємці козацьких прізвищ. Квест-гра для учнів 7 класу.....	150
2.7. Карпенко І.М. Як козаки розумом та силою мірялися. Козацькі забави для учнів 7 класу.....	157
2.8. Мичка О.Г. Козацьке дозвілля. Квест для учнів 5-7 класів.....	161
2.9. Маценко Т.І. Зберегти козацьку славу нам діди заповідали. Квест для учнів 6 класу.....	165

2.10. Сидоренко Н.В. Земля Черкаська – слава козацька. Козакфест для учнів 5-6 класів.....	177
2.11 Юрпольська В.М. Медицина у козаків. Виховна година для учнів 5 класу.....	182
3. Електронний додаток 1 ХАЙ СЛАВУ КОЗАЦЬКУ НІХТО НЕ ЗАБУДЕ !	188
3.1 Матрос О.В. Загадки козацьких характерників. Буктрейлер для учнів 7-11 класів	
3.2. Сидоренко Ю.М. Михайлик – джура козацький. Буктрейлер для учнів 5-6 класів	
3.3. Горбенко А.В. Козацькі літописи. Буктрейлер для учнів старших класів	
3.4 Слободяник Я.Ю. Козаки в літературі. Веб-квест для учнів 8-9 класів	
3.5. Дяченко Л.М. Постаті козацької доби. Веб - квест для учнів 8-9 класів	
3.6. Юрченко Т.Є. Звичаї та обряди козаків. Веб-квест для учнів 8-9 класів	
3.7. Пересунько А.І. Одяг запорізьких козаків. Веб-квест для учнів 8-9 класів	
3.8. Творча група вчителів м. Сміли. Козацьке бароко. Веб-квест для старшокласників 7-8 класи	
3.9. Сердечна І.М. Козацький веб-квест для учнів 6-7 класів	
3.10. Кирилюк Н.О. Знавці козацтва. Інтерактивна онлайн-гра для учнів 8-9 класів	
4. Електронний додаток 2 МИ - КОЗАЦЬКОГО РОДУ.....	189
4.1 Аудіозаписи пісень минулих часів і сучасності, марші з козацької тематики	
СЛОВО ПОДЯКИ.....	191

РОЗДІЛ I

ХАЙ ЖИВЕ КОЗАЦЬКА СЛАВА, ХАЙ ЖИВЕ КОЗАЦЬКИЙ ДУХ!

«Козак думу гадає»

(мозаїка яєчною шкарлупою)

Автор **Вікторія Проценко**, учениця 8 класу

Шевченківського НВК “Дошкільний навчально-виховний заклад – загальноосвітня школа I-III ступенів” Звенигородської районної ради,
учитель **Т.В. Гаврильченко**

Н. П. Устименко,

учитель історії Нехайківського навчально-виховного комплексу
«загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад»
імені двічі Героя Радянського Союзу І.Н. Степаненка Драбівської районної
ради

«ЛИЦАРСТВО КОЗАЦЬКЕ»

Авторська програма курсу за вибором для учнів 7 класу

Пояснювальна записка

Перед освітою ХХІ ст. в Україні стоїть завдання утвердження національної свідомості та гідності молоді, місія якої розбудовувати культуру нашого суспільства та завершити державотворення.

Завданням сучасної української школи є формування майбутнього України, виховання вільних, відповідальних людей, гідних громадян своєї держави. Сьогодні історія України як освітня галузь дає великі можливості для удосконалення процесу навчання, підготовки учнів до практичної діяльності в сучасному суспільстві, що неможливо без вивчення минулих подій і досконалого знайомства з визначними особистостями нашої історії. Складовою частиною курсу історії України є період козаччини, над яким замислюються і намагаються осягнути багато поколінь. Козацьке минуле так глибоко й органічно вкарбувалося в історичну пам'ять народу, що на його тлі сучасні політичні розбіжності набувають другорядного значення. Це та сторінка історії, яка інтегрує, об'єднує наше й досі розколоте суспільство.

Програма курсу «Лицарство козацьке» призначена для виховання українських школярів на засадах козацької педагогіки. Виховання козака – яскравий феномен української етнопедагогіки, у якому збережено найкращі духовні цінності народу.

Дана програма розрахована для роботи з учнями 7-х класів і формує основи підготовки школярів відповідно засад національно-духовного та військово-патріотичного виховання.

Програма курсу направлена на використання досвіду наших предків з виховання підростаючого покоління, виконання законів Кодексу лицарської честі,

покликана дати учням додаткову козацько-лицарську освіту, відродити ідеї козацької педагогіки, забезпечити виховання фізично здорових, морально чистих і по-лицарськи мужніх та сильних духом громадян незалежної України.

Мета курсу

Головною метою курсу є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин.

Уведення цього курсу формуватиме в родині, школі, громадському житті творчу особистість - козака-лицаря, захисника рідної землі з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю, світоглядом і характером, високою мораллю і духовністю.

Вивчення курсу «Лицарство козацьке» допоможе учням глибше засвоїти історію рідного краю, традиції свого народу, познайомить школярів із життям запорозьких козаків, звичаями, побутом, культурою, військовими походами, допоможе зануритися в атмосферу героїчних і славних часів козацького лицарства.

Курс «Лицарство козацьке» розвиватиме в дітей почуття гідності, розуміння своїх людських обов'язків, усвідомлення свого місця в житті, можливостей у реалізації своїх прав і свобод.

Вивчення курсу сприятиме усвідомленню необхідності знати і пишатися історією своєї Вітчизни, виховувати гордість за наше минуле і зробити все можливе для кращого майбутнього.

Складовою частиною курсу є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби.

Завдання курсу

- усвідомлення патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;

- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки, козацької історії і традицій;
- підвищення престижу військової служби;
- вивчення історії Українського козацтва, основ козацького бойового мистецтва, ознайомлення з подвигами козаків-героїв, вивчення біографій найвидатніших українських гетьманів Запорізької Січі;
- формування в учнів сучасної козацької ідеології, світогляду, характеру, сили волі і сили духу та інших лицарських чеснот;
- виховання національної свідомості і самосвідомості, історичної пам'яті, любові до рідної мови і культури;
- виховання патріотизму, стійкої громадянської позиції, сприяння підготовці до військової служби на основі козацько-лицарського виховання;
- сприяння всебічному розвитку, духовному збагаченню особистості учня.

**ПРОГРАМА КУРСУ «ЛИЦАРСТВО КОЗАЦЬКЕ» ДЛЯ 7 КЛАСУ
(35 ГОДИН)**

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<i>Вступ. Козацтво – невід’ємна складова української нації (1 година)</i>	
Розділ I Лицарство козацьке (11 годин)	
Хто такі козаки.	Учні знатимуть: - хто такі козаки, устрій і життя козацької Січі, хто такий гетьман, козацька старшина їх обов’язки; духовні критерії козацького життя – молитва, українська мова, козацькі символи та обереги; - поняття: «посадження на
Січ та її адміністративний устрій. Козацькі столиці	
Хто такий гетьман і козацька старшина.	
Що таке паланки та січові коші. Козацькі клейноди	
Козацькі пісні, оповіді, легенди. Військові козацькі музичні інструменти	

Богатирі із Січі	<p>коня», «підперізування», «вартова посвята», джура, вишкіл, взаємодопомога, взаємопожертва, побратимство; - яку роль відіграє козацтво в житті українського народу;</p> <p>Учні вмітять:</p> <ul style="list-style-type: none"> - описувати січові козацькі традиції та побут. - наводити приклади з усної народної творчості про життя та боротьбу козаків, виконувати козацькі пісні, легенди, оповіді; - розповідати про народні козацькі лікувальні методи; - наводити приклад віротерпимості, забобонності, пошани та поваги до людей.
Джура. Вікові посвяти козаків	
Про козака та сім'ю? Побратимство	
Яким був побут козаків на Січі	
Як козаки лікувалися. Діди-знахарі	
Урок узагальнення	
<p>Розділ II</p> <p>Український козацький звичай і право (7 годин)</p>	
Козацький звичай.	<p>Учні знатимуть:</p> <ul style="list-style-type: none"> - що таке козацький звичай, козацькі суди, звичаєві громади; як козацький звичай можна впровадити в сьогодення; звичаєве право, звичаєве судочинство, козацьке товариство, громада, демократія, християнська республіка; основи законів Кодексу Лицарської честі <p>Учні вмітять:</p> <ul style="list-style-type: none"> - характеризувати різноманітні козацькі звичаї як форми організації українського народу;
За якими законами і правилами жили козаки.	
Принци існування Звичаєвої козацької громади.	
Козацькі суди. Кодекс Лицарської честі	
Пилип Орлик і його конституції.	
Чи можна впровадити козацький звичай і право в сьогодення.	
Урок узагальнення	

	<p>- порівнювати звичаєве козацьке право і писані закони сьогодення.</p> <p>- висловлювати судження щодо необхідності чи недоцільності збереження або відновлення козацьких звичаїв сьогодні.</p>
<p>Розділ III</p> <p>Військове мистецтво козаків (10 годин)</p>	
Зброя клинкова і вогнепальна	<p>Учні знатимуть:</p> <p>- найвідоміші козацькі битви та походи, зможуть прокоментувати їх.</p> <p>- поняття: клинкова зброя, вогнепальна зброя, чайка, козак-характерник, Запорізька Січ, бойовий гопак.</p> <p>Учні вмітимуть:</p> <p>- описувати військове мистецтво козаків, тактику і стратегію козацьких битв та морських походів, козацької розвідки;</p> <p>- наводити приклади героїзму козаків під час битв та походів, усвідомлює нероздільність українського народу і козацтва</p> <p>- розповідати про будівництво козацьких Січей, козацьке життя, традиційну зброю козацтва, козацькі човни чайки</p>
Козацька артилерія	
Козацькі війни на суходолі	
Морські походи козаків. Практичне заняття: морські походи козаків під керівництвом П. Сагайдачного, перегляд документального фільму	
Українське бойове мистецтво – гопак	
Як і де козаки січі будували	
Пластун-козацький розвідник	
Козак Мамай – улюблений народний герой. Практичне заняття, робота з історичними джерелами, ілюстраціями	
Козаки-характерники	
Урок узагальнення: екскурсія в музей (часи козацтва)	
<p>Розділ IV</p> <p>Легендарні козацькі Гетьмани. Козацтво XX –XXI століття.</p> <p>(7 годин)</p>	
Дмитро Байда-Вишневецький	<p>Учні знатимуть:</p> <p>- імена, дати життя і діяльності найвідоміших козацьких</p>
Петро Конашевич-Сагайдачний	

Богдан-Зіновій Хмельницький. Практичне заняття: Богдан Хмельницький як людина та державний діяч.	<p>гетьманів, зможуть коротко викласти їх історію діяльності.</p> <p>- поняття: гетьман, козацька старшина, кошовий отаман, козацька рада, реєстрове козацтво, курінь, покозачення.</p> <p>Учні вмітять:</p> <p>- наводить приклади боротьби козацтва за свої права та привілеї.</p> <p>- висловлювати судження щодо вчинків та діяльності гетьманів.</p> <p>- визначати причини, сутність та наслідки діяльності того чи іншого гетьмана, вплив його на історію України.</p> <p>- характеризувати роль найвідоміших гетьманів в різні періоди історії.</p>
Петро Дорошенко. Іван Мазепа	
Невмирущі традиції козацтва XX століття: Українські Січові Стрільці; Воїни УНР; герої Крут; Холодноярська республіка	
Невмирущі традиції козацтва XXI століття: герої революційних Майданів; воїни добровольці на сході України.	
Урок узагальнення	

Очікувані результати

Учні повинні знати:

- Основні питання історії України, козацтва і рідного краю;
- Історичні умови виникнення українського козацтва, основні етапи його історії;
- Організаційну структуру Запорізької Січі та структуру Війська Запорізького;
- Культуру і побут українців, фольклор населення Запоріжжя;
- Гетьманів України та кошових Запорізької Січі;
- Закони козацького звичаєвого права;
- Обряди і звичаї українського народу, церковні і народні свята;
- Історичні та культурні пам'ятки рідного краю;
- Видатних діячів українського козацтва, культури, науки і мистецтва;
- Підвищення рівня вихованості учнів. їхньої національно-патріотичної практичної діяльності і поведінки.
- Учні повинні вміти:
- Працювати з різними джерелами інформації;
- Збирати, фіксувати народознавчі матеріали;

- Проводити спостереження за природою, орієнтуватись на місцевості;
- Гартувати тіло і дух. Працювати над поліпшенням свого здоров'я та свого характеру;
- Аналізувати та робити висновки щодо діяльності видатних діячів української історії.

Календарне планування

Дата	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу
		Розділ I Лицарство козацьке (11 годин)
	1	Хто такі козаки.
	1	Січ та її адміністративний устрій. Козацькі столиці.
	1	Хто такий гетьман і козацька старшина.
	1	Що таке паланки та січові коші. Козацькі клейноди.
	1	Козацькі пісні, оповіді, легенди. Військові козацькі музичні інструменти.
	1	Богатирі із Січі.
	1	Джура. Вікові посвяти козаків.
	1	Про козака та сім'ю? Побратимство.
	1	Яким був побут козаків на Січі.
	1	Як козаки лікувалися. Діди-знахарі.
	1	Урок узагальнення.
		Розділ II Український козацький звичай і право (7 годин)
	1	Козацький звичай.
	1	За якими законами і правилами жили козаки.
	1	Принци існування Звичаєвої козацької громади.
	1	Козацькі суди. Кодекс Лицарської честі
	1	Пилип Орлик і його конституції.
	1	Чи можна впровадити козацький звичай і право в сьогодення.
	1	Урок узагальнення
		Розділ III Військове мистецтво козаків (10 годин)
	1	Зброя клинкова і вогнепальна

	1	Козацька артилерія
	1	Козацькі війни на суходолі
	1	Морські походи козаків. Практичне заняття: морські походи козаків під керівництвом П. Сагайдачного, перегляд документального фільму.
	1	Українське бойове мистецтво – гопак.
	1	Як і де козаки січі будували.
	1	Пластун-козацький розвідник.
	1	Козак Мамай – улюблений народний герой. Практичне заняття, робота з історичними джерелами, ілюстраціями.
	1	Козаки-характерники.
	1	Урок узагальнення: екскурсія в музей (часи козацтва)
		Розділ IV Легендарні козацькі Гетьмани. Козацтво XX –XXI століття.(7 годин)
	1	Дмитро Байда-Вишневецький
	1	Петро Конашевич-Сагайдачний
	1	Богдан-Зіновій Хмельницький. Практичне заняття: Богдан Хмельницький як людина та державний діяч.
	1	Петро Дорошенко. Іван Мазепа.
	2	Невмирущі традиції козацтва XX століття: Українські Січові Стрільці; Воїни УНР; герої Крут; Холодноярська республіка Невмирущі традиції козацтва XXI століття: герої революційних Майданів; воїни добровольці на сході України.
	1	Урок узагальнення

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні / В.Б. Антонович. – Київ: Дніпро, 1991. – 45с.
2. Апанович О. М. Гетьмани України і кошові отамани Запорізької Січі / О.М. Апанович. – Київ: Варта, 1993.
3. Апанович О. М. Розповіді про запорозьких козаків. – Київ: Дніпро, 1991.
4. Історія українського війська (1917-1995). – Львів, 1996.
5. Каюков В. І. Лицарське виховання / В.І. Каюков. – Кіровоград, 2000.
6. Українське козацтво: Мала енциклопедія. – Запоріжжя, 2000.

7. Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. – Київ, 1991.
8. Фігурний Ю. Історичні витоки українського лицарства. – Київ: Вид. дім "Стилос", 2004.

В.П. Круть,
учитель фізичного виховання та
предмета «Захист Вітчизни» Ватутінської ЗОШ I-III ступенів №5 Ватутінської
міської ради (автор-укладач)

**ПРОГРАМА
ФАКУЛЬТАТИВНОГО КУРСУ
«ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА, ЗВИЧАЇ ТА ДУХОВНІ ТРАДИЦІЇ КОЗАЦТВА»**

Пояснювальна записка

Відповідно до вимог Державної національної програми «Освіта», Указу Президента України від 25.10.2002 р. «Про концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді», Постанови кабінетну Міністрів України від 30.11.2000 р., рішення Ватутінської міської ради від 13.10.2015 № 580 «Про міську програму національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017-2020 року наказу по закладу від № «Про створення козацьких класів», відповідно до заходів щодо вдосконалення якості допризовної підготовки юнаків і військово-патріотичного виховання молоді» головною метою роботи факультативу є виховання свідомого громадянина і патріота Батьківщини, підготовка юнаків до проходження строкової військової служби в Збройних Силах та інших військових формуваннях України.

Виходячи з методичної проблеми виховної роботи закладу, програма ставить за мету:

- підготовку учнів до свідомої активної участі в суспільному житті Української держави, формування відповідальності за долю України;

- формування патріота, свідомого громадянина України, захисника рідної землі з вираженою самосвідомістю, світоглядом і характером, високою духовністю;
- ознайомлення з найяскравішими сторінками історії козацтва та його визначними діячами;
- відродження козацьких традицій;
- розвиток культурного надбання козацтва;
- підвищення престижу військової служби, формування і розвиток готовності до захисту Української держави і служби у Збройних Силах України;
- надання допомоги для вступу у військові вищі навчальні заклади випускникам загальноосвітніх шкіл.

До факультативу «Історія, культура, звичаї та духовні традиції козацтва» залучаються діти віком від 10 до 17 років. Програма занять розрахована на 1 рік навчання. Тематика занять складається з урахуванням вікових можливостей дітей. Заняття факультативу покликані допомогти дітям розкрити свої таланти, можливості та уміння; зароджувати в них цікавість до історичного козацького та військового минулого.

Теоретичні заняття проводяться у формі лекцій, бесід, розповідей з їх обговоренням, використанням дидактичного матеріалу та новітніх технологій навчання. На цих заняттях розглядаються поняття, визначення, основні положення теми.

Практичні заняття передбачають проведення рольових ігор, доповідей учнів, туристично-екскурсійних походів, зустрічей з ветеранами війни, праці та військової служби, з керівниками козацьких організацій Черкаської області, відвідування музеїв.

Комплексні заняття включають послідовне виконання завдань з різних розділів програми, якими учень повинен оволодіти.

Учитель має можливість самостійно розподіляти години теоретичного та практичного матеріалу.

Програма розрахована на здійснення міжпредметних зв'язків з курсами історії рідного краю, історії України та всесвітньої історії.

Підсумком роботи щодо реалізації завдань програми факультативу є участь учнів в проведенні шкільного фестивалю «Нащадки козацької слави», підготовка та участь у заходах до святкування пам'ятних дат військової історії України та історії козацтва.

Основні вміння та навички, якими повинен оволодіти учень:

- аналізувати, узагальнювати й систематизувати історичний матеріал; порівнювати, оцінювати, пояснювати історичні факти на основі здобутих джерел;
- аргументовано, на основі історичних фактів, відстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему;
- розмірковувати, спілкуватись, співпрацювати у навчанні, розв'язувати будь-які проблеми;
- свідомо дотримуватися громадської поведінки, реалізовувати й захищати свої права, виконувати громадські та конституційні обов'язки.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Назва теми	Кількість годин	Вимоги до знань та вмінь учнів	Примітка
Тема 1. Витоки, походження козацтва на теренах України				
1	Народи, які жили на території Запорізької області та прилягаючих землях.	1	Учні повинні знати і вміти: – <i>називати</i> дати перших згадок про козаків у писемних джерелах, утворення першої Запорозької Січі; – <i>показувати</i> на карті територію запорозьких земель, перші Січі;	
2	Історична ситуація у світі і в Україні в період зародження та розвитку козацтва.	1		
3	Хто такі козаки? Як виникло козацтво?	1		
4	Хортиця — колыска Запорізького козацтва.	2		
5	Легенди про життя козаків.	2		
6	Побут козаків, одяг, зброя.	2		

	Про вуса, чуприну та козацьку звитягу.		– <i>описувати</i> побут, військово	
7	Звичаєве право — заповіді козака.	2	мистецтво, традиції та звичаї козаків;	
8	«Де козак, там і слава»	2	– <i>наводить</i>	
9	Козацьке коло.	1	<i>приклад</i> військового мистецтва козаків, роботи рад та судів козаків; – <i>наводити</i> приклади боротьби козацтва за свої права, військового мистецтва козаків;	
Тема 2. Боротьба козацтва за визволення України				
10	Видатні козацькі полководці XVI – XVII ст.	2	Учні повинні знати і вміти:	
11	Петро Сагайдачний — видатна особа козацької доби.	2	– <i>називати</i> дати подій, визначення понять і термінів, назви історико-географічних об'єктів, історичних джерел, пов'язаних із життєписами козацьких ватажків XV – середини XVII ст.;	
12	Переяславська Рада — українсько-російський договір 1654 р.	1		
13	Богдан Хмельницький — людина і політик.	2		
14	Чигирин — історична пам'ятка України	2		
15	Походи кошового отамана Івана Сірка.	2	– <i>описувати</i> постаті козацьких ватажків, використовувати історичні джерела для їх	
16	Гетьман Петро Дорошенко, його боротьба за об'єднання України.	1		
17	Історія нашого краю. Період Коліївщини	2	характеристики; <i>синхронізувати</i>	
18	Гетьман І.Мазепа – борець	2		

	за українську державність		події, пов'язані із	
19	Конституція П.Орлика – перша демократична конституція в світі	1	життєписами козацьких ватажків, визначати їх	
20	Гетьманщина та її ліквідація Катериною II	1	хронологічну послідовність,	
21	Запорізьке козацьке військо низове.	2	віддаленість від сьогодення;	
22	Створення Азовського козацького війська.	2	– <i>використовувати</i> у мовленні поняття і терміни, пов'язані із	
23	Йосип Гладкий — легендарний отаман Азовського козацького війська.	1	життєписами козацьких ватажків; – <i>показувати</i> на карті та	
24	Кубанське козацьке військо.	1	встановлювати	
25	Чорноморське козацьке військо.	1	взаєморозміщення основних історико- географічних об'єктів, пов'язаних із життєписами козацьких ватажків; – <i>зіставляти та порівнювати</i> життєписи козацьких ватажків та історичних постатей відповідного періоду; – <i>висловлювати власні судження</i> про гетьманів України і їхню роль в обороні незалежності і державотворенні України	
Тема 3. Збереження традицій українського козацтва				
26	Мистецтво українців:	2	Учні повинні знати	

	кераміка, вишивка, писанкарство, ковальство, зброярство.		і вміти: - <i>розуміти</i> роль та значення козацького побратимства; - <i>вивчати</i> кодекси лицарської звитяги та лицарської честі. - збирати прислів'я та приказки про козаків; Знайомитися з історією козацької та української народної пісні, вивчати їх, збирати пісенні матеріали у своїй місцевості. - Вивчати і практично відтворювати народні ігри та забави, де мірялися силою, опанувати мистецтво верхової їзди та єдиноборства.	
27	Календарні свята з давнини та пов'язані з ними обряди і звичаї.	2		
28	Козацькі думи, пісні, музика й танці.	2		
29	Духовне життя козаків. Віра і церква.	2		
30	«Козацькому роду нема переводу» до Дня захисника Вітчизни.	2		
31	Військово-фізична підготовка молоді у козацьку добу.	1		
33	Прийоми військово-фізичної підготовки джур.	3		
34	Українське військо періоду козаччини. Організація та тактичні прийоми козацького війська.	3		
Тема 4. Відродження українського козацтва				
35	Відродження українського вільного козацтва (1917-1921 рр.)	1	- вивчати історію місцевих товариств (осередків)	
36	Проблеми відновлення діяльності українського козацтва в незалежній Україні	1	Українського козацтва; - вміти надавати першу медичну допомогу;	
37	Козацько-громадські організації та інституції	2	- практично застосовувати навички роботи з різними видами	
38	Основи топографії та туризму; надання першої медичної допомоги. «Козацький куліш».	2		

39	«Стежками рідного краю».	6	карт, та
40	Шкільний фестиваль «Нащадки козацької слави»	2	орієнтування на місцевості; - розуміти значення козацьких організацій в розвитку незалежної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батурин: історія в пам'ятках (Путівник Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця: Ніжин, Видавництво «Аспект-Поліграф»; 2008.
2. Енциклопедія Українознавства. – Мюнхен; Нью-Йорк, 1949.
3. Кравець О.М. Звичаї українського народу : історичний етнографічний нарис. – Київ, 1996.
4. Листи кошового отамана П.Калнишевського 1763р про устрій Запорозької Січі// Пам'ятники України. – 1989. –№3.
5. Гурчевська Ж. Цікаві факти про Запорозьких козаків / Ж. Гурчевська [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://uamodna.com/articles/cikavi-fakty-pro-zaporizjkyh-kozakiv/>.

С.І. Лучанінова,
учитель історії Золотоніської гімназії
ім. І.Д. Скляренка Золотоніської міської ради (автор-укладач)

ПРОГРАМА ФАКУЛЬТАТИВУ «ЛИЦАРСТВО КОЗАЦЬКЕ»

Пояснювальна записка

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку на планеті. В сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів

для інтегрування в європейське співтовариство, є визначення нової стратегії виховання як багатокомпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави.

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму які закладені в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015р.). При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Вони уже ввійшли до освітнього і загально виховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньої сфери.

Історичні умови буття українського народу породили самобутній феномен – козацтво. Воно втілювало в собі фізичне й духовне здоров'я нації, інтелектуальну силу, життєздатність, оптимізм і енергію. Це була об'єднана, згуртована, ідейно і духовно зцементована, суворо дисциплінована національна сила, яка очолювала боротьбу проти чужоземних ворогів.

Відродження козацьких традицій є надзвичайно потрібною і важливою справою. Постане сучасне українське лицарство – духовно постане Україна. Сьогодні нам належить продовжити велику місію козацтва. Козаки знову мають стати захисниками честі й гідності України, її традицій, її культури.

В основу факультативу національно-патріотичного виховання «Лицарство козацьке» покладено ідею розвитку української державності часів козацтва як

консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації. Важливу роль у просвітницькій діяльності посідає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України.

Дана програма розрахована для роботи з учнями 5-х класів і формує основи підготовки школярів відповідно засад національно-духовного, військово-патріотичного виховання.

Програма факультативу направлена на використання елементів козацької педагогіки, досвід наших предків по вихованню підростаючого покоління, виконання законів Кодексу лицарської честі. Покликана дати учням додаткову козацько-лицарську освіту, забезпечити їх надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками і зорієнтувати козачат на інтереси нащадків, бо творче відродження в житті ідей і засобів козацької педагогіки має забезпечити виховання фізично здорових, морально чистих і по-лицарські мужніх та сильних духом громадян незалежної України. За основу взято програму курсу «**Лицарство козацьке**» автора Клименко Тетяни Василівни, вчителя історії Малютянської загальноосвітньої школи I-II ступенів Києво-Святошинської районної державної адміністрації.

Головна мета і завдання факультативу

Головною метою факультативу є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Введення цього факультативу формуватиме в родині, школі, громадському житті творчу особистість - козака-лицаря, захисника рідної землі з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю, світоглядом і характером, високою мораллю і духовністю.

Вивчення даного факультативу «Лицарство козацьке» допоможе учням глибше засвоїти історію рідного краю, традиції рідного народу, познайомить учнів із життям запорозьких козаків, їхніми звичаями, побутом, культурою,

військовими походами, допоможе зануритись в атмосферу героїчних і славних часів козацького лицарства.

Факультатив «Лицарство козацьке» розвиватиме в дітях почуття гідності, розуміння своїх людських обов'язків, усвідомлення свого місця в житті, можливостей в реалізації своїх прав і свобод.

Вивчення факультатив сприятиме усвідомленню необхідності знати і пишатися історією своєї Вітчизни, виховувати гордість за наше минуле і зробити все можливе для кращого майбутнього.

Складовою частиною факультатив, а в часи воєнної загрози – пріоритетною, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби.

Завданням факультативу «Лицарство козацьке» є:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки, козацької історії і традицій;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;
- вивчення історії Українського козацтва, основ козацького бойового мистецтва, ознайомлення з подвигами козаків-героїв та патріотичної козацької старшини, вивчення біографій найвидатніших українських гетьманів та кошових Запорізької Січі;
- формування в молоді сучасної козацької ідеології, філософії, світогляду, характеру, сили волі і сили духу та інших лицарських чеснот;
- виховання в дітей національної свідомості і самосвідомості, історичної пам'яті, любові до рідної мови і культури;
- виховання патріотизму, стійкої громадянської позиції, сприяння підготовці молоді до військової служби на основі козацько-лицарського виховання;

- сприяти всебічному розвитку, духовному збагаченню особистості учня;
- привчати до толерантності і чуйності, дружелюбності й милосердя у взаєминах із людьми;
- виховувати моральні якості особистості (почуття власної гідності, поваги до себе і людей, вимогливість, відповідальність, негативне ставлення до приниження, зневажливого ставлення, протест проти будь-яких проявів насильства, впевненість в собі, віра в добро, справедливість, вміння захистити свою гідність).

Особливості структури й змісту програми

Програмою передбачено вивчення факультативу «Лицарство козацьке» в 5 класі загальноосвітніх навчальних закладів за варіативною складовою навчального робочого плану школи.

Факультатив «Лицарство козацьке» є логічним продовженням навчальних предметів в структурі громадянської освіти та патріотичного виховання

З 2016 року наша гімназія обрала собі модель школи в якій відкрито козацький клас. В рамках моделі відбувається переорієнтація на особистість учня, на формування активної громадської позиції, відповідальності перед собою та перед громадою за прийняті рішення. Відповідно із поставленими завданнями в школі розроблена програма «Формування громадянської компетентності» спланований і робочий навчальний план таким чином, щоб створити відповідну систему роботи із громадянської освіти.

Важливим елементом в структурі громадянської освіти та патріотичного виховання має стати факультатив «Лицарство козацьке», який пропонується ввести в 5 класі.

Факультатив був створений відповідно до завдань Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді від 16.06.2015р.

Впровадження даного факультативу, в гімназії стане необхідним зв'язуючи елементом громадянського та національно-патріотичного виховання.

Програмою передбачено формування ключових компетентностей, які сприяють усвідомленню суті патріотичних цінностей в житті будь-якого

суспільства і в будь-які віки, засвоєнню загальнолюдських принципів і орієнтирів демократичного життя.

З цією метою до кожної теми розроблені вимоги до рівня навчальних досягнень учнів.

Особливості організації навчально-виховного процесу

Факультатив «Лицарство Козацьке» рекомендоване до використання в навчально-виховному процесі школи за рахунок варіативної складової робочого навчального плану в 5 класі.

Методична реалізація змісту факультативу «Лицарство козацьке» потребує гнучкого підходу до визначення цілей, структури уроків, відбору методів і прийомів, організації навчальної діяльності школярів. У процесі вивчення факультативу обов'язкове використання різних форм навчальної діяльності, серед яких виділяються розповідь, бесіда, гра, доречними будуть дискусії, обговорення художніх творів, реальних історичних ситуацій та документів.

Під час викладання даного факультативу передбачено теоретичні та практичні заняття, організація дослідно-пошукової роботи на тематику занять; проведення на козацьку тематику ранків, конкурсів «козацьких мудреців», лицарських турнірів, заочних мандрівок; високу ефективність будуть мати години духовного спілкування, уроки Козацької Слави, уроки Національної Гідності і Честі, свята присвячені визначним датам і ювілеям з історії нашого народу та українського лицарства; плідними можуть стати дискусійні клуби, круглі столи, особливо в процесі вивчення життєдіяльності українських державотворців; не останню роль може відіграти збір матеріалів для художніх та наукових творів на тематику занять; актуальна організація і застосування сюжетно-рольових ігор, ігор-інсценівок, змагань «Козацькі забави». Цікавими будуть відвідування місць бойової Козацької Слави, музеїв, тематичних виставок, відвідування театральних вистав пов'язаних з козацькою тематикою. Викладання через активну учнівську практичну діяльність сприятиме формуванню у дітей знань, умінь і громадських компетентностей, аналізу життєвих вражень, активної громадянської позиції.

Загальний обсяг годин факультативу складає 35 години на рік, подано орієнтовний розподіл годин. Вчитель може за необхідності вносити корективи.

Програма факультативу «Лицарство козацьке» для 5 класу (35 години)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<i>Вступ. Козацтво – невід’ємна складова української нації (1 година)</i>	
Розділ І. Лицарство козацьке (11 годин)	
Хто такі козаки.	Учні знатимуть:
Козацькі столиці. Адміністративний устрій січі.	- хто такі козаки, устрій і життя козацької Січі, хто такий гетьман, козацька старшина їхні обов’язки;
Хто такий гетьман і козацький старшина.	- духовні критерії козацького життя – молитва, українська мова, сакральні знання, козацькі символи та обереги;
Що таке паланки та січові коші. Навіщо клейноди козакам?	- поняття: «посадження на коня», «підперізування», «яренья», «вартова посвята», джура, вишкіл, взаємодопомога, взаємопожертва, побратимство;
Пісні, оповіді, легенди козацькі. Військова козацька музика.	- яку роль відіграє козацтво в житті українського народу;
Хто такі запорозькі богатирі.	Учні вмітимуть:
Вишкіл козацької молоді. Джура. Вікові посвяти козаків.	- описувати січові козацькі традиції та побут.
Чи мав право козак мати сім'ю? Побратимство	- наводити приклади з усної народної творчості про життя та боротьбу козаків, знає козацькі пісні, легенди, оповідь;
Побут козаків на січі	- розповідати про народні козацькі лікувальні методи;
Як козаки лікувалися	- наводити приклади духовного служіння козацтва, віротерпимості,

Урок узагальнення	забобонності віри, пошани та поваги до людей
Розділ II. Український козацький звичай і право (7 годин)	
Що таке козацький звичай.	<p>Учні знатимуть:</p> <ul style="list-style-type: none"> - що таке козацький звичай, козацькі суди, звичаєві громади; - як козацький звичай можна впровадити в сьогодення; - звичаєве право, звичаєве судочинство, козацьке товариство, громада, демократія, християнська республіка; - основи законів Кодексу Лицарської честі <p>Учні вмітимуть:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Характеризувати різноманітні козацькі звичаї як форми організації українського народу. - Порівнювати звичаєве козацьке право і писані закони сьогодення. - Висловлювати судження щодо необхідності чи недоцільності збереження або відновлення козацьких звичаїв сьогодні
Закони і правила за якими жили козаки.	
Принци існування Звичаєвої козацької громади.	
Що буде з козаком якщо він порушив закон. Козацькі суди. Кодекс Лицарської честі	
Чому Запорізьку Січ називали козацькою демократичною християнською республікою. Чим ми завдячуємо Пилипу Орлику і його конституції.	
Чи можна впровадити козацький звичай і право в сьогодення.	
Урок узагальнення презентація «Козацьке самоврядування в нашій школі»	
Розділ III. Військове мистецтво козаків (10 годин)	
Чесна зброя клинкова і вогнепальна	<p>Учні знатимуть:</p> <ul style="list-style-type: none"> - найвідоміші козацькі битви та походи, можу прокоментувати їх на основі історичних джерел. - поняття: клинкова зброя,
Козацька артилерія	
Як козаки воювали на суходолі	

Козаки « з дна моря» – морські походи козаків. Практична робота: морські походи козаків під керівництвом П. Сагайдачного, робота з історичними джерелами, перегляд документального фільму.	<p>вогнепальна зброя, чайка, козак-характерник, Запорізька Січ, бойовий спас</p> <p>Учні вмітимуть:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Описувати військове мистецтво козаків, тактику і стратегію козацьких битв та морських походів, козацької розвідки, бойового мистецтва спас. - Наводити приклади героїзму козаків під час битв та походів, усвідомлює нероздільність українського народу і козацтва, в той же час висловлює судження щодо реальності або міфічності козацького життя. - Розповідати про будівництво козацьких Січей, козацьке життя, козацькі клейноди, традиційну зброю козацтва, козацькі човни чайки
Українське бойове мистецтво – бойовий спас та гопак	
Як козаки січі будували	
Козацька розвідка	
Козак Мамай – улюблений народний герой. Практична робота з історичними джерелами, ілюстраціями	
Хто такі козаки-характерники	
Урок узагальнення: екскурсія в музей історії України (часи козацтва)	
Розділ IV. Легендарні козацькі Гетьмани. Козацтво ХХ –ХХІ століття. (7 годин)	
Дмитро Байда-Вишневецький	<p>Учні знатимуть:</p> <ul style="list-style-type: none"> - імена, дати життя і діяльності найвідоміших козацьких гетьманів, може коротко викласти їх біографії; - поняття: гетьман, козацька старшина, кошовий отаман, козацька рада, реєстрове козацтво, курінь, покозачення <p>Учні вмітимуть:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Наводить приклади боротьби козацтва за свої права та привілеї. - Висловлювати судження
Петро Конашевич-Сагайдачний	
Богдан-Зіновій Хмельницький. Практичне заняття: Богдан Хмельницький як людина та державний діяч	
Петро Дорошенко. Іван Мазепа	
Невмирущі традиції козацтва ХХ століття: Українські Січові Стрільці; Воїни УНР; герої Крут; Базару Холодноярська республіка	

Невмирущі традиції козацтва ХХІ століття: частина героїв революційних Майданів; воїнів добровольців на сході України	<p>щодо вчинків та діяльності гетьманів.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Визначати причини, сутність та наслідки діяльності того чи іншого гетьмана, вплив його на історію України. - Характеризувати роль найвідоміших гетьманів в різні періоди історії.
Урок узагальнення: екскурсія в музей Гетьманства	

Очікувані результати

Учні повинні знати:

- Основні питання історії України, козацтва і рідного краю.
- Історичні умови виникнення українського козацтва, основні етапи його історії.
- Організаційну структуру Запорізької Січі та структуру Війська Запорізького.
- Культуру і побут українців, фольклор населення Запоріжжя.
- Гетьманів України та кошових Запорізької Січі.
- Закони козацького звичаєвого права.
- Обряди і звичаї українського народу, церковні і народні свята.
- Історичні та культурні пам'ятки рідного краю.
- Видатних діячів українського козацтва, культури, науки і мистецтва.
- Підвищення рівня вихованості учнів. їхньої національно-патріотичної практичної діяльності і поведінки.

Учні повинні вміти:

- Працювати з різними джерелами інформації;
- Збирати, фіксувати народознавчі матеріали;
- Проводити спостереження за природою, орієнтуватись на місцевості;
- Гартувати тіло і дух. Працювати над поліпшенням свого здоров'я та свого характеру;
- Аналізувати та робити висновки щодо діяльності видатних діячів української історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Запорізька Січ як український феномен / Андрущенко В., Федоров В. — Київ: Заповіт, 1995.
2. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні. — Київ: Дніпро, 1991.
3. Апанович О. М. Гетьмани України і кошові отамани Запорізької Січі / О.М. Апанович. — Київ: Варта, 1993.
4. Апанович О. М. Розповіді про запорозьких козаків / О.М. Апанович. — Київ: Дніпро, 1991.
5. Бойові мистецтва України: Науково-практичний збірник за матеріалами Всеукраїнської конференції. — Київ: МАУП, 2005.
6. Губко О. Т. Психологія українського народу. В чотирьох книгах. Книга перша. Психологічний склад праукраїнської народності / О.Т. Губко. — Київ: ПВП «За друга», 2003.
7. Кобиліух В. Українські козацькі назви у санскриті. Передне слово Володимира Муляви. - Львів; Київ; Донецьк: ІПШ "Наука і освіта", 2003.
8. Руденко Ю. Д. Козацько-лицарське виховання учнівської і студентської молоді / Ю.Д. Руденко, Ю. Л. Мельничук. — Київ, Золоті Ворота, 2011.

Т. М. Ширай,

учитель Золотоніської

гімназії ім. С.Д.Скляренка

Золотоніської міської ради (автор-укладач)

ПРОГРАМА

ФАКУЛЬТАТИВНОГО КУРСУ

«ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА». 8 КЛАС

Пояснювальна записка

Українці – це єдина у світі козацька нація. Кожна освічена людина повинна жити не лише сьогодні, а й пам'ятати своє минуле, історію свого народу, оскільки саме в минулому і проявляється характер нашого народу, національна гідність, характер, талант. Історія народу, як і життя людини, має героїчні, трагічні, щасливі і нещасливі сторінки. Саме в історії становлення української держави було таке неповторне явище як козацтво.

«Козаччина, – писав Д. Дорошенко, – є не тільки найблискупішим, найефективнішим явищем української історії, вона являє собою ще й добу найбільшого напруження сил українського народу і його державної соціальної та культурної творчості. Козацтво, як явище втілювало в собі фізичне і духовне здоров'я нації, інтелектуальну силу, життєздатність, оптимізм і енергію».

На сьогодні козацтво є популярними і актуальними, особливо у вихованні молодого покоління українців, адже це минуле нашого народу, одна із сходинок в побудові держави, у відстоюванні незалежності. Це наше надбання, наші помилки і шляхи їх подолання, це наша пам'ять.

Метою факультативу є розширення й поглиблення знань з історії українського козацтва, відновлення традицій українського козацтва, козацьких звичаїв, утвердження патріотизму, відродження історичної, військової та культурної спадщини українського народу, формування національної історичної свідомості.

Завданнями програми є:

- формування національної історичної свідомості;
- поглиблення знань з історії українського козацтва, ознайомлення з роботою сучасного Українського Реєстрового Козацтва;
- вивчення діяльності козацьких лідерів та їх вплив на формування української державності;
- виховання патріотизму, любові до рідної мови і культури;
- ознайомлення з особливостями побуту козаків та святкуванням обрядів.

У програмі передбачений вступний та узагальнюючі уроки. На таких уроках учні мають познайомитись зі структурою програми, узагальнити та систематизувати здобуті знання, сформовані уміння і навички, ціннісні орієнтації. Програма факультативу передбачає створення міжпредметних зв'язків із шкільними курсами «Українська мова та література», «Історія», «Етика», «Географія». Факультатив був створений відповідно до завдань Концепції

національно-патріотичного виховання дітей та молоді від 16.06.2015р. Впровадження даного факультативу в гімназії стане необхідним зв'язуючим елементом громадянського та національно-патріотичного виховання.

Особливості організації навчально-виховного процесу

Факультатив «Історія українського козацтва» рекомендований до використання в навчально-виховному процесі школи за рахунок варіативної складової робочого навчального плану в 8 класі.

Під час вивчення матеріалу передбачено поєднання теоретичних занять з практичними. На уроках застосовуються різні форми і методи роботи: розповідь, дискусії, робота з документами та їх подальше обговорення, робота в групах.

Робота учнів у групах дає можливість широкого пошуку інформації в джерелах, розподілу ролей, обговоренню отриманих результатів. Навчання у співпраці дозволяє опанувати чи вдосконалити елементи культури спілкування в колективі.

Досить ефективним є впровадження методу проектів при роботі над персоналіями козацької держави, звичаями і традиціями козаків. Метод проектів дає можливість поглибити отримані знання, сприяє поглибленню та оволодінню новими знаннями та навичками, вирішити поставлене завдання на основі власного бачення та отриманих знань.

На заняттях передбачено використання мультимедійних технологій у вигляді презентацій, відео сюжетів. Передбачено відвідування музею та тематичних виставок.

Програма факультативу «Історія українського козацтва»

8 клас (35 годин)

№ з\п	Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Розділ I Виникнення козацтва на теренах України (8год.)		

1.	Вступ. Ознайомлення учнів із завданнями та структурою курсу	<u>Учні повинні знати</u> - хто такі уходники, козаки. - володіти поняттям –
2-3	Передумови та причини виникнення українського козацтва.	Дике Поле, Великий Луг, Дніпровські плавні, Січ - дати утворення першої Січі, її територіальне розташування.
4-5	Створення першої Січі. Характеристика понять «Дике Поле» та «Великий Луг».	- ознайомитися з діяльністю князя Б. Вишневецького. - які наслідки військових походів козаків XV- XVI ст. на турецькі фортеці (Акерман, Ізмаїл, Перекоп, Кафа).
6	Князь Байда Вишневецький. «Пісня про Байду»	<u>Учні вмітимуть:</u> - показувати на карті територіальне розташування Січей на дніпровських порогах. - описувати особливості розташування першої Січі на о. Мала Хортиця. - розповідати про героїчну діяльність першого ватажка українського козацтва. - описувати морські походи козаків проти Османської імперії та визначати, які це мало наслідки на подальше формування української державності.
7-8	Військова діяльність українського козацтва XV – XVI ст.	
Розділ II Українське козацтво у XVII столітті (11 год.)		
9-10	Запорозька Січ – це державне адміністративне утворення	<u>Учні повинні знати</u> - устрій і життя козацької Січі.
11-12	Військова символіка та клейноди Запорозької Січі	- поділ влади на три гілки: законодавча, виконавча,

		судова.
13-14	Козацька рада – дорадчий орган управління	- хто такий гетьман, писар, осавул, старшина, хорунжий, обозний, джура, характерники, козачок.
15-16	Адміністративна і судова влада у запорожців	- поняття «козацька рада», «виборність», «клейноди», «козацькі символи».
17-19	Легендарні козацькі гетьмани	- ознайомитися з такими постатями як С. Кішки, І. Підкова, П. Сагайдачний <u>Учні вмітуть:</u> - характеризувати особливості державного утворення Запорізька Січ. - визначати та характеризувати адміністративну, судову, законодавчу гілки влади. - називати та описувати козацькі клейноди. - висловлювати судження щодо діяльності гетьманів та їх вплив на формування української держави.
Розділ III Національно-визвольна війна Б. Хмельницького 1648-1654рр. (6год.)		
20	Причини Національно-визвольної війни XVII ст.	<u>Учні повинні знати:</u> Причини та наслідки національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького
21-22	Характер і цілі національно-визвольної війни	- поняття «генеральна військова та старшинська ради», «Гетьманщина», «гетьман», «універсал», «полк», «сотня», «протекторат».
23-25	Основні події національно-визвольної війни	- називати дати основних

		<p>битв Національно-визвольної війни.</p> <p><u>Учень вмітимуть</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - визначати причини та наслідки національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького. - характеризувати поняття «генеральна військова та старшинська ради, «Гетьманщина», «гетьман», «універсал», «полк», «сотня», «протекторат». - описувати перебіг основних битв національно-визвольної війни .
<p>Розділ IV</p> <p>Побут, культура та звичаї українського козацтва (10год.)</p>		
26-27	Козаком бути – це почесно, але стати ним – надзвичайно складно. Посвята в козаки	<p><u>Учні повинні знати:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - особливості посвяти в козаки.
28-30	Календарна обрядовість козаків	<ul style="list-style-type: none"> - описувати січові козацькі традиції та побут.
31	Родинне виховання	<ul style="list-style-type: none"> - особливості родинного виховання та харчування козаків.
32-33	Народна їжа	<ul style="list-style-type: none"> - наводити приклади з усної народної творчості про життя та розваги козаків
34-35	Козацькі розваги	<p><u>Учні вмітимуть :</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - характеризувати звичаї та побут козаків. - відтворювати традиційні козацькі страви. - втілювати козацькі забави в сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія українського козацтва. Програма курсу за вибором (спецкурсу) для учнів 8-х класів / Н. Степанова. – Черкаси: Видавництво КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2017. – 12 с.
2. Реєнт О. П. Усі гетьмани України : Легенди. Міфи. Біографії / О. П. Реєнт, І. А. Коляда. – Харків : Фоліо, 2007.– 416 с.
3. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні / В.Б. Антонович. – Київ: Дніпро, 1991.
4. Бойові мистецтва України : науково-практичний збірник за матеріалами Всеукраїнської конференції. – Київ: МАУП, 2005.
5. Бойко О. Д. Історія України / О.Д. Бойко. – Київ: ВЦ «Академія», 2001. – 656 с.
6. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України / М.С. Грушевський. – Київ: Наукова думка, 1992. –542с.
7. Історія українського козацтва: нариси у 2-х т. / Редкол. В. А. Смолій та ін. – Київ: Вид. дім Києво-Могилянської академії, Т. 1. 2007. – 799 с.
8. Історія українського козацтва : нариси у 2-х т. / Редкол. В. А. Смолій та ін. – Київ: Вид. дім Києво-Могилянської академії, Т. 2. 2007. – 723 с.

О. В. Дехтярьов,

учитель Мліївської ЗОШ І-ІІІ ступенів №1
Городищенської районної ради (автор-укладач)

ПРОГРАМА ФАКУЛЬТАТИВУ ДЛЯ УЧНІВ 6-7 КЛАСІВ

« КОЗАЧОК – СТРОЙОВИЧОК»

Пояснювальна записка

Метою навчальної програми факультативу «Козачок-стройовичок» є: формування в учнів (вихованців) почуття патріотизму; мотивація до збереження свого здоров'я та фізичного розвитку; свідоме ставлення до особистої та громадської безпеки; розвиток рухових здібностей та морально-вольових якостей. Вивчення матеріалу програми передбачається учнями 6-7 класів. На її засвоєння відводиться 70 год.

Програма факультативу направлена на використання елементів козацької педагогіки, використання досвіду наших предків по вихованню підростаючого покоління, виконання законів кодексу «лицарської честі», який передбачає:

- любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, віддане ставлення до Батьківщини – України;
- готовність захищати слабших, молодших;
- шляхетне ставлення до дівчини, Матері, Жінки, Бабусі;
- непохитна відданість ідеям, принципам народної моралі, духовності;
- відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави;
- турбота про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі;
- цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму;
- уміння скрізь і всюди чинити шляхетно, виявляти інші чесноти;
- не шкодити своїми діями іншим.

Більшість занять носить практичний характер з елементами змагань та інтелектуальних ігор. Програма орієнтує вчителя-наставника, керівника факультативу на виховання національної свідомості, духовно багатой зорієнтованої на творчу діяльність особистості, щоб вона змогла знайти себе в сучасному суспільстві. Факультатив виховує розвинену людину зі стійким характером, сильною волею, добрим серцем та чистою совістю.

КАЛЕНДАРНО - ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ФАКУЛЬТАТИВУ « КОЗАЧОК – СТРОЙОВИЧОК »

(6 клас 35 год.)

№п /п	Зміст заняття	Дата проведення	Приміт ка
1	1.Вступне заняття (1год) Ознайомлення з порядком і планом роботи факультативу. Загальні правила безпеки.		
	2. Від козацьких забав до олімпійських вершин (15 годин)		
2.	Фізична культура та режим дня. Особиста гігієна занять фізкультурою та спортом.		
3.	Загально розвиваючі вправи та ранкова гімнастика. Спеціальні вправи для розвитку різних груп м'язів.		
4.	Загально розвиваючі вправи та ранкова гімнастика. Спеціальні вправи для розвитку різних груп м'язів.		
5.	Практичне заняття Розучування кількох комплексів ранкової		

	гімнастики.		
6.	Практичне заняття Розучування комплексів силових вправ		
7.	Практичне заняття Розучування комплексів силових вправ		
8.	Метання на відстань і в ціль.		
9.	Метання на відстань і в ціль.		
10.	Човниковий біг, біг зі змінною швидкістю		
11.	Човниковий біг, біг зі змінною швидкістю		
12.	Комплексні силові вправи		
13.	Комплексні силові вправи		
14.	Комплексні силові вправи		
15.	Обладнання тирів		
16.	Практичне заняття Спортивні змагання.		
	3. «Козацькому роду нема переводу». Відродження військово-спортивного мистецтва українського козацтва (19год)		
17.	Найкращі риси воїнів–козаків.		
18.	Вогнева підготовка. Загальна будова пневматичної гвинтівки,		
19.	Характеристика та принцип дії пневматичної гвинтівки.		
20.	Заходи безпеки під час стрільби		
21.	Практичне заняття Основи стрільби з пневматичної гвинтівки. Помилки при стрільбі з гвинтівки та їх усунення.		
22.	Практичне заняття Вибір точки прицілювання		
23.	Практичне заняття Відпрацювання елементів прицілювання.		
24.	Практичне заняття Виконання стрільби з пневматичної гвинтівки.		
25.	Народні ігри та забави.		
26.	Основи військового упоряду.		
27.	Основи військового упоряду.		

28.	Основи козацьких єдиноборств.		
29.	Основи козацьких єдиноборств		
30.	Основи козацьких єдиноборств		
31.	Стрій і пісня.		
32.	Практичне заняття Вивчення стройової пісні		
33.	Практичне заняття Вивчення стройової пісні		
34.	Практичне заняття Вивчення стройової пісні		
35.	Узагальнення		

**Календарно - тематичне планування факультативу
« Козачок – стройовичок»
(7 клас 35 годин)**

№ з/п	Зміст заняття	Дата проведення	Примітка
1.	1.Вступ Ознайомлення з порядком і планом роботи факультативу. Загальні правила безпеки.		
	2.Топографічна підготовка (8 год.)		
2	Поняття про топографічні карти та їх масштаб.		
3.	Умовні позначення, що застосовуються на картах.		
4.	Практичне заняття Умовні позначення, що застосовуються на картах.		
5.	Читання карти і вимірювання відстаней на карті.		
6.	Практичне заняття Порядок руху за азимутом, обхід перешкод,		

	пошук об'єкта.		
7.	Туристичний похід по місцям бойової слави. (Екскурсія до музею)		
8.	Туристичний похід по місцям бойової слави. (Екскурсія до музею)		
9.	Узагальнення теми «Топографічна підготовка»		
	3. Прикладна фізична підготовка (10 год.)		
10.	Основні завдання прикладної фізичної підготовки		
11.	Метання гранати на влучність.		
12.	Метання гранати на влучність.		
13.	Метання гранати на влучність.		
14.	Подолання окремих інженерних та природних перешкод		
15.	Практичне заняття Швидкісний біг - 30 м;		
16.	Практичне заняття Човниковий біг - 4 x 9 м		
17.	Практичне заняття Підтягування		
18.	Практичне заняття Згинання та розгинання рук в упорі лежачи.		
19.	Практичне заняття Воєнізований крос з подоланням перешкод і метанням гранати на влучність.		
	4.Тактична підготовка (6 год.)		

20.	Поняття про бій. Сутність сучасного загальновійськового бою.		
21.	Поняття про бій. Сутність сучасного загальновійськового бою.		
22.	Особиста зброя та екіпіровка солдата в бою.		
23.	Особиста зброя та екіпіровка солдата в бою.		
24.	Практичне заняття Тренування у пересуванні на полі бою під час дій у пішому порядку.		
25.	Практичне заняття Тренування у пересуванні на полі бою під час дій у пішому порядку.		
	5.Основи цивільного захисту (9 год.)		
26.	Основне призначення цивільного захисту. Законодавство в сфері ЦЗ.		
27.	Переломи та їх види. Накладення шин.		
28.	Види кровотеч. Правила та техніка накладання джгута.		
29.	Надання долікарської допомоги при пораненні		
30.	Практичне заняття Надання долікарської допомоги.		
31.	Практичне заняття Надання долікарської допомоги		
32.	Практичне заняття Тренування у використанні засобів		

	індивідуального захисту органів дихання.		
33.	Практичне заняття Виконання практичних дій з використанням засобів індивідуального захисту органів дихання.		
34.	Узагальнення теми «Основи цивільного захисту»		
35.	Підсумкове заняття		

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ФАКУЛЬТАТИВУ « КОЗАЧОК - СТРОЙОВИЧОК»

6 клас

1. Вступне заняття (1 год.)

Ознайомлення з порядком і планом роботи факультативу. Загальні правила безпеки. Правила поведінки в кабінеті, спортзалі, спортивному майданчику, у навчальному закладі, під час екскурсій. Правила дорожнього руху. Правила проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю, правила змагань з окремих ігрових видів спорту (футбол, волейбол, настільний теніс тощо).

2. Від козацьких забав до олімпійських вершин (15год.)

Фізична культура та режим дня. Особиста гігієна занять фізкультурою та спортом. Загально розвиваючі вправи та ранкова гімнастика. Спеціальні вправи для розвитку різних груп м'язів. Метання на відстань і в ціль (предмети відповідно до вікових особливостей учнів). Човниковий біг, біг зі змінною швидкістю. Комплексні силові вправи. Основи верхової їзди, плавання (при можливості). Обладнання тирів. Початкові навички стрільби із пневматичної зброї.

Практичне заняття

Розучування кількох комплексів ранкової гімнастики, комплексів силових вправ. Участь у спортивних змаганнях.

3. «Козацькому роду немає переводу». Відродження військово-спортивного мистецтва українського козацтва (19 год.)

Найкращі риси воїнів–козаків.

Вогнева підготовка. Загальна будова пневматичної гвинтівки, її характеристика та принцип дії. Заходи безпеки під час стрільби.

Народні ігри та забави. Основи козацьких єдиноборств. Основи військового упорядку. Стрій і пісня.

Практичне заняття

Огляди–змагання військово–спортивного вишколу.

Основи стрільби з пневматичної гвинтівки. Помилки при стрільбі з гвинтівки та їх усунення. Вибір точки прицілювання.

Виконання стрільби з пневматичної гвинтівки. Відпрацювання елементів прицілювання.

ЗМІСТ

ПРОГРАМИ ФАКУЛЬТАТИВУ « КОЗАЧОК - СТРОЙОВИЧОК». 7клас

1.Вступне заняття (1год)

Ознайомлення з порядком і планом роботи факультативу. Загальні правила безпеки.

2.Топографічна підготовка (8 год.)

Поняття про топографічні карти та їх масштаб. Умовні позначення, що застосовуються на картах.

Читання карти і вимірювання відстаней на карті.

Практичне заняття

Порядок руху за азимутом, обхід перешкод, пошук об'єкта.

Поняття про топографічні карти та їх масштаб. Умовні позначення, що застосовуються на картах. Читання карти і вимірювання відстаней на карті.

Учать в туристичних походах по місцям бойової і трудової слави українського народу.

3.Прикладна фізична підготовка (10год)

Основні завдання прикладної фізичної підготовки

Практичне заняття.

1. Метання гранати на влучність.
2. Подолання окремих інженерних та природних перешкод
3. Воєнізований крос з подоланням перешкод і метанням гранати на влучність.
4. Розвиток фізичних якостей:
  - швидкісний біг - 30 м;
  - човниковий біг - 4 х 9 м;

- підтягування;
- згинання та розгинання рук в упорі лежачи.

4.Тактична підготовка (6 год.)

Поняття про бій. Сутність сучасного загальновійськового бою. Особиста зброя та екіпіровка солдата в бою.

Практичне заняття

Тренування у пересуванні на полі бою під час дій у пішому порядку.

5.Основи цивільного захисту (9 год.)

Основне призначення цивільного захисту. Законодавство в сфері ЦЗ. Переломи та їх види. Накладення шин. Види кровотеч. Правила та техніка накладання джгута. Надання долікарської допомоги при пораненні.

Практичне заняття

Тренування у використанні засобів індивідуального захисту органів дихання. Виконання практичних дій з використанням засобів індивідуального захисту органів дихання.

Надання долікарської допомоги

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про захист населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» від 08.06. 2000 року № 1809 ІІІ.
2. Програма дій «Порядок денний на ХХІ сторіччя». Київ: Інтерсфера, 2000. – 359 с.
3. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність. / Ю. Руденко, О. Губко. – Київ: МАУП, 2007.
4. Руденко Ю. Козацько–лицарське виховання учнівської і студентської молоді / Ю. Руденко, Ю. Мельничук. – Київ: Золоті ворота, 2011.
5. Михайлюк В.О. Цивільна безпека: навч. посібник / Михайлюк В.О., Халмурадов Б.Д. – Київ: Центр учбової літератури, 2008.– 158 с.
6. Публікація місцевого видання: Мліїв – село козацької слави / В. Чос. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2015. – 88 с. : іл.

Н.Л. Бойко,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Звенигородської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №2
Звенигородської районної ради (автор-укладач)

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ФАКУЛЬТАТИВНОГО КУРСУ
«КОЗАЦЬКІ ДЖУРИ»**

3 роки навчання

Пояснювальна записка

Навчальна програма факультативного курсу «Козацькі джури» розроблена на основі навчальної програми факультативу (гуртка) з патріотичного виховання автор Г.А. Коломоєць «Козацькі джури» (схваленою для використання в загальноосвітніх навчальних закладах комісією із захисту Вітчизни науково-методичної Ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України лист ІТЗО від 21.03.2014 р. № 14.1/12 – Г - 434. При складанні програми також використовувалися матеріали програм:

- гуртка «Джури» автор Бондарчук О.С. (схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах комісією із захисту Вітчизни науково-методичної Ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, протокол № 3 від 01.06.2012 р. лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 14.06.2012 № 14.1/12–Г–119);
- гуртка військово-патріотичного виховання 5-11 класи «Історія, культура, звичаї та духовні традиції козацтва» укладач Резнік В.А. (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти 2010 рік);
- гуртка «Нашадки козацької слави» автор Кібірева А.О. (м. Острог 2012 рік);
- курсу за вибором «Стежками козацької звитяги» 8 клас автор Кривицька Г.М., Українець О.М., Жураківський В.П., Вишнівська В.В., 2010 рік;
- Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Джура».

Дана програма розрахована для роботи з учнями 5-7 класів, має завдання виховувати в душі відданості Батьківщині та українському народу через

відродження традицій та розвиток повноцінної особистості, патріота Батьківщини. Може бути інтегрована при викладанні предметів інваріантної складової навчальних планів та для реалізації наряду патріотичного виховання у планах виховної роботи класних керівників.

Програма факультативного курсу направлена на використання елементів козацької педагогіки, використання досвіду наших предків щодо виховання **підростаючого покоління, виконання законів кодексу «лицарської честі», який передбачає:**

- любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, віддане ставлення до Батьківщини –України;
- готовність захищати слабших, молодших;
- шляхетне ставлення до жінки, матері;
- непохитна відданість ідеям, принципам народної моралі, духовності;
- відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави;
- турбота про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі;
- цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму;
- уміння скрізь і всюди чинити шляхетно, виявляти інші чесноти;
- не шкодити своїми діями іншим.

Головною метою програми є формування та розвиток повноцінної особистості, гармонійної людини, патріота Батьківщини.

Під час роботи факультативу учні ознайомляться з визначними подіями в історії України, свого краю, історією козацтва, устроєм Січі, життям та побутом козаків, з мистецтвом бою та культурними надбаннями козацтва. Програма передбачає як теоретичні так і практичні заняття, змагання, вікторини тощо. Зміст програми структурований за розділами, які є сталими на кожен рік вивчення, але характерні розширенням кола знань та практичних навичок.

I. Вступ. Витоки козацтва.

II. Адміністративно-політичний устрій Запорізької Січі.

III. Виховання духовних цінностей на основі традицій та звичаїв народу, козаків.

IV. Життя та побут козаків.

V. Козацтво – гордість нації.

VI. Видатні козацькі полководці.

VII. «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине».

Розподіл годин у програмі факультативу є орієнтовним і може змінюватися в залежності від кількості тижневих годин виділених для вивчення даного факультативу.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Учні повинні знати:

- основні питання історії України, козацтва і рідного краю;
- культуру та побут козаків;
- звичаї козацтва, основні свята;
- історичні та культурні пам'ятки рідного краю;
- видатних діячів українського козацтва, твори мистецтва козаків;
- основні аспекти спортивних єдиноборств, туризму, спортивного та туристського орієнтування;
- основи стройової підготовки;
- види техніко-тактичних дій на місцевості;
- основи надання долікарської допомоги, проведення рятувальних робіт;
- правила безпеки життєдіяльності учнів під час занять, екскурсій та змагань;
- правила проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України (наказ Міністерства освіти і науки України від 24.03. 2006 р. № 237, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 01 червня 2006 р. за № 660/2534).

Учні повинні вміти:

- працювати з різними джерелами інформації;
- збирати, фіксувати народознавчі матеріали;
- проводити спостереження за природою, орієнтуватись на місцевості;

- освоїти елементи народних єдиноборств;
- подавати команди та діяти в строю;
- користуватись засобами індивідуального захисту;
- облаштовувати привали, табори, біваци;
- готувати страви національної кухні (козацький куліш, борщ, кашу тощо);
- розподіляти обов'язки у групі залежно від завдань;
- брати участь в концертах, фестивалях, виставках, народознавчих заходах;
- надавати першу долікарську допомогу;
- готувати творчі роботи.

Перший рік навчання

1,5 години на тиждень

№ з/п	К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня підготовки учнів (повинні знати; вміти)
I. Вступ. Витоки козацтва			
1	3	Виникнення козацтва. Джерела формування козацтва	<u>знати</u> : історію козацтва;
2	3	Поняття «козак», козацьке побратимство.	<u>вміти</u> : працювати з джерелами
II. Адміністративно-політичний устрій Запорізької Січі			
3	3	Місце таборування козаків. <i>Практичні вправління.</i>	<u>знати</u> : основні принципи таборування козаків та їх січове життя;
4	3	Січове життя козаків	<u>вміти</u> : працювати з джерелами; облаштовувати привали, табори, біваци, намети тощо, розпалювати вогнище
III. Виховання духовних цінностей на основі традицій та звичаїв народу, козаків			
5	3	Рівноправність української сім'ї	<u>знати</u> : устрій, традиції та звичаї української сім'ї; віросповідання козаків
6	3	Козацький рівень культу роду і народу	<u>вміти</u> : розподіляти обов'язки у групі
7	3	Значення християнської віри для козаків	

			залежно від завдань
IV. Життя та побут козаків			
8	3	Традиційне житло козаків. <i>Образотворча діяльність</i>	<i>знати: основи облаштування житла козаків, їх стиль життя та різновиди одягу;</i> <i>вміти: працювати з джерелами, збирати, фіксувати народознавчі матеріали</i>
9	3	Одяг козаків. <i>Конкурси</i>	
10	3	Стиль життя козаків. Козацькі забави, розваги	
V. Козацтво – гордість нації			
11	3	Козацька зброя, клейноди. <i>Образотворча діяльність</i>	<i>знати: декілька основних видів козацької зброї, поняття «клейноди»;</i> <i>вміти: подавати команди та діяти в строю</i>
12	3	Гартування тіла і душі. Стройові вправи, змагання. <i>Козацькі ігри та забави</i>	
VI. Видатні козацькі полководці			
13-14	6	Козацькі звитязці (від перших). <i>Дослідження</i>	<i>знати: декількох козацьких полководців;</i> <i>вміти: працювати з джерелами</i>
VII. «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине»			
15	3	Козацькі думи, пісні. <i>Слухання та розучування пісень</i>	<i>знати: декілька козацьких дум та пісень, легенд про козаків;</i> <i>вміти: розрізняти думу від пісні; працювати в команді</i>
16	3	Легенди про життя козаків. <i>Проектна діяльність.</i>	

Другий рік навчання
1,5 години на тиждень

№ з/п	К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня підготовки учнів (повинні знати; вміти)
I. Вступ. Витоки козацтва			
1	3	Історико-географічні передумови виникнення Запорізької Січі. <i>Робота з картою</i>	<i>знати: історію козацтва та виникнення Січі;</i>

2	3	Збір історико-етнографічного матеріалу «Чи козацького ми роду?». Проектна діяльність	<i>вміти: працювати з картою, збирати та фіксувати народознавчий матеріал</i>
II. Адміністративно-політичний устрій Запорізької Січі			
3	3	Військові звичаї козаків. <i>Стройові вправи, тактичні навчання.</i>	<i>знати: військові звичаї козаків та їх</i>
4	3	Суд та покарання козаків. <i>Рольові ігри, ситуативні завдання</i>	<i>судочинство;</i> <i>вміти: працювати з джерелами</i>
III. Виховання духовних цінностей на основі традицій та звичаїв народу, козаків			
5	3	Честь і воля – понад усе. <i>Розв'язання прогностичних задач</i>	<i>знати: моральні та духовні засади</i>
6	3	Шляхетність, мудрість, відвага, лицарство – духовне ядро козацької душі. <i>Дослідження</i>	<i>козацтва, їх основні патріотичні риси характеру;</i>
7	3	Любов до Батьківщини, відданість православної вірі. <i>Підготовка до відзначення державних свят</i>	<i>вміти: розподіляти обов'язки у групі залежно від завдань; розв'язувати ситуативні завдання з позиції загальнолюдських моральних цінностей</i>
IV. Життя та побут козаків			
8	3	Господарство та промисли козаків. <i>Образотворча діяльність, практичні вправлення</i>	<i>знати: основи способи ведення господарства козаків, основні</i>
9	3	Календарні обряди і звичаї козаків. Традиційні козацькі страви. <i>Практичні заняття</i>	<i>промисли; основні свята та козацькі страви</i>
10	3	Медичні знання козаків. (козаки характерники). <i>Практичні заняття</i>	<i>вміти: працювати з джерелами; готувати чаї з цілющих трав, готувати деякі козацькі страви</i>
V. Козацтво – гордість нації			
11	3	Мистецтво бою: бойовий гопак, спас, боротьба «Нахрест», «Пластун». <i>Практичні вправлення</i>	<i>знати: декілька основних видів бойових мистецтв козаків,</i>
12	3	Мистецтво морського бою. Тактичні прийоми козацького війська. Гартування тіла і душі. <i>Стройові вправи, змагання.</i>	<i>поняття «клейноди»;</i> <i>вміти: подавати команди та діяти в строю; виконувати</i>

		<i>Козацькі ігри та забави</i>	<i>окремі елементи бойового гопака; діяти в команді</i>
VI. Видатні козацькі полководці			
13	3	Козацькі звитяжці. <i>Дослідження</i>	<i>знати: декількох козацьких полководців, гетьманів, козацькі столиці;</i>
14	3	Козацькі столиці. <i>Екскурсія, заочна подорож</i>	<i>вміти: працювати з джерелами, картами</i>
VII. «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине»			
15	3	Мистецтво козаків. <i>Образотворча діяльність</i>	<i>знати: види мистецтв, якими володіли козаки</i>
16	3	Кобзарство. <i>Слухання та виконання музичних творів.</i>	<i>(архітектура, храмовбудівництво, іконопис, кобзарство тощо); вміти: розрізняти види мистецтва; наводити приклади мистецької спадщини козацтва; працювати в команді, готувати творчі роботи</i>

Третій рік навчання
1,5 години на тиждень

№ з/п	К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня підготовки учнів
I. Вступ. Витоки козацтва			
1	3	Перші писання, згадки про козаків. Суперечки щодо витоків козацтва. <i>Проектна діяльність, дискусійний клуб</i>	<i>знати: історію козацтва, виникнення Січі, різні припущення щодо витоків козацтва;</i>
2	3	Збір історико-етнографічного матеріалу «Козацькі прізвища та роди нашого краю». <i>Проектна діяльність</i>	<i>вміти: збирати та фіксувати народознавчий матеріал</i>
II. Адміністративно-політичний устрій Запорізької Січі			
3	3	Устрій Січі.	<i>знати: устрій Січі, володіти поняттям «клейноди»;</i>
4	3	Козацькі клейноди. <i>Науково-пошукова та образотворча діяльність</i>	<i>вміти: працювати з</i>

			джерелами, готувати творчі роботи
III. Виховання духовних цінностей на основі традицій та звичаїв народу, козаків			
5	3	Працьовитість і скромність козаків, національна гідність, національна самосвідомість. <i>Трудовий десант «Добре діло»</i>	<u>знати</u> : моральні та духовні засади козацтва, їх основні патріотичні риси характеру;
6	3	Свято Покрови для козаків. <i>Підготовка та проведення свята</i>	<u>вміти</u> : розподіляти обов'язки у групі; брати участь у народознавчих заходах
7	3	Готовність козаків боротися за волю, віру, честь і славу Батьківщини. Кодекс козацької честі. <i>Колективна творча справа</i>	
IV. Життя та побут козаків			
8	3	Промисли козаків.	<u>знати</u> : основні промисли козаків; основні засоби першої допомоги у козаків; грошові одиниці різних часів козацтва
9	3	Народна медицина у побуті козаків. <i>Практичні заняття з долікарської допомоги</i>	<u>вміти</u> : надавати першу допомогу із використанням надбань народної медицини
10	3	Торгівля і фінанси козаків. <i>Дослідження. Ярмарок</i>	
V. Козацтво – гордість нації			
11	3	Як козаки орієнтувались на місцевості. Найдавніші козацькі мапи. <i>Практичні вправи, екскурсія.</i>	<u>знати</u> : як орієнтувалися на місцевості козаки,; <u>вміти</u> : орієнтуватися на місцевості, подавати повідомлення про місцезнаходження; діяти в команді
12	3	Повідомлення про своє місцезнаходження (козацький вістовий). Гартування тіла і душі. <i>Стройові вправи, змагання. Квест «День козака»</i>	
VI. Видатні козацькі полководці			
13	3	Гетьмани України. <i>Створення пантеону гетьманів</i>	<u>знати</u> : найвідоміших гетьманів;
14	3	Жінка у часи козацтва. <i>Дослідження</i>	<u>вміти</u> : працювати з джерелами, готувати творчі роботи
VII. «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине»			
15	3	Козацький фольклор. <i>Проектна діяльність</i>	<u>знати</u> : особливості козацького фольклору;
16	3	Збір етнографічного матеріалу	<u>вміти</u> : працювати в

	«Козацький фольклор мого краю». Слухання та виконання музичних творів; створення збірки, урок-концерт.	команді, готувати творчі роботи, брати участь у концертах, фестивалях
--	--	---

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білик С.В. Нащадки козацької слави. Організація національно-патріотичного виховання молодших школярів на військово-козацьких традиціях / С.В Білик. – Харків: Вид. група «Основа», 2015. – 176 с.
8. Кириченко О.В. Козацька педагогіка: розробки занять, сценарії виховних заходів, методичні рекомендації / О.В. Кириченко. – Харків: Вид.група «Основа»: «Триада+», 2008. – 192 с.
9. Руденко Ю. Козацько–лицарське виховання учнівської і студентської молоді / Ю. Руденко, Ю. Мельничук. – Київ: Золоті ворота, 2011.
11. Культура і побут населення України: навчальний посібник з історії рідного краю для 5-9 класів / В.І. Наумко, Зінченко А. Поділля / КРВЦ: Проза, 1998.
13. Українська минувшина. Ілюстрований етнографічний довідник / А.П. Пономарьов, Л.Ф. Артюх, Т.В. Косміна та ін. Київ: Либідь, 1993. – 256 с.

Б.І.Матвієнко,

керівник гуртка козацько-лицарського
виховання Золотоніської гімназії

ім. С.Д.Скляренка Золотоніської міської ради (автор-укладач)

ПРОГРАМА ГУРТКА «ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ»

Пояснювальна записка

Програма гуртка «Військово-патріотичне виховання» розрахована на учнів 7-10 класів Золотоніської гімназії ім. С.Д.Скляренка. Програма укладена на основі програми «Джура» автор Бондарчук О. С. (Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах комісією із захисту Вітчизни науково-методичної Ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, протокол № 3 від 01.06.2012 р.).

Мета програми: формувати у підлітків та молоді високий рівень патріотичної свідомості, почуття національної гідності, відповідальне ставлення

до виконання громадянського і конституційного обов'язку, щодо захисту національних інтересів України.

Реалізація означеної мети можлива за умов розв'язання таких завдань:

- реалізувати в рамках роботи гуртка основні принципи і засади козацької педагогіки з формування і розвитку лицарських чеснот: шляхетності, діяльної доброти, благородства, самодисципліни, честі, відповідальності, громадянського і патріотичного обов'язку;
- гартувати підлітків та молодь фізично та духовно;
- сприяти усвідомлення учнями основи патріотизму в любові до Бога й ближнього;
- надати військово-патріотичному вихованню своєрідного статусу альтернативи шкідливим звичкам та бездуховному життю;
- забезпечити формування таких особистісних якостей, як: вправність, швидкість реакції, спритність, сміливість, мужність, цілеспрямованість, вміння працювати в команді, лідерські якості, жертвовність.

Програму укладено з урахуванням досвіду попередніх програм такого ж спрямування. У кожному із класів програма має кілька змістових модулів.

Теоретичний модуль спрямований на:

- поглиблене вивчення козацької історії, традицій, культури, педагогіки; історії військового мистецтва в Україні, національних військових формувань (УСС, УНА, УГА, УПА, УНА-УНСО та ін.), військово-спортивних організацій (Січ, Сокіл, Пласт та ін.), військово-спортивних ігор (Козацькі забави. Джура, Сокіл та ін.);
- формування духовного, християнського підґрунтя національно-патріотичного виховання майбутнього захисника Вітчизни;
- пошанування національних героїв та національних свят;
- розширення валеологічних знань;
- Практичний модуль спрямований на:
  - ✓ здобуття вихованцями навичок військової (стройової та вогневої), прикладної фізичної підготовки, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту, топографії, туризму та спортивного орієнтування;
  - ✓ практичну підготовку до військово-спортивних ігор, конкурсів національно-патріотичного спрямування («Джура», «Відун», «Пластун», «Рятівник», Ватра « Слава Героям»).

Програма розрахована на 70 годин (35 годин у молодшій групі (7 клас), 1 година тижневого навантаження та 35 годин у старшій групі (8-10 класи) 1 година тижневого навантаження). Заняття, спрямовані на реалізацію практично-змістового модуля, суттєво переважають теоретичні. Співвідношення між заняттями теоретичного (Т) і практичного (П) модулів у розрізі навчально-практичних розділів подано у таблиці.

Розділ	Молодша група		Старша група	
	Т	П	Т	П
Вступ	1	1	1	1

I	2	4	2	4
II	3	3	3	3
III	5	5	5	5
IV	2	3	2	3
V	2	4	2	4
Всього	15	20	15	20
Разом	Теоретичних - 30		Практичних - 40	

Розподіл навчально-практичних матеріалів по класах здійснених з урахуванням і прагматичних завдань підготовки до військово-патріотичних спортивних ігор «Козацькі забави» (5 кл. – I сем.; усього - 17 год.), «Джура» і «Сокил» (5 кл. – II сем., молодша група – 17 годин; 8–10 кл. старша група; - 1 семестр 17 год., 11 семестр – 17 годин).

Окрім змісту навчального матеріалу, у програмі для кожного класу визначено вимоги до рівня підготовки вихованців за трьома складовими компетентності – когнітивною («Знає»), практичною («Уміє»), аксіологічною («Оцінює»).

Під час занять гуртка пропонується використовувати такі методи і прийоми: міні-лекція, розповідь, пояснення, інструктаж, усне учнівське повідомлення, реферат, бесіда, проект, круглий стіл, дискусія, диспут, перегляд та обговорення фільму, концерту, розучування пісень, речівок, шиккування, виконання команд, рух строем, індивідуальні, групові, колективні стрільби, інтелектуальні та фізичні вправи, тренінги, практикуми, ілюстрування, виставки, свята, змагання, конкурси, тести, анкетування, фізичні заміри, подорожі, ігри, комплексні тренування, виступи, презентації тощо.

Практичними продуктами діяльності гуртківців мають бути успішні виступи у зазначених вище військово-патріотичних спортивних іграх.

Молодша група (5 клас) – 35 год.

Вступ – 3 год.	
<p>I. Вступ (1 год.). Ознайомлення з порядком і планом роботи гуртка. Козацька рада. Вибори козацьких старшин. Велике козацьке коло. Розподіл обов'язків (отаман, писар, суддя, хорунжий, бунчужний, осавул, скарбник, товмач). Вибори козацьких старшин Україна як держава. Українська символіка. День прапора та День незалежності України. Ми – нащадки козацького роду. Діагностика національно-патріотичних зацікавлень та пізнавально-творчих здібностей учнів.</p>	<p>Вихованець знає: поняття «державні та національні символи», «незалежність», «Україна», «українець», «козак», визначення строю, дисципліни строю. Правила шиккування, поворотів на місці. Основи руху строем. Загальні правила безпеки поведінки в товаристві. Уміє: самоорганізовуватися, підпорядковувати свої інтереси товариству. Займати своє місце у строю, приймати стройове положення, виконувати команди: «шикуйсь», «позір», «струнко», «праворуч», «ліворуч», «кругом». Робити екскурс у</p>

<p>Поняття строю та стройової підготовки. Місце у строю. Шикування. Повороти на місці. Рух у строю.</p>	<p>минуле, виготовляти, композиції з використанням державної та національної символіки, проявляти повагу до неї. Оцінює власні інтереси, знання, уміння і здібності з національно-патріотичного виховання, перспективи саморозвитку у патріотичному дусі. Роль Дня незалежності в історії України та власному житті.</p>
<p>I. Історія військового мистецтва України – 24 год.</p>	
<p>1. Історія козацтва (6 год.). Зародження козацтва. Козацькі походи. Історія виникнення Січі. Організація козацької верстви. Побут козацтва. Спілкування в козацькому колі. Козацька ватра. Приготування козацьких страв. Козацький одяг.</p>	<p>Знає історію зародження козацтва. Виникнення Січі, особливості козацького побуту і життя, одягу. Уміє розпалювати вогнище, готувати куліш та інші козацькі страви, спілкуватися в козацькому колі, підбирати та носити козацький одяг (вишиванку, шаровари, чоботи, крайку, шапку). Порівняти козацький одяг і сучасний «прикид» молоді. Оцінює національні особливості козацької історії, побуту, товариства, одягу, страв. Їх роль у формуванні сучасної молоді.</p>
<p>2. Українські гетьмани (9 год.). Біографічні відомості, цікаві факти. Гетьмани в українському мистецтві. Перегляд та обговорення кінофільмів «Пропала грамота», «Гетьманські клейноди». Інсценізація: «Проводи козака до війська».</p>	<p>Знає життя та діяльність найвизначніших українських гетьманів, твори мистецтва про них. Уміє збирати, переказувати, популяризувати, ілюстрував, інсценувати та обговорювати відомості і твори мистецтва про козаків і гетьманів. Оцінює вплив козаків і гетьманів на українську історію, можливості власного вкладу у славу української нації.</p>
<p>3. Козацьке краєзнавство (6 год.). Славні козацькі постаті, походженням пов'язані з Черкащиною. Байда вишневецький, його доля. Северин Наливайко. Козацькі битви (облога Збаража, Зборівська, Бучацька). Загибель Морозенка. Народні пісні про козацьких героїв. Вивчення матеріалів про перебування</p>	<p>Знає життя і діяльність козаків, іменна яких пов'язані з нашим краєм. Топоніми козацького походження. Уміє збирати, популяризувати та обговорювати відомості про наших краян-козаків, виконувати народні пісні про козаків. Орієнтуватися на місцевості, віднаходити на карті і на місцевості об'єкти, пов'язані з козацькою історією.</p>

<p>Запорозьких козаків на території нашого краю. Основи топографії. Козацька топографія рідного краю.</p>	<p>Складати словничок краян козаків. Оцінює роль нашого краю у становленні козацтва.</p>
<p>4. Сучасне козацтво. (3 год.) Структура та ієрархія. Основні напрямки діяльності. Розвиток сучасного козацького руху на Тернопіллі: факти, події, особистості (пошукова робота).</p>	<p>Знає історію та перспективи сучасного козацтва. Уміє здійснювати пошукову роботу. Оцінює виховну роль козацької історії.</p>
<p>II. Духовні цінності українського народу (козаків) – 15 год.</p>	
<p>1. Зі скарбниць духовності народу. (6 год.) Християнська мораль, основа духовного розвитку козака. Головні духовні свята у житті козаків. Підготовка до свята Миколая, цікаві форми його відзначення. Значення нового року в житті козаків. Різдвяні зустрічі.</p>	<p>Знає основні християнські свята, та їх роль у житті козаків. Уміє відзначати свято Миколая, святкувати Різдво Христове. Оцінює роль духовності в особистості юного козака.</p>
<p>2. Козацька педагогіка. (6 год.) Особливості козацького навчання та виховання. Козацькі школи. Ідея козацької педагогіки в діяльності дитячих та юнацьких організація. Пізнавальна зустріч з представниками «Пласту».</p>	<p>Знає особливості козацької педагогіки. Уміє виконувати основні правила передбачені статутом пласту. Оцінює роль дитячих об'єднань та організацій у збереженні козацьких традиціях.</p>
<p>3. Фізичне та духовне здоров'я козацької нації. (3 год.) Круглий стіл та товариське коло за участю духовенства та представників молодіжних організацій.</p>	<p>Знає секрети фізичного та духовного здоров'я козаків. Уміє висловлювати власні думки та судження про козацьку історію. Оцінює стан свого фізичного та духовного здоров'я.</p>
<p>III. Відродження військово-спортивного мистецтва українського народу (козаків) – 15 год.</p>	
<p>1. Впоряд як засіб налагодження військово-патріотичної дисципліни юних козаків. (3 год.) Статевовікова статистика козацького війська. Роль джур у підготовці нових вояків, становлення їх духу і патріотичної свідомості. Стройові порядки козацького війська. Вправління у стройовій підготовці та виконанні стройової пісні.</p>	<p>Знає особливості формування козацького війська, його бойові порядки. Уміє виконувати головні козацькі команди, співати козацькі мелодії у строю. Оцінює роль строю у формуванні військової дружби та взаємовиручки.</p>

<p>2. Військове мистецтво козаків (6 год.) Козацькі інструменти. Похідна музика козаків. Козацькі танці, як бойові мистецтва. Популяризація молодіжними організаціями козацьких спортивних мистецтв. Створення та пропедевтичне тренування команд на козацькі забави.</p>	<p>Знає особливості похідної козацької музики і запорозькі бойові мистецтва. Уміє використовувати козацьке спортивне мистецтво у силових та ігрових видах. Оцінює взаємовиручку і взаємопідтримку у козацьких ватагах.</p>
<p>3. Основи здорового способу життя. (6 год.) Режим дня підлітка. Головіні вимоги до нього. Основні умови забезпечення здорового сну. Секрети якісного харчування. Позитивні та негативні риси дієт. Піст. Оздоровчі та спортивні заняття. Тренажери. Запобігання шкідливим звичкам. Небезпеки вживання алкоголю, тютюну, наркотиків. Ставлення до реклами шкідливих звичок.</p>	<p>Знає основи здорового способу життя, небезпеки від шкідливих звичок. Уміє скласти оптимальний режим дня. Вибирати здоровий раціон харчування. Займатися на тренажерах без передозування. Запобігати шкідливим звичкам. Оцінює роль реклами та ЗМІ у формуванні здорового способу життя.</p>
<p>IV. Туристсько-краєзнавча робота. Козацьке краєзнавство – 21 год.</p>	
<p>1. Топографія, туризм, спортивне орієнтування. (9 год.) Основи орієнтування. Сторони світу. Компас. Мапа. Туристські подорожі. Безпека учасників. Правила поведінки. Виконання не категорійної туристської подорожі (один день).</p>	<p>Знає поняття орієнтування, його зміст та особливості; правила користування компасом, мапою, поведінкою в подорожі. Уміє орієнтуватися на місцевості, визначати своє місцезнаходження на мапі, брати участь в організації бівуаку, готувати прості страви на вогнищі. Оцінює основи туристської етики.</p>
<p>2. Основи туризму. (6 год.) Туризм – активний відпочинок. Вид діяльності, спорт, пізнання навколишнього світу. Розробка локальних туристських маршрутів, подорож за цими маршрутами.</p>	<p>Знає основні особливості туризму. Уміє розробляти та прокладати локальні туристські маршрути. Оцінює пізнавальну та оздоровчу роль туризму.</p>
<p>3. Вишкіл семикласників. (6 год.) Ми на лоні природи. Виїзд у лісову місцевість: вогнище, спів патріотичних пісень, спортивні ігри на природі. Підготовка «живих реклам» та організація виставки на тему: «У здоровому тілі – здоровий дух».</p>	<p>Знає основні принципи здоров'я особистості. Уміє розпалювати вогнище, відпочивати біля нього, співати патріотичні пісні, безпечно поводитися на лоні природи. Оцінює роль природи у формуванні здорового способу життя людини.</p>

V. Роль фізичної підготовки у становленні юнака (козака) – 27 год.	
<p>1. Метання списа. (3 год.) Влучність ознака успішного козака. Головні секрети влучності. Фольклорні та літературно-мистецькі твори про влучне метання козаків. Вправління у метанні списа.</p>	<p>Знає цікаві історії про влучних козаків. Уміє влучно метати спис, у суворо визначену мішень дотримуючись правил гри. Оцінює власні досягнення у метанні та успіхи товаришів.</p>
<p>1. Ходьба на ходулях. (3 год.) Історія Дніпрових порогів. Переправи, як звична ознака бойового побуту козаків. Способи перевірки силових якостей козаків. Вправління у ходьбі на ходулях.</p>	<p>Знає історичні можливості та сучасні особливості ходьби на ходулях. Уміє правильно і швидко опановувати ходулі. Оцінює раціональність співвідношення між силою та вправністю м'язів.</p>
<p>2. Стрільба як важливий етап козацьких забав. (3 год.) Основні відомості про використання козаками вогнепальної зброї. Мушкет, як важлива ознака козацької потуги. Вправління у стрільбі з пістоля.</p>	<p>Знає види і призначення вогнепальної зброї козаків. Уміє влучно і результативно стріляти з плевритичного пістолета. Оцінює застороги користування вогнепальною зброєю.</p>
<p>3. Змаги отаманів. (3 год.) Роль отамана у козацькому війську, його особистісні якості. Способи вибору отамана. Вправління у знанні історії козацтва, метанні чобота і колоди.</p>	<p>Знає історію козацтва, зокрема його ватажків. Уміє влучно і безпечно метати чобіт та колоду. Оцінює роль отамана у товаристві.</p>
<p>4. Козацька естафета. (3 год.) Збір козаків у похід. Кмітливість козаків під час втечі з полону. Вправління у козацькій естафеті.</p>	<p>Знає всі етапи проведення козацької естафети, її історичне підґрунтя. Уміє швидко збиратися в похід, винахідливо втікати з полону, переправлятися через рів підвісним способом, прицільно котити бочку. Оцінює командний дух естафети.</p>
<p>5. Перетягування линви. (3 год.) Силачі у козацькому війську. Особливості линви та поводженню з нею. Вправління у перетягуванні линви.</p>	<p>Знає особливості конкурсного етапу. Уміє розрахувати сили у перетягуванні линви. Оцінює роль дружнього товариства у подоланні труднощів.</p>
<p>6. Піднімання лантуха. (3 год.) Господарське та бойове призначення лантуха. Вправління в підніманні лантуха. Закріплення інших вправ.</p>	<p>Знає техніку піднімання лантуха. Уміє правильно розподілити сили у підніманні лантуха. Оцінює роль вправи у фізичному саморозвитку.</p>
<p>7. Козацькі забави – змаги і свято для підлітків Тернополя. (6 год.)</p>	<p>Знає історію та правила козацьких забав. Уміє продемонструвати необхідні якості</p>

Правила змагань. Участь у конкретних конкурсах. Отримання відзнак.	для перемоги, пережити невдачі. Оцінює результативність виступу команди.
--	--

Старша група (8-10 класи) – 35 год.

Вступ – 1 год.	
<p>1. Вступ. (1 год.) Ознайомлення з порядком і планом роботи гуртка. Козацька рада. Вибори козацьких старшин. Велике козацьке коло. Розподіл обов'язків (отаман, писар, суддя, хорунжий, бунчужний, осавул, скарбник, товмач).</p>	<p>Вихованець знає: поняття «козак», дисципліни. Загальні правила безпеки поведінки в товаристві. Уміє: самоорганізовуватись, підпорядковувати свої інтереси товариству.. Оцінює власні інтереси, знання, уміння і здібності з національно-патріотичного виховання, перспективи саморозвитку у патріотичному дусі.</p>
І. Історія військового мистецтва України – 10 год.	
<p>1. Відродження військово-патріотичного мистецтва. (1 год.) Військово-спортивні товариства «Січ» та «Сокіл». Заснування військового товариства Січових стрільців. Перегляд ілюстрованих матеріалів про січових стрільців. Гра «Відун», як історико-краєзнавча вікторина з тестовими завданнями про українську державність і військо. Вправління у виконанні завдань гри «Відун».</p>	<p>Знає про військово-спортивні товариства в Україні початку ХХ ст., правила гри «Відун». Уміє готувати усні повідомлення з історії української державності та війська, відповідати на питання військово-спортивної вікторини. Оцінює значення військово-спортивних товариств «Січ» та «Сокіл» у становленні української нації.</p>
<p>2. Подвиг УСС. (1 год.) Вивчення історичних матеріалів про військові змаги Січових стрільців на горі Маківка та Лисоня. Перебування загонів УСС на Тернопільщині (бої біля сіл Семиківці, Соснів). Вишкіл УСС. Організація військово-освітнього навчання. Рух у складі сотні та чоти. Українські військові вітання. Перешикування на місці. Гра «Впоряд». Монолітний показ різноманітних елементів стройової підготовки у складі відділення під супровід барабанного бою. Стрілецька зброя, типи,</p>	<p>Знає історію січового стрілецтва, правила гри «Впоряд», руху строем, виконання військового вітання у строю на місці і під час руху, прийоми перешикування, основні положення закону «Про зброю», ознаки вогнепальної зброї, типи стрілецької зброї, будову і бойові властивості малокаліберної гвинтівки, основи стрільби з вогнепальної зброї. Уміє дотримуватися зовнішнього вигляду вояка, місця в строю, стежити за рівнянням, розмикати і</p>

<p>характеристики сучасної зброї. Закон України «Про зброю». Вогнепальна зброя. Стрілецька і сучасна малокаліберна гвинтівка. Будова, основи стрільби з вогнепальної зброї.</p>	<p>змикати стрій, перешиковуватись з однієї шеренги в дві і навпаки, виконувати команди «Вільно» і «Заправитись», повороти і стройовий крок на місці, марширувати із виконанням патріотичної пісні, приймати різні положення для стрільби, безпечно здійснювати прицілювання та стрільбу з малокаліберної гвинтівки. Оцінює роль стрілецьких традицій у формуванні сучасного вояка.</p>
<p>3. Військові формування часів національної революції в Україні. (1 год.) Створення УНА та УНР. Бій під Крутами. Подвиг українських юнаків та студентів. Українська Галицька Армія.</p>	<p>Знає основи військової організації УНА та УГА. Уміє пропагувати подвиг українських юнаків бою під Крутами. Оцінює досягнення і прорахунки військово-патріотичної підготовки в часи Української національної революції.</p>
<p>4. Черкащина у контексті історії України: люди, легенди, традиції. (1 год.) Тарас Шевченко – геній української нації. Історичні постаті Золотоніщини</p>	<p>Знає історію рідного краю. Уміє аналізувати життя і діяльність відомих людей. Оцінює внесок видатних краян в історію країни.</p>
<p>5. Голодомор – трагічна сторінка в історії України. (1 год.) Спланована акція сталінського режиму. Масштаби жертв. Заходи з вшанування пам'яті потерпілих від Голодомору.</p>	<p>Знає причини, перебіг, наслідки голодомору. Уміє вшанувати пам'ять загиблих під час голодомору. Оцінює злочинний характер тоталітарного сталінського режиму.</p>
<p>6. Степан Бандера – людина, що стала символом нації. (1 год.) Усний журнал. Перегляд та обговорення фільму «Атентат».</p>	<p>Знає життя і діяльність С. Бандери. Уміє зібрати та узагальнити цікаві факти про життя видатної людини. Оцінює роль С. Бандери в українській історії.</p>
<p>7. Військове мистецтво українських повстанців. (1 год.) Діяльність ОУН, УПА. Перегляд фільмів «Війна без переможців»,</p>	<p>Знає стратегію та зміст діяльності ОУН, УПА. Уміє обговорювати історичні події на основі переглянутих фільмів.</p>

<p>«Страчені світанки», «Залізна сотня», «Вишневі ночі». Круглий стіл – обговорення переглянутих фільмів.</p>	<p>Оцінює історичне значення національно-визвольної боротьби українського народу під проводом ОУН-УПА.</p>
<p>8. Роман Шухевич – організатор і головнокомандувач УПА. (1 год.) Життя і діяльність командувача УПА. Перегляд та обговорення кінофільму «Нескорений».</p>	<p>Знає основні факти з життєвого і бойового шляху Р. Шухевича. Уміє реферувати та систематизувати зібрані відомості, експонувати їх. Оцінює роль Р. Шухевича у становленні національної свідомості українців.</p>
<p>9. Дисиденти. (1 год.) Суть і значення дисидентського руху в Україні. Творчий конкурс «Постать дисидента, що мене найбільше вразила». Ватра « Слава Героям».</p>	<p>Знає діячів дисидентського руху. Уміє брати участь у конкурсній ватрі «Слава Героям». Оцінює подвиг героями національного руху.</p>
<p>10. Незалежна Україна. (1 год.) Проголошення незалежності України. Загальноукраїнський референдум на підтвердження «Акта про державну незалежність України». Помаранчева революція. Революція Гідності. Окупація та анексія Криму Росією. Війна на сході України (АТО). Герої – золотонісці Революції Гідності, війни на сході України (АТО).</p>	<p>Знає діячів національного відродження кінця ХХ століття. Уміє пропагувати подвиг українських патріотів Революції Гідності та війни на сході України (АТО). Оцінює історичне значення Революції Гідності та війни на сході України з російськими терористами та найманцями.</p>
<p>II. Духовні цінності українського народу (козаків) – 2 год.</p>	
<p>1. Мова – дар Божий. (0,5 год.) З історії розвитку української мови. Особливості козацької мови. Культура мови. Круглий стіл «Рідна мова, в рідній хаті».</p>	<p>Знає історію рідної мови. Уміє порівнювати сучасний і козацький сленг. Оцінює роль рідної мови у власному житті.</p>
<p>2. Стрілецька творчість. (0,5 год.) Розучування пісень. Відвідування могил Січових стрільців. Круглий стіл про роль українського духівництва у стрілецьких лавах. Конкурс малюнків за мотивами стрілецьких пісень</p>	<p>Знає різні види стрілецької творчості. Уміє виконувати стрілецькі пісні, доглядати за могилами стрільців. Оцінює роль українського духівництва у стрілецькій історії.</p>
<p>3. Церква і військова служба. (0,5 год.) Наука святого письма про військо і оборону Вітчизни. Капеланство в армії.</p>	<p>Знає історію церкви, пов'язану з обороною Вітчизни. Уміє складати усні повідомлення на задану тему. Оцінює роль Церкви у</p>

	патріотичному житті країни.
<p>4. Андрей Шептицький. (0,5 год.) Великий педагог і пастор українського народу. Праці митрополита А. Шептицького на теми виховання. Перегляд художньо-документального фільму «Як будувати рідну хату?» за мотивами однойменної праці А. Шептицького. Бесіда за переглянутим фільмом.</p>	<p>Знає життя, діяльність і творчу спадщину А. Шептицького. Уміє аналізувати найважливіші положення праць митрополита на теми військово-патріотичного виховання. Оцінює роль Шептицького у житті українського народу.</p>
<p>III. Відродження військово-спортивного мистецтва українського народу (козаків) – 14 год.</p>	
<p>1. Стройова підготовка. (1 год.) Визначення похідного і стройового кроку. Рух стройовим кроком. Повороти під час руху. Рух у складі рою. Перешиккування під час руху. Зміна напрямку руху у складі рою. Керування строєм. Команди. Тренування у командуванні чотою, сотнею. Вправи в рамках програмного етапу «Впоряд».</p>	<p>Знає правила шиккування, прийоми виконання поворотів під час руху, основи руху стройовим кроком, основні команди для керування строєм, порядок їх використання. Уміє рухатись стройовим кроком самостійно і в складі рою, виконувати у русі команди: «струнко», «праворуч», «ліворуч», «кругом руш», діяти у складі чоти при перешикванні, керувати строєм за допомогою команд. Оцінює командний дух козацького рою, управлінські здібності у військовій справі, здатність взяти на себе відповідальність за товаришів.</p>
<p>2. Вогнева підготовка. (1 год.) Основи прицілювання. Прийоми визначення середньої точки попадання (СТП). Виконання початкових вправ стрільби з пневматичної гвинтівки. Автомат Калашникова. Будова, принцип автоматичної дії стрілецької зброї. Боєприпаси для стрільби. Прийоми та правила стрільби з АК та пістолета. Тренування у стрільбі з пневматичного пістолета. Стрільби на дистанції 10 м. з позиції лежачи. Розбирання та складання автомата після неповного розбирання, як один із видів програми військово-спортивної гри</p>	<p>Знає правила наведення у ціль, поняття про СТП, прийоми її коригування, класифікацію стрілецької зброї, її характеристики, складові частини і принципи їхньої взаємодії, види боєприпасів, їх призначення, будову, бойові властивості, правила підготовки для стрільби з АК. Уміє визначати СТП за третім, четвертим, п'ятим попаданням, коригувати її, безпечно користуватися вогнепальною зброєю, приймати різні положення</p>

<p>«Сокіл». Тренувальні вправи</p>	<p>для стрільби з АК та пістолета, виконувати прицілювання, вести вогонь, розбирати і скласти автомат.</p> <p>Оцінює значущість любові до ближнього, співчуття і бережливого ставлення до нього, можливості та застороги сучасної стрілецької зброї, роль швидкості у розв'язуванні екстремальних ситуацій.</p>
<p>3. Безпека життєдіяльності. (1 год.)</p> <p>Вплив екстремальних умов (спеки, холоду, вітру, пилу, висоти, рівнів освітленості і шуму, вібрації, диму, скрути) на людину. Способи подолання шкідливого впливу. Безпечна поведінка на воді. Правила дорожнього руху. Водіння велосипеда і скутера. Жести регулювальника. Правила водійської ввічливості. Поняття про отруйні речовини, їх небезпека і характеристика. Засоби захисту від ОР. Протигаз: будова, використання. Поняття про перелом, його види та ознаки. Допомога під час вивихів та переломах кінцівок. Шини. Транспортування потерпілого. Оптимальні та екстремальні умови існування людини. Моделювання можливих ситуацій.</p>	<p>Знає ознаки екстремальних умов та їх вплив на людину, характеристику для людини екстремальних умов, основні принципи виживання, способи подолання наслідків шкідливого впливу, правила безпечної поведінки на воді, дорожнього руху, водія велосипеда, скутера, дорожні знаки, характеристики ОР, засоби захисту людини від отруєння, будову протигазу.</p> <p>Уміє протистояти впливу екстремальних умов, моделювати можливі ситуації, використовувати протигаз, прості протиотруйні медичні препарати, надавати долікарську допомогу при переломах та вивихах, використовувати підручні засоби, як іммобілізатори, транспортувати потерпілого.</p> <p>Оцінює небезпеку екстремальних умов й особисті знання та можливості для їх попередження та подолання.</p>
<p>4. Надзвичайні ситуації. Правила дорожнього руху (1 год.)</p> <p>Характеристики НС. Протипожежна підготовка. Пожежі, їх небезпеки, уражанні чинник різних типів пожеж. Первинні засоби пожежогасіння. Пішохід на дорозі. Дорожні знаки для</p>	<p>Знає типи, ознаки НС, уражальні чинники пожеж, призначення дорожніх знаків.</p> <p>Уміє користуватися первинними засобами пожежогасіння, застосувати привила поведінки пішохода на дорозі.</p>

пішоходів.	Оцінює роль вольових якостей людини під час НС, значущість дотримання правил дорожнього руху.
<p>5.Боротьба з радіацією. (1 год.) Дзвони Чорнобиля. Причини і наслідки чорнобильської катастрофи. Трагедія на АЕС у літературі та мистецтві. Радіаційне забруднення місцевості. Прилади дозиметричного контролю, прийоми їх роботи. Засоби захисту. Підготовка до робіт та дії в зараженій місцевості, після виходу з неї. Організація рятувальних робіт. Правила керування рятувальними діями. Поведінка в разі загрози епідемії та в її умовах, у техногенному середовищі за ймовірності виникнення аварій (на транспорті, пожеж, вибухів). Основи рятувальних робіт на воді.</p>	<p>Знає основи організації рятувальних робіт в умовах радіаційного, хімічного забруднення. Уміє користуватися приладами радіаційної та хімічної розвідки, проводити аналіз небезпеки навколишнього середовища, діяти в зоні техногенної аварії. Оцінює застороги та небезпеки техногенних аварій та катастроф.</p>
<p>6. Долікарська допомога. Вправлення у долікарській допомозі (1 год.) Поняття про кровотечі. Надання допомоги при різних видах кровотеч. Прийоми та правила використання джгута. Поняття про реанімацію. Ознаки клінічної смерті. Основи серцево-легеневої реанімації. Надання допомоги при ураженні електричним струмом, утопленні. Поняття про синдром тривалого здавлювання. Правила визволення постраждалих з-під завалів. Перша допомога постраждалим від тривалого здавлювання.</p>	<p>Знає правила зупинки кровотечі, накладання пов'язки, джгута, основи реанімаційних дій. Уміє визначати тип кровотечі, надавати долікарську допомогу при кровотечах, накладати джгут, використовувати при цьому підручні засоби, надати долікарську допомогу постраждалим, проводити комплекс серцево-легеневої реанімації. Оцінює власні можливості та навички для надання долікарської допомоги, роль здоров'я, взаємодопомоги та медичних знань і навичок у житті людини.</p>
<p>7. Шкідливі звички та способи їх подолання. (1 год.) Згубний вплив порнографії. Проблема венеричних хвороб у суспільстві. Тренінг «Як подолати ВІЛ/СНІД у суспільстві. Наркоманія, її фатальні наслідки. Проблема куріння та</p>	<p>Знає небезпеки шкідливих звичок. Уміє готувати агітаційні стіннівки та виставки превентивного характеру, брати участь у тренінгах. Оцінює імунітет до шкідливих звичок, майбутнє життя без них.</p>

<p>алкоголізму. Підготовка стіннівки та організація виставки «У здоровому тілі – здоровий дух».</p>	
<p>8. Конфліктні ситуації та способи їх розв'язання. (1 год.) Динаміка розвитку конфліктів. Особистість у групі. Самопочуття. Психологічний клімат. Тренінги проблемних ситуацій. Індивідуальні та колективні форми панічних реакцій. Натоп, правила поведінки у масових скупченнях людей. Методи та способи попередження конфліктів та паніки.</p>	<p>Знає ознаки безпечних і небезпечних угруповань, причини виникнення конфліктів, правила налагодження добрих стосунків з навколишніми, поведінки у місцях масового скупчення людей. Уміє оцінювати психологічний клімат у малій групі, знаходити шляхи розв'язання типових проблемних ситуацій, запобігати проявам панічних рефлексів. Оцінює значення формування сили волі і внутрішньої самоорганізації у запобіганні проблемним ситуаціям, конфліктам, паніці.</p>
<p>8. Основні завдання гри «Джура». Історія і правила військово-патріотичної спортивної гри «Сокіл». (1 год.) Походження назви. Історія гри. Нормативна база. Військово-патріотичне спрямування гри «Сокіл» на рубежі XIX-XX і XX-XXI століть. Порівняльна характеристика ігор «Джура» і «Сокіл».</p>	<p>Знає основні завдання гри «Джура», історію військово-спортивного руху під егідою громадської організації «Сокіл». Уміє популярно розповісти про гру «Джура» одноліткам, дотримуватись правил гри «Сокіл». Оцінює місце ігор у військово-патріотичному вихованні, фізичному і духовному самовдосконаленні.</p>
<p>9. Участь у міських змаганнях за правилами військово-спортивної патріотичної гри «Джура». (3 год.)</p>	<p>Знає правила гри. Уміє виконувати всі вправи у рамках гри. Оцінює успіх команди і свій вклад у нього.</p>
<p>10. Гра «Пластун». (1 год.) Комплексна командна інтелектуально-екстремальна гра з військово-спортивним та туристичними елементами та використанням методик гри «Квест».</p>	<p>Знає правила гри. Уміє успішно виходити з екстремальних ситуацій. Оцінює власні пластунські якості.</p>
<p>11. Гра «Рятівник». (1 год.) Правила гри. Практичний та теоретичний тури. Штучна вентиляція</p>	<p>Знає правила надання першої долікарської допомоги в</p>

<p>легень та непрямий масаж серця. Накладання пов'язок, джгутів, шин з підручних матеріалів. Надання першої допомоги при опіках, тепловому та сонячних ударів, відмороженнях, ураженнях електричним струмом, тривалому здавлюванні частин тіла, отруєннях.</p>	<p>екстремальних ситуаціях. Уміє надати ефективну допомогу потерпілому, у тому числі в рамках гри «Сокіл». Оцінює власну участь у рятувальних роботах, як вияв милосердя та любові до ближнього.</p>
<p>IV. Туристсько-краєзнавча робота. Козацьке краєзнавство – 4 год.</p>	
<p>1. Топографічні мапи. (1 год.) Визначення відстані за мапою. Умовні позначки. Основи спортивного орієнтування.</p>	<p>Знає масштаб, його типи та особливості, вимірювання відстані за мапою. Уміє орієнтуватися за мапою. Оцінює стартові навички у спортивному орієнтуванні.</p>
<p>2. Туристське спорядження. (1 год.) Вузли. В'язання основних вузлів.</p>	<p>Знає вимоги до туристського спорядження, призначення основних вузлів. Уміє в'язати вузли. Оцінює ефективність туристського спорядження.</p>
<p>3. Національна топографія, туризм, спортивне орієнтування. (1 год.) Орієнтування за місцевими ознаками. Правила поведінки в незнайомому лісі. Особливості орієнтування в умовах пересіченої місцевості. Елементи спортивного туризму. Основи способи подолання перешкод. Організація страхування та супроводу. Пішохідний туризм. Види подорожей. Організація групи. Виконання туристської подорожі другого ступеня складності.</p>	<p>Знає зміст і особливості орієнтування за місцевими ознаками, правила користування компасом, мапою, способи подолання перешкод з використанням туристського спорядження., види туристських подорожей, базові вимоги до підготовки учасників. Уміє орієнтуватися на складній місцевості, пересуватися по пересічених ділянках, у лісі, долати природні та штучні перешкоди, використовувати туристське спорядження, організовувати страхування і супровід, брати участь в організації бівуаку, готувати страви на вогнищі. Оцінює складність туристських подорожей та спортивного орієнтування, власний потенціал у їх здійсненні.</p>

<p>4. Вправлення у топографії. (0,5 год.) Рух за азимутом. Дії групи вразі втрати орієнтування. Особливості орієнтування в різних умовах. Порядок підготовки групи до руху незнайомою місцевістю. Схеми маршруту. Розвідка у поході. Техніка руху в різних умовах. Техніка подолання природних перешкод із самостійним наведенням засобів подолання. Організація командної роботи. Тренувальні вправи на «смузі перешкод».</p>	<p>Знає правила орієнтування за компасом, мапою, місцевими ознаками, дії у разі втрати орієнтування, прийоми руху різними типами місцевості у складі тургрупи, наведення засобів подолання природних перешкод із використанням базового туристського спорядження, форми визначення тактики подолання перешкод командою.</p> <p>Уміє прокладати маршрут тургрупи, вести її за цим маршрутом, підтримувати безпеку дій кожного, організувати командну роботу, особистісні зв'язки.</p> <p>Оцінює роль командної роботи в орієнтуванні на місцевості.</p>
<p>5. Вправлення в туризмі і спортивному орієнтуванні. (0,5 год.) Самонаведення елементів (начіпна переправа, дюльфер). Тактика проходження дистанції. Удосконалення використання командного страхування та супроводу. Лазіння по скелях, штучних перешкодах. Вправи з мотузками, відпрацювання страхування. Проходження дистанції з подоланням різних перешкод. Організація табору. Специфіка облаштування життя і діяльності в різних умовах. Виконання туристської подорожі першого ступеня складності. Таборування як важливий етап гри «Сокіл». Оцінка облаштування, побуту, чистоти табору рою.</p>	<p>Знає правила організації наметового табору, особливості облаштування життєдіяльності в польових умовах.</p> <p>Уміє налагоджувати життя наметового табору, вести групу на окремих етапах подорожі першої категорії складності.</p> <p>Оцінює туристсько-краєзнавче значення таборування у формуванні патріота України.</p>
<p>V. Роль фізичної підготовки у становленні юнака (козака) – 4 год.</p>	
<p>1. Прикладна фізична підготовка. (1 год.) Вправи на розвиток сили, витривалості. Основи самозахисту. Самострашування. Підготовчі вправи. Спортивні ігри.</p>	<p>Знає основи дозування фізичного навантаження, самоконтролю, прийоми страхування, правила виконання фізичних вправ на розвиток сили, швидкості, витривалості, гри в ручний м'яч, баскетбол, бадмінтон.</p>

	<p>Уміє виконувати страхування, застосовувати прийоми групування безпечного падіння, брати участь у командних спортивних іграх.</p> <p>Оцінює роль рухливих вправ та ігор, самозахисту у формуванні здорового способу життя.</p>
<p>2. Роль стрілецьких традицій у фізичному вишколі юнаків. (1 год.) Основи фізичного вишколу. Поняття про необхідну самооборону. Захист від ударів рукою, ногою. Нанесення ударів. Захвати. Звільнення від захватів. Спортивні змагання: швидкісний біг на 30 м.; згинання та розгинання рук в упорі лежачи. Метання м'ячика. Вправління у підготовці до спортивних змагань.</p>	<p>Знає стрілецькі традиції фізичного вишколу та спортивних ігор, правила техніки безпеки на тренування, базові особливості нанесення та блокування ударів, види захватів, техніку звільнення від них.</p> <p>Уміє визначати необхідну самооборону, використовувати захисне спорядження, наносити базові удари рукою, ногою, відпрацьовувати техніку ударів на тренажерах, безпечно працювати з партнером.</p> <p>Оцінює власні фізичні можливості у підготовці до самозахисту, захисту інших людей та Батьківщини.</p>
<p>3. Вправління у фізичній підготовці (1 год.) Техніка самозахисту. Розучування елементів рукопашного бою. Захист від раптового нападу. Прийоми боротьби з декількома противниками. Тренування у виконанні базової техніки. Прийоми відновлення після ураження небезпечних місць. Організація та проведення спортивних змагань. Прийоми підрахунку результатів, визначення переможців. Спортивні ігри. Історія армспорту. Армреслінг, як один з етапів гри «Сокіл». Ефективні прийоми жиму на руки.</p>	<p>Знає психологічні основи самозахисту, базову техніку, способи ведення поединку з декількома противниками, прийоми само відновлювання при ураженні.</p> <p>Уміє виконувати важелі верхніх і нижніх кінцівок, звільнюватись від захватів, використовувати кидки, підбиви кінцівок та ін., застосовувати прийоми армреслінгу.</p> <p>Оцінює можливості і методи несилового розв'язання конфліктів.</p>
<p>4. «Смуга перешкод». (1 год.) Склад команди. «Бігунок». Одяг учасників. Довжина дистанції,</p>	<p>Знає правила проходження «смуги перешкод».</p> <p>Уміє долати заболочену ділянку по</p>

<p>суміщення старту і фінішу. Подолання заболоченої ділянки по жердинах. Транспортування «потерпілого» на ношах та плащ-накидці. Перенесення його на собі. Подолання рову за допомогою підвішеної мотузки (маятник). Подолання заболоченої місцевості по купинах. Рух на фініші «гусячим кроком». Фіксування фінішу команди. Тренування окремих етапів «Смуги перешкод».</p>	<p>жердинах і купинах, рів за допомогою підвішеної мотузки, транспортувати «потерпілого» на ношах, плащ-накидці і собі, рухатися «гусячим кроком».</p> <p>Оцінює важливість індивідуальної майстерності на «смузі перешкод» та спів дії у команді.</p>
--	---

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик С.В. Нащадки козацької слави. Організація національно-патріотичного виховання молодших школярів на військово-козацьких традиціях / С.В. Білик. – Харків: Вид. група «Основа», 2015. – 176 с.
2. Бондаренко О.С. Навчальна програма гуртка козацько-лицарського виховання «Джура» (Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 14.06.2012р. №14 1/12-Г-119).
3. Кириченко О.В. Козацька педагогіка: розробки занять, сценарії виховних заходів, методичні рекомендації / О.В. Кириченко. – Харків: Вид.група «Основа»: «Триада+», 2008. – 192 с.
4. Зінченко А. Поділля. Навчальний посібник з історії рідного краю для 5-9 класів / А.Зінченко. – КРВЦ. «Проза», 1999. – 156с.

Н.О.Проскура,
 директор Лисянського районного
 будинку дитячої та юнацької творчості
 Лисянської районної ради (автор-укладач)

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ГУРТКА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО НАПРЯМКУ «КОЗАК-ПРОМЕТЕЙ»

Пояснювальна записка

Дана програма створена на основі навчальної програми «Історія українського козацтва», автор Степанова Н.М. Програма курсу за вибором(спецкурсу) для учнів 8-х класів. Видавництво КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Програма козацького гуртка розрахована на учнів 5-7 класів загальноосвітнього навчального закладу. Програма сприяє формуванню у дітей та учнівської молоді високого рівня патріотичної свідомості, почуття

національної гідності, відповідального ставлення до виконання громадянського і конституційного обов'язку, щодо захисту національних інтересів України.

Реалізація означеної мети можлива за умов розв'язання таких завдань:

- реалізувати в рамках роботи гуртка основні принципи і засади козацької педагогіки з формування і розвитку лицарських чеснот: шляхетності, діяльної доброти, благородства, самодисципліни, честі, відповідальності, громадянського і патріотичного обов'язку;

- гартувати підлітків та молодь фізично та духовно;

- сприяти усвідомлення учнями основи патріотизму в любові до ближнього;

- надати військово-патріотичному вихованню своєрідного статусу альтернативи шкідливим звичкам та бездуховному життю;

- забезпечити формування таких особистісних якостей, як: вправність, швидкість реакції, спритність, сміливість, мужність, цілеспрямованість, вміння працювати в команді, лідерські якості, жертвовність.

У програмі гуртка є кілька змістових модулів. Теоретичний напрямок спрямований на:

- формування духовного, християнського підґрунтя національно-патріотичного виховання майбутнього захисника Вітчизни;

- пошанування національних героїв та національних свят;

Практичний напрямок спрямований на:

- здобуття вихованцями навичок військової стройової, прикладної фізичної підготовки, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту, топографії, туризму та спортивного орієнтування;

- практичну підготовку до військово-спортивних ігор, конкурсів національно-патріотичного спрямування («Впоряд», «Відун», «Пластун», «Рятівник», Ватра « Слава Героям»).

Окрім змісту навчального матеріалу, у програмі визначено вимоги до рівня підготовки вихованців за трьома складовими компетентності – теоретичною (рубрика «Знає»), практичною («Уміє»), результативна («Оцінює»).

Під час занять гуртка пропонується використовувати такі методи і прийоми: міні-лекція, розповідь, пояснення, інструктаж, усне учнівське повідомлення, реферат, бесіда, проект, круглий стіл, дискусія, диспут, перегляд та обговорення фільму, концерту, розучування пісень, речівок, шикування, виконання команд, рух строем, індивідуальні, групові, колективні стрільби, інтелектуальні та фізичні вправи, тренінги, практикуми, ілюстрування, виставки, свята, змагання, конкурси, тести, анкетування, подорожі, ігри, комплексні тренування, виступи, презентації тощо.

Практичними продуктами діяльності гуртківців мають бути успішні виступи у зазначених вище військово-патріотичних спортивних іграх.

НАВЧАЛЬНО - ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	ТЕМА	КІЛЬКІСТЬ ГОДИН		
		Теоретичних	Практичних	Усього

1.	Вступ	2		2
2.	Історія військового мистецтва України	14		14
3.	Духовні цінності українського народу (козаків)	10		10
4.	Відродження військово-спортивного мистецтва українського народу (козаків)	10	4	14
5.	Туристично-краєзнавча робота (козацьке краєзнавство)		10	10
6.	Роль фізичної підготовки у становленні юнака козака		26	26
РАЗОМ		36	40	76

Зміст програми

Вступ – 2 год.	
<p>1. Вступ (2 год.). Ознайомлення з порядком і планом роботи гуртка. Козацька рада. Вибори козацьких старшин. Велике козацьке коло. Розподіл обов'язків (отаман, писар, суддя, хорунжий, бунчужний, осавул, скарбник, товмач). Вибори козацьких старшин Україна як держава. Українська символіка. День прапора та День незалежності України. Ми – нащадки козацького роду. Діагностика національно-патріотичних зацікавлень та пізнавально-творчих здібностей учнів. Поняття строю та стройової підготовки. Місце у строю. Шиккування. Повороти</p>	<p>Вихованець <i>знає</i>: поняття «державні та національні символи», «незалежність», «Україна», «українець», «козак», визначення строю, дисципліни строю. Правила шиккування, поворотів на місці. Основи руху строем. Загальні правила безпеки поведінки в товаристві. Уміє: самоорганізовуватись, підпорядковувати свої інтереси товариству. Займати своє місце у строю, приймати стройове положення, виконувати команди: «шикуйсь», «позір», «струнко», «праворуч», «ліворуч», «кругом». Робити екскурс у минуле, виготовляти композиції з використанням державної та</p>

<p>на місці. Рух у строю.</p>	<p>національної символіки, проявляти повагу до неї. Оцінює власні інтереси, знання, уміння і здібності з національно-патріотичного виховання, перспективи саморозвитку у патріотичному дусі. Роль Дня незалежності в історії України та власному житті.</p>
<p>I. Історія військового мистецтва України – 14 год.</p>	
<p>1. Історія козацтва (4 год.). Зародження козацтва. Козацькі походи. Історія виникнення Січі. Організація козацької верстви. Побут козацтва. Спілкування в козацькому колі. Козацька ватра. Приготування козацьких страв. Козацький одяг.</p>	<p>Знає історію зародження козацтва. Виникнення Січі, особливості козацького побуту і життя, одягу. Уміє розпалювати вогнище, готувати куліш та інші козацькі страви, спілкуватися в козацькому колі, підбирати та носити козацький одяг (вишиванку, шаровари, чоботи, крайку, шапку). Порівняти козацький одяг і сучасний «прикид» молоді. Оцінює національні особливості козацької історії, побуту, товариства, одягу, страв. Їх роль у формуванні сучасної молоді.</p>
<p>2. Українські гетьмани (4 год.). Біографічні відомості, цікаві факти. Гетьмани в українському мистецтві. Перегляд та обговорення кінофільмів «Пропала грамота», «Гетьманські клейноди». Інсценізація: «Проводи козака до війська».</p>	<p>Знає життя та діяльність найвизначніших українських гетьманів, твори мистецтва про них. Уміє збирати, переказувати, популяризувати, ілюстрував, інсценувати та обговорювати відомості і твори мистецтва про козаків і гетьманів. Оцінює вплив козаків і гетьманів на українську історію, можливості власного вкладу у славу української нації.</p>
<p>3. Козацьке краєзнавство (4 год.). Славні козацькі постаті, походженням пов'язані з Лисянщиною. Байда вишневецький, його доля. Северин Наливайко. Козацькі битви у нашому краю. Загибель Морозенка. Народні пісні про козацьких героїв. Вивчення матеріалів про перебування Запорозьких козаків на території нашого краю. Основи топографії.</p>	<p>Знає життя і діяльність козаків, іменна яких пов'язані з нашим краєм. Топоніми козацького походження. Уміє збирати, популяризувати та обговорювати відомості про наших краян-козаків, виконувати народні пісні про козаків. Орієнтуватися на місцевості, віднаходити на карті і на місцевості об'єкти, пов'язані з козацькою історією. Складати</p>

Козацька топографія рідного краю.	словничок краян козаків. <i>Оцінює</i> роль нашого краю у становленні козацтва.
4. Сучасне козацтво. (2 год.) Структура та ієрархія. Основні напрямки діяльності. Розвиток сучасного козацького руху: факти, події, особистості (пошукова робота).	<i>Знає</i> історію та перспективи сучасного козацтва. <i>Уміє</i> здійснювати пошукову роботу. <i>Оцінює</i> виховну роль козацької історії.
II. Духовні цінності українського народу (козаків) – 10 год.	
1. Зі скарбниць духовності народу. (4 год.) Християнська мораль, основа духовного розвитку козака. Головні духовні свята у житті козаків. Підготовка до свята Миколая, цікаві форми його відзначення. Значення нового року в житті козаків. Різдвяні зустрічі.	<i>Знає</i> основні християнські свята, та їх роль у житті козаків. <i>Уміє</i> відзначати свято Миколая, святкувати Різдво Христове. <i>Оцінює</i> роль духовності в особистості юного козака.
2. Козацька педагогіка. (4 год.) Особливості козацького навчання та виховання. Козацькі школи. Ідея козацької педагогіки в діяльності дитячих та юнацьких організацій. Пізнавальна зустріч з представниками «Пласту».	<i>Знає</i> особливості козацької педагогіки. <i>Уміє</i> виконувати основні правила передбачені статутом пласту. <i>Оцінює</i> роль дитячих об'єднань та організацій у збереженні козацьких традицій.
3. Фізичне та духовне здоров'я козацької нації. (2 год.) Круглий стіл та товариське коло за участю духовенства та представників молодіжних організацій.	<i>Знає</i> секрети фізичного та духовного здоров'я козаків. <i>Уміє</i> висловлювати власні думки та судження про козацьку історію. <i>Оцінює</i> стан свого фізичного та духовного здоров'я.
III. Відродження військово-спортивного мистецтва українського народу (козаків) – 14 год.	
1. Впоряд як засіб налагодження військово-патріотичної дисципліни юних козаків. (2 год.) Статевовікова статистика козацького війська. Роль джур у підготовці нових вояків, становлення їх духу і патріотичної свідомості. Стройові порядки козацького війська. Вправління у стройовій підготовці та виконанні стройової пісні.	<i>Знає</i> особливості формування козацького війська, його бойові порядки. <i>Уміє</i> виконувати головні козацькі команди, співати козацькі мелодії у строю. <i>Оцінює</i> роль строю у формуванні військової дружби та взаємовиручки.
2. Військове мистецтво козаків	<i>Знає</i> особливості похідної козацької

<p>(6 год.). Козацькі інструменти. Похідна музика козаків. Козацькі танці, як бойові мистецтва. Популяризація молодіжними організаціями козацьких спортивних мистецтв. Створення та пропедевтичне тренування команд на козацькі забави.</p>	<p>музики і запорозькі бойові мистецтва. Уміє використовувати козацьке спортивне мистецтво у силових та ігрових видах. Оцінює взаємовиручку і взаємопідтримку у козацьких ватагах.</p>
<p>3. Основи здорового способу життя. (6 год.) Режим дня підлітка. Головні вимоги до нього. Основні умови забезпечення здорового сну. Секрети якісного харчування. Позитивні та негативні риси дієт. Піст. Оздоровчі та спортивні заняття. Тренажери. Запобігання шкідливим звичкам. Небезпеки вживання алкоголю, тютюну, наркотиків. Ставлення до реклами шкідливих звичок.</p>	<p>Знає основи здорового способу життя, небезпеки від шкідливих звичок. Уміє скласти оптимальний режим дня. Вибирати здоровий раціон харчування. Займатися на тренажерах без передозування. Запобігати шкідливим звичкам. Оцінює роль реклами та ЗМІ у формуванні здорового способу життя.</p>
<p>IV. Туристсько-краєзнавча робота. Козацьке краєзнавство – 10 год.</p>	
<p>1. Топографія, туризм, спортивне орієнтування. (4 год.) Основи орієнтування. Сторони світу. Компас. Мапа. Туристські подорожі. Безпека учасників. Правила поведінки. Виконання не категорійної туристської подорожі (один день).</p>	<p>Знає поняття орієнтування, його зміст та особливості; правила користування компасом, мапою, поведінкою в подорожі. Уміє орієнтуватися на місцевості, визначати своє місцезнаходження на мапі, брати участь в організації бівуаку, готувати прості страви на вогнищі. Оцінює основи туристської етики.</p>
<p>2. Основи туризму. 4 год.) Туризм – активний відпочинок. Вид діяльності, спорт, пізнання навколишнього світу. Розробка локальних туристських маршрутів, подорож за цими маршрутами.</p>	<p>Знає основні особливості туризму. Уміє розробляти та прокладати локальні туристські маршрути. Оцінює пізнавальну та оздоровчу роль туризму.</p>
<p>3. Вишкіл. (2 год.) Ми на лоні природи. Виїзд у лісову місцевість: вогнище, спів патріотичних пісень, спортивні ігри на природі. Підготовка «живих реклам» та організація виставки на тему: «У здоровому тілі – здоровий дух».</p>	<p>Знає основні принципи здоров'я особистості. Уміє розпалювати вогнище, відпочивати біля нього, співати патріотичні пісні, безпечно поводитися на лоні природи. Оцінює роль природи у формуванні здорового способу життя людини.</p>

V. Роль фізичної підготовки у становленні юнака козака – 26 год.	
<p>1. Метання списа. (3 год.) Влучність ознака успішного козака. Головні секрети влучності. Фольклорні та літературно-мистецькі твори про влучне метання козаків. Вправління у метанні списа.</p>	<p>Знає цікаві історії про влучних козаків. Уміє влучно метати спис, у суворо визначену мішень дотримуючись правил гри. Оцінює власні досягнення у метанні та успіхи товаришів.</p>
<p>1. Ходьба на ходулях. (3 год.) Історія Дніпрових порогів. Переправи, як звична ознака бойового побуту козаків. Способи перевірки силових якостей козаків. Вправління у ходьбі на ходулях.</p>	<p>Знає історичні можливості та сучасні особливості ходьби на ходулях. Уміє правильно і швидко опановувати ходулі. Оцінює раціональність співвідношення між силою та вправністю м'язів.</p>
<p>2. Стрільба як важливий елемент козацьких забав. (2 год.) Основні відомості про використання козаками вогнепальної зброї. Мушкет, як важлива ознака козацької потуги.</p>	<p>Знає види і призначення вогнепальної зброї козаків. Оцінює застороги користування вогнепальною зброєю.</p>
<p>3. Змаги отаманів. (3 год.) Роль отамана у козацькому війську, його особистісні якості. Способи вибору отамана. Вправління у знанні історії козацтва, метанні чобота і колоди.</p>	<p>Знає історію козацтва, зокрема його ватажків. Уміє влучно і безпечно метати чобіт та колоду. Оцінює роль отамана у товаристві.</p>
<p>4. Козацька естафета. (3 год.) Збір козаків у похід. Кмітливість козаків під час втечі з полону. Вправління у козацькій естафеті.</p>	<p>Знає всі етапи проведення козацької естафети, її історичне підґрунтя. Уміє швидко збиратися в похід, винахідливо втікати з полону, переправлятися через рів підвісним способом, прицільно котити бочку. Оцінює командний дух естафети.</p>
<p>5. Перетягування линви. (3 год.) Силачі у козацькому війську. Особливості линви та поводженню з нею. Вправління у перетягуванні линви.</p>	<p>Знає особливості конкурсного етапу. Уміє розрахувати сили у перетягуванні линви. Оцінює роль дружнього товариства у подоланні труднощів.</p>
<p>6. Піднімання лантуха. (3 год.) Господарське та бойове призначення лантуха. Вправління в підніманні лантуха. Закріплення інших вправ.</p>	<p>Знає техніку піднімання лантуха. Уміє правильно розподілити сили у підніманні лантуха. Оцінює роль вправи у фізичному саморозвитку.</p>
<p>7. Козацькі забави – змагання і свято для дітей. (6 год.) Правила змагань. Участь у конкретних</p>	<p>Знає історію та правила козацьких забав. Уміє продемонструвати необхідні</p>

конкурсах. Отримання відзнак.	якості для перемоги, пережити невдачі. Оцінює результативність виступу команди.
-------------------------------	---

Старша група (8-10 класи) – 76 год.

Вступ – 2 год.	
1. Вступ. (2 год.) Ознайомлення з порядком і планом роботи гуртка. Козацька рада. Вибори козацьких старшин. Велике козацьке коло. Розподіл обов'язків (отаман, писар, суддя, хорунжий, бунчужний, осавул, скарбник, товмач).	Вихованець знає : поняття «козак», дисципліни. Загальні правила безпеки поведінки в товаристві. Уміє : самоорганізовуватись, підпорядковувати свої інтереси товариству.. Оцінює власні інтереси, знання, уміння і здібності з національно-патріотичного виховання, перспективи саморозвитку у патріотичному дусі.
I. Історія військового мистецтва України – 20 год.	
1. Відродження військово-патріотичного мистецтва. (2 год.) Військово-спортивні товариства «Січ» та «Сокиль». Заснування військового товариства Січових стрільців. Перегляд ілюстрованих матеріалів про січових стрільців. Гра «Відун», як історико-краєзнавча вікторина з тестовими завданнями про українську державність і військо. Вправлення у виконанні завдань гри «Відун».	Знає про військово-спортивні товариства в Україні початку ХХ ст., правила гри «Відун». Уміє готувати усні повідомлення з історії української державності та війська, відповідати на питання військово-спортивної вікторини. Оцінює значення військово-спортивних товариств «Січ» та «Сокиль» у становленні української нації.
2. Подвиг УСС. (2 год.) Вивчення історичних матеріалів про військові змаги Січових стрільців на горі Маківка та Лисоня. Перебування загонів УСС на Тернопільщині (бої біля сіл Семиківці, Соснів). Вишкіл УСС. Організація військово-освітнього навчання. Рух у складі сотні та чоти. Українські військові вітання. Перешиккування на місці. Гра «Впоряд». Монолітний показ різноманітних елементів стройової підготовки у складі відділення під супровід	Знає історію січового стрілецтва, правила гри «Впоряд», руху строєм, виконання військового вітання у строю на місці і під час руху, прийоми перешиккування, основні положення закону «Про зброю», ознаки вогнепальної зброї, типи стрілецької зброї, будову і бойові властивості малокаліберної гвинтівки, основи стрільби з вогнепальної зброї. Уміє дотримуватися зовнішнього

<p>барабанного бою. Стрілецька зброя, типи, характеристики сучасної зброї. Закон України «Про зброю». Вогнепальна зброя. Стрілецька і сучасна малокаліберна гвинтівка. Будова, основи стрільби з вогнепальної зброї.</p>	<p>вигляду вояка, місця в строю, стежити за рівнянням, розмикати і змикати стрій, перешиковуватись з однієї шеренги в дві і навпаки, виконувати команди «Вільно» і «Заправитись», повороти і стройовий крок на місці, марширувати із виконанням патріотичної пісні, приймати різні положення для стрільби, безпечно здійснювати прицілювання та стрільбу з малокаліберної гвинтівки. Оцінює роль стрілецьких традицій у формуванні сучасного вояка.</p>
<p>3. Військові формування часів національної революції в Україні. (2 год.) Створення УНА та УНР. Бій під Крутами. Подвиг українських юнаків та студентів. Українська Галицька Армія.</p>	<p>Знає основи військової організації УНА та УГА. Уміє пропагувати подвиг українських юнаків бою під Крутами. Оцінює досягнення і прорахунки військово-патріотичної підготовки в часи Української національної революції.</p>
<p>4. Тернопілля у контексті історії України: люди, легенди, традиції. (2 год.) Тарас Шевченко – геній української нації. Т. Шевченко і І. Франко на Тернопіллі. Брати Лепкі. Соломія Крушельницька. Родина Барвінських. Лесь Курбас. Брати Бойчуки. Юліан Опільський. Брати Гжицькі. Б. Герета. В. Вихрущ.</p>	<p>Знає історію рідного краю. Уміє аналізувати життя і діяльність відомих людей. Оцінює внесок видатних краян в історії країни.</p>
<p>5. Голодомор – трагічна сторінка в історії України. (2 год.) Спланована акція сталінського режиму. Масштаби жертв. Заходи з вшанування пам'яті потерпілих від Голодомору.</p>	<p>Знає причини, перебіг, наслідки голодомору. Уміє вшанувати пам'ять загиблих під час голодомору. Оцінює злочинний характер тоталітарного сталінського режиму.</p>
<p>6. Степан Бандера – людина, що стала символом нації. (2 год.) Усний журнал. Перегляд та обговорення фільму «Атентат».</p>	<p>Знає життя і діяльність С. Бандери. Уміє зібрати та узагальнити цікаві факти про життя видатної людини. Оцінює роль С. Бандери в українській історії.</p>

<p>7. Військове мистецтво українських повстанців. (2 год.) Діяльність ОУН, УПА. Перегляд фільмів «Війна без переможців», «Страчені світанки», «Залізна сотня», «Вишневі ночі». Круглий стіл – обговорення переглянутих фільмів.</p>	<p>Знає стратегію та зміст діяльності ОУН, УПА. Уміє обговорювати історичні події на основі переглянутих фільмів. Оцінює історичне значення національно-визвольної боротьби українського народу під проводом ОУН-УПА.</p>
<p>8. Роман Шухевич – організатор і головнокомандувач УПА. (2 год.) Життя і діяльність командувача УПА. Перегляд та обговорення кінофільму «Нескорений».</p>	<p>Знає основні факти з життєвого і бойового шляху Р. Шухевича. Уміє реферувати та систематизувати зібрані відомості, експонувати їх. Оцінює роль Р. Шухевича у становленні національної свідомості українців.</p>
<p>9. Дисиденти. (2 год.) Суть і значення дисидентського руху в Україні. Творчий конкурс «Постать дисидента, що мене найбільше вразила». Ватра « Слава Героям».</p>	<p>Знає діячів дисидентського руху. Уміє брати участь у конкурсній ватрі «Слава Героям». Оцінює подвиг героями національного руху.</p>
<p>10. Незалежна Україна. (2 год.) Проголошення незалежності України. Загальноукраїнський референдум на підтвердження «Акта про державну незалежність України». Помаранчева революція. Революція Гідності. Окупація та анексія Криму Ро-сією. Війна на сході України (АТО). Герої-тернополяни Революції Гідності, війни на сході України (АТО).</p>	<p>Знає діячів національного відродження кінця ХХ століття. Уміє пропагувати подвиг українських патріотів Революції Гідності та війни на сході України (АТО). Оцінює історичне значення Революції Гідності та війни на сході України з російськими терористами та найманцями.</p>
<p>II. Духовні цінності українського народу (козаків) – 8 год.</p>	
<p>1. Мова – дар Божий. (2 год.) З історії розвитку української мови. Особливості козацької мови. Культура мови. Круглий стіл «Рідна мова, в рідній хаті».</p>	<p>Знає історію рідної мови. Уміє порівнювати сучасний і козацький сленг. Оцінює роль рідної мови у власному житті.</p>
<p>2. Стрілецька творчість. (2 год.) Розучування пісень. Відвідування могил Січових стрільців у Тернополі. Круглий стіл про роль українського духівництва у стрілецьких лавах. Конкурс малюнків за мотивами стрілецьких пісень</p>	<p>Знає різні види стрілецької творчості. Уміє виконувати стрілецькі пісні, доглядати за могилами стрільців. Оцінює роль українського духівництва у стрілецькій історії.</p>
<p>3. Церква і військова служба. (2 год.)</p>	<p>Знає історію церкви, пов'язану з</p>

<p>Наука святого письма про військо і оборону Вітчизни. Капеланство в армії.</p>	<p>обороною Вітчизни. Уміє складати усні повідомлення на задану тему. Оцінює роль Церкви у патріотичному житті країни.</p>
<p>4. Андрей Шептицький. (2 год.) Великий педагог і пастор українського народу. Праці митрополита А. Шептицького на теми виховання. Перегляд художньо-документального фільму «Як будувати рідну хату?» за мотивами однойменної праці А. Шептицького. Бесіда за переглянутим фільмом.</p>	<p>Знає життя, діяльність і творчу спадщину А. Шептицького. Уміє аналізувати найважливіші положення праць митрополита на теми військово-патріотичного виховання. Оцінює роль Шептицького у житті українського народу.</p>
<p>III. Відродження військово-спортивного мистецтва українського народу (козаків) – 28 год.</p>	
<p>1. Стройова підготовка. (2 год.) Визначення похідного і стройового кроку. Рух стройовим кроком. Повороти під час руху. Рух у складі рою. Перешикування під час руху. Зміна напрямку руху у складі рою. Керування строем. Команди. Тренування у командуванні чотою, сотнею. Вправи в рамках програмного етапу «Впоряд».</p>	<p>Знає правила шиккування, прийоми виконання поворотів під час руху, основи руху стройовим кроком, основні команди для керуванням строем, порядок їх використання. Уміє рухатись стройовим кроком самостійно і в складі рою, виконувати у русі команди: «струнко», «праворуч», «ліворуч», «кругом руш», діяти у складі чоти при перешикуванні, керувати строем за допомогою команд. Оцінює командний дух козацького рою, управлінські здібності у військовій справі, здатність взяти на себе відповідальність за товаришів.</p>
<p>2. Вогнева підготовка. (2 год.) Основи прицілювання. Прийоми визначення середньої точки попадання (СТП). Виконання початкових вправ стрільби з пневматичної гвинтівки. Автомат Калашникова. Будова, принцип автоматичної дії стрілецької зброї. Боєприпаси для стрільби. Прийоми т правила стрільби з АК та пістолета. Тренування у стрільбі з пневматичного пістолета. Стрільби на дистанції 10 м. з позиції лежачи.</p>	<p>Знає правила наведення у ціль, поняття про СТП, прийоми її коригування, класифікацію стрілецької зброї, її характеристики, складові частини і принципи їхньої взаємодії, види боєприпасів, їх призначення, будову, бойові властивості, правила підготовки для стрільби з АК. Уміє визначати СТП за третім, четвертим, п'ятим попаданням,</p>

<p>Розбирання та складання автомата після неповного розбирання, як один із видів програми військово-спортивної гри «Сокіл». Тренувальні вправи</p>	<p>коригувати її, безпечно користуватися вогнепальною зброєю, приймати різні положення для стрільби з АК та пістолета, виконувати прицілювання, вести вогонь, розбирати і скласти автомат.</p> <p>Оцінює значущість любові до ближнього, співчуття і бережливого ставлення до нього, можливості та застороги сучасної стрілецької зброї, роль швидкості у розв'язуванні екстремальних ситуацій.</p>
<p>3. Безпека життєдіяльності. (2 год.) Вплив екстремальних умов (спеки, холоду, вітру, пилу, висоти, рівнів освітленості і шуму, вібрації, диму, скрути) на людину. Способи подолання шкідливого впливу. Безпечна поведінка на воді. Правила дорожнього руху. Водіння велосипеда і скутера. Жести регулювальника. Правила водійської ввічливості. Поняття про отруйні речовини, їх небезпека і характеристика. Засоби захисту від ОР. Протигаз: будова, використання. Поняття про перелом, його види та ознаки. Допомога під час вивихів та переломах кінцівок. Шини. Транспортування потерпілого. Оптимальні та екстремальні умови існування людини. Моделювання можливих ситуацій.</p>	<p>Знає ознаки екстремальних умов та їх вплив на людину, характеристику для людини екстремальних умов, основні принципи виживання, способи подолання наслідків шкідливого впливу, правила безпечної поведінки на воді, дорожнього руху, водія велосипеда, скутера, дорожні знаки, характеристики ОР, засоби захисту людини від отруєння, будову протигазу.</p> <p>Уміє протистояти впливу екстремальних умов, моделювати можливі ситуації, використовувати протигаз, прості проти отруйні медичні препарати, надавати долікарську допомогу при переломах та вивихах, використовувати підручні засоби, як іммобілізатори, транспортувати потерпілого.</p> <p>Оцінює небезпеку екстремальних умов й особисті знання та можливості для їх попередження та подолання.</p>
<p>4. Надзвичайні ситуації. Правила дорожнього руху (2 год.) Характеристики НС. Протипожежна підготовка. Пожежі, їх небезпеки, ураженні</p>	<p>Знає типи, ознаки НС, уражальні чинники пожеж, призначення дорожніх знаків.</p> <p>Уміє користуватися первинними</p>

<p>чинник різних типів пожеж. Первинні засоби пожежогасіння. Пішохід на дорозі. Дорожні знаки для пішоходів.</p>	<p>засобами пожежогасіння, застосувати привила поведінки пішохода на дорозі. Оцінює роль вольових якостей людини під час НС, значущість дотримання правил дорожнього руху.</p>
<p>5. Боротьба з радіацією. (2 год.) Дзвони Чорнобиля. Причини і наслідки чорнобильської катастрофи. Трагедія на АЕС у літературі та мистецтві. Радіаційне забруднення місцевості. Прилади дозиметричного контролю, прийоми їх роботи. Засоби захисту. Підготовка до робіт та дії в зараженій місцевості, після виходу з неї. Організація рятувальних робіт. Правила керування рятувальними діями. Поведінка в разі загрози епідемії та в її умовах, у техногенному середовищі за ймовірності виникнення аварій (на транспорті, пожеж, вибухів). Основи рятувальних робіт на воді.</p>	<p>Знає основи організації рятувальних робіт в умовах радіаційного, хімічного забруднення. Уміє користуватися приладами радіаційної та хімічної розвідки, проводити аналіз небезпеки навколишнього середовища, діяти в зоні техногенної аварії. Оцінює застороги та небезпеки техногенних аварій та катастроф.</p>
<p>6. Долікарська допомога. Вправлення у долікарській допомозі (2 год.) Поняття про кровотечі. Надання допомоги при різних видах кровотеч. Прийоми та правила використання джгута. Поняття про реанімацію. Ознаки клінічної смерті. Основи серцево-легеневої реанімації. Надання допомоги при ураженні електричним струмом, утопленні. Поняття про синдром тривалого здавлювання. Правила визволення постраждалих з-під завалів. Перша допомога постраждалим від тривалого здавлювання.</p>	<p>Знає правила зупинки кровотечі, накладання пов'язки, джгута, основи реанімаційних дій. Уміє визначати тип кровотечі, надавати долікарську допомогу при кровотечах, накладати джгут, використовувати при цьому підручні засоби, надати долікарську допомогу постраждалим, проводити комплекс серцево-легеневої реанімації. Оцінює власні можливості та навички для надання долікарської допомоги, роль здоров'я, взаємодопомоги та медичних знань і навичок у житті людини.</p>
<p>7. Шкідливі звички та способи їх подолання. (2 год.) Згубний вплив порнографії. Проблема венеричних хвороб у суспільстві. Тренінг «Як подолати ВІЛ/СНІД у суспільстві. Наркоманія, її фатальні наслідки. Проблема</p>	<p>Знає небезпеки шкідливих звичок. Уміє готувати агітаційні стіннівки та виставки превентивного характеру, брати участь у тренінгах. Оцінює імунітет до шкідливих</p>

<p>куріння та алкоголізму. Підготовка стіннівки та організація виставки «У здоровому тілі – здоровий дух».</p>	<p>звичок, майбутнє життя баз них.</p>
<p>8. Конфліктні ситуації та способи їх розв'язання. (2 год.) Динаміка розвитку конфліктів. Особистість у групі. Самопочуття. Психологічний клімат. Тренінги проблемних ситуацій. Індивідуальні та колективні форми панічних реакцій. Натовп, правила поведінки у масових скупченнях людей. Методи та способи попередження конфліктів та паніки.</p>	<p>Знає ознаки безпечних і небезпечних угруповань, причини виникнення конфліктів, правила налагодження добрих стосунків з навколишніми, поведінки у місцях масового скупчення людей. Уміє оцінювати психологічний клімат у малій групі, знаходити шляхи розв'язання типових проблемних ситуацій, запобігати проявам панічних рефлексів. Оцінює значення формування сили волі і внутрішньої самоорганізації у запобіганні проблемним ситуаціям, конфліктам, паніці.</p>
<p>8. Основні завдання гри «Джура». Історія і правила військово-патріотичної спортивної гри «Сокіл». (2 год.) Походження назви. Історія гри. Нормативна база. Військово-патріотичне спрямування гри «Сокіл» на рубежі XIX-XX і XX-XXI століть. Порівняльна характеристика ігор «Джура» і «Сокіл».</p>	<p>Знає основні завдання гри «Джура», історію військово-спортивного руху під егідою громадської організації «Сокіл». Уміє популярно розповісти про гру «Джура» одноліткам, дотримуватись правил гри «Сокіл». Оцінює місце ігор у військово-патріотичному вихованні, фізичному і духовному самовдосконаленні.</p>
<p>9. Участь у міських змаганнях за правилами військово-спортивної патріотичної гри «Джура». (6 год.)</p>	<p>Знає правила гри. Уміє виконувати всі вправи у рамках гри. Оцінює успіх команди і свій вклад у нього.</p>
<p>10. Гра «Пластун». (2 год.) Комплексна командна інтелектуально-екстремальна гра з військово-спортивним та туристичними елементами та використанням методик гри «Квест».</p>	<p>Знає правила гри. Уміє успішно виходити з екстремальних ситуацій. Оцінює власні пластунські якості.</p>
<p>11. Гра «Рятівник». (2 год.) Правила гри. Практичний та теоретичний тури. Штучна вентиляція легень та непрямий масаж серця. Накладання пов'язок, джгутів,</p>	<p>Знає правила надання першої долікарської допомоги в екстремальних ситуаціях.</p>

<p>шин з підручних матеріалів. Надання першої допомоги при опіках, тепловому та сонячних ударів, відмороженнях, ураженнях електричним струмом, тривалому здавлюванні частин тіла, отруєннях.</p>	<p>Уміє надати ефективну допомогу потерпілому, у тому числі в рамках гри «Сокіл».</p> <p>Оцінює власну участь у рятувальних роботах, як вияв милосердя та любові до ближнього.</p>
<p>IV. Туристсько-краєзнавча робота. Козацьке краєзнавство – 10 год.</p>	
<p>1. Топографічні мапи. (2 год.) Визначення відстані за мапою. Умовні позначки. Основи спортивного орієнтування.</p>	<p>Знає масштаб, його типи та особливості, вимірювання відстані за мапою.</p> <p>Уміє орієнтуватися за мапою.</p> <p>Оцінює стартові навички у спортивному орієнтуванні.</p>
<p>2. Туристське спорядження. (2 год.) Вузли. В'язання основних вузлів.</p>	<p>Знає вимоги до туристського спорядження, призначення основних вузлів.</p> <p>Уміє в'язати вузли.</p> <p>Оцінює ефективність туристського спорядження.</p>
<p>3. Національна топографія, туризм, спортивне орієнтування. (2 год.) Орієнтування за місцевими ознаками. Правила поведінки в незнайомому лісі. Особливості орієнтування в умовах пересіченої місцевості. Елементи спортивного туризму. Основні способи подолання перешкод. Організація страхування та супроводу. Пішохідний туризм. Види подорожей. Організація групи. Виконання туристської подорожі другого ступеня складності.</p>	<p>Знає зміст і особливості орієнтування за місцевими ознаками, правила користування компасом, мапою, способи подолання перешкод з використанням туристського спорядження., види туристських подорожей, базові вимоги до підготовки учасників.</p> <p>Уміє орієнтуватися на складній місцевості, пересуватися по пересічених ділянках, у лісі, долати природні та штучні перешкоди, використовувати туристське спорядження, організовувати страхування і супровід, брати участь в організації бівуаку, готувати страви на вогнищі.</p> <p>Оцінює складність туристських подорожей та спортивного орієнтування, власний потенціал у їх здійсненні.</p>
<p>4. Вправління у топографії. (2 год.)</p>	<p>Знає правила орієнтування за</p>

<p>Рух за азимутом. Дії групи вразі втрати орієнтування. Особливості орієнтування в різних умовах. Порядок підготовки групи до руху незнайомою місцевістю. Схеми маршруту. Розвідка у поході. Техніка руху в різних умовах. Техніка подолання природних перешкод із самостійним наведенням засобів подолання. Організація командної роботи. Тренувальні вправи на «смузі перешкод».</p>	<p>компасом, мапою, місцевими ознаками, дії у разі втрати орієнтування, прийоми руху різними типами місцевості у складі тургрупи, наведення засобів подолання природних перешкод із використанням базового туристського спорядження, форми визначення тактики подолання перешкод командою.</p> <p>Уміє прокладати маршрут тургрупи, вести її за цим маршрутом, підтримувати безпеку дій кожного, організовувати командну роботу, особистісні зв'язки.</p> <p>Оцінює роль командної роботи в орієнтуванні на місцевості.</p>
<p>5. Вправління в туризмі і спортивному орієнтуванні. (2 год.)</p> <p>Самонаведення елементів (начіпна переправа, дюльфер). Тактика проходження дистанції. Удосконалення використання командного страхування та супроводу. Лазання по скелях, штучних перешкодах. Вправи з мотузками, відпрацювання страхування. Проходження дистанції з подоланням різних перешкод. Організація табору. Специфіка облаштування життя і діяльності в різних умовах. Виконання туристської подорожі першого ступеня складності. Таборування як важливий етап гри «Сокіл». Оцінка облаштування, побуту, чистоти табору рою.</p>	<p>Знає правила організації наметового табору, особливості облаштування життєдіяльності в польових умовах.</p> <p>Уміє налагоджувати життя наметового табору, вести групу на окремих етапах подорожі першої категорії складності.</p> <p>Оцінює туристсько-краєзнавче значення таборування у формуванні патріота України.</p>
<p>V. Роль фізичної підготовки у становленні юнака (козака) – 8 год.</p>	
<p>1. Прикладна фізична підготовка. (2 год.)</p> <p>Вправи на розвиток сили, витривалості. Основи самозахисту. Самострашування. Підготовчі вправи. Спортивні ігри.</p>	<p>Знає основи дозування фізичного навантаження, самоконтролю, прийоми страхування, правила виконання фізичних вправ на розвиток сили, швидкості, витривалості, гри в ручний м'яч, баскетбол, бадмінтон.</p> <p>Уміє виконувати страхування, застосовувати прийоми групування</p>

	<p>безпечного падіння, брати участь у командних спортивних іграх.</p> <p>Оцінює роль рухливих вправ та ігор, самозахисту у формуванні здорового способу життя.</p>
<p>2. Роль стрілецьких традицій у фізичному вишколі юнаків. (2 год.)</p> <p>Основи фізичного вишколу. Поняття про необхідну самооборону. Захист від ударів рукою, ногою. Нанесення ударів. Захвати. Звільнення від захватів. Спортивні змагання: швидкісний біг на 30 м.; згинання та розгинання рук в упорі лежачи. Метання м'ячика. Вправлення у підготовці до спортивних змагань.</p>	<p>Знає стрілецькі традиції фізичного вишколу та спортивних ігор, правила техніки безпеки на тренування, базові особливості нанесення та блокування ударів, види захватів, техніку звільнення від них.</p> <p>Уміє визначати необхідну самооборону, використовувати захисне спорядження, наносити базові удари рукою, ногою, відпрацьовувати техніку ударів на тренажерах, безпечно працювати з партнером.</p> <p>Оцінює власні фізичні можливості у підготовці до самозахисту, захисту інших людей та Батьківщини.</p>
<p>3. Вправлення у фізичній підготовці. (2 год.)</p> <p>Техніка самозахисту. Розучування елементів рукопашного бою. Захист від раптового нападу. Прийоми боротьби з декількома противниками. Тренування у виконанні базової техніки. Прийоми відновлення після ураження небезпечних місць. Організація та проведення спортивних змагань. Прийоми підрахунку результатів, визначення переможців. Спортивні ігри. Історія армспорту. Армреслінг, як один з етапів гри «Сокіл». Ефективні прийоми жиму на руки.</p>	<p>Знає психологічні основи самозахисту, базову техніку, способи ведення поєдинку з декількома противниками, прийоми само відновлення при ураженні.</p> <p>Уміє виконувати важелі верхніх і нижніх кінцівок, звільнюватись від захватів, використовувати кидки, підбиви кінцівок та ін., застосовувати прийоми армреслінгу.</p> <p>Оцінює можливості і методи несилового розв'язання конфліктів.</p>
<p>4. «Смуга перешкод». (2 год.)</p> <p>Склад команди. «Бігунок». Одяг учасників. Довжина дистанції, суміщення старту і фінішу. Подолання заболоченої ділянки по жердинах. Транспортування «потерпілого» на ношах та плащ-накидці. Перенесення</p>	<p>Знає правила проходження «смуги перешкод».</p> <p>Уміє долати заболочену ділянку по жердинах і купинах, рів за допомогою підвішеної мотузки, транспортувати «потерпілого» на</p>

<p>його на собі. Подолання рову за допомогою підвішеної мотузки (маятник). Подолання заболоченої місцевості по купинах. Рух на фініші «гусячим кроком». Фіксування фінішу команди. Тренування окремих етапів «Смуги перешкод».</p>	<p>ношах, плащ-накидці і собі, рухатися «гусячим кроком». Оцінює важливість індивідуальної майстерності на «смузі перешкод» та спів дії у команді.</p>
--	---

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Степанова Н.М. Історія українського козацтва. Програма курсу за вибором (спецкурсу) для учнів 8-х класів. – Черкаси: Видавництво КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». – 2016. – 80с.
2. Гонопольський В.И. Туризм та спортивні орієнтири / Гонопольський В.И., Безнасіков Е.Я. – Москва, 1987 – 123с.

Л.В. Васільєва,
заступник директора з виховної роботи
Тальнівського навчально-виховного
комплексу «загальноосвітня школа
I-III ступенів №1-гімназія»
Тальнівської міської ради (автор-укладач)

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ГУРТКА КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКОГО ВИХОВАННЯ «НАЩАДКИ КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ»

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма гуртка козацько-лицарського виховання «Нащадки козацької слави» розроблена на основі навчальної програми гуртка козацько-лицарського виховання «Джура», за авторством О.С. Бондарчука.

Пропонована програма адаптована для даного навчального закладу. Вона визначає основи підготовки школярів відповідно засад національно-духовного, військово-патріотичного виховання та підготовки до виконання Конституційного обов'язку – захисту Вітчизни, діяльності козацького класу, участі шкільних роїв в I та II етапах Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

Програма гуртка направлена на використання елементів козацької педагогіки, історії України, українознавства та досвіду наших предків в освітньому процесі.

Головною метою програми є формування та розвиток повноцінної особистості, гармонійної людини, патріота Батьківщини.

Усі заняття в гуртку спрямовані на поглиблення знань учнів, розширення їх кругозору, виховання загальнолюдських християнських цінностей, формування світогляду громадян незалежної демократичної держави, сповнених національної гідності та поваги до інших народів.

У гуртку козацько–лицарського виховання "Нащадки козацької слави» учні ознайомлюються з визначними подіями з історії рідного краю, вивчають історію козацтва, займаються туристсько-краєзнавчою роботою, військово–прикладними видами спорту, відродженням військово-спортивного мистецтва та народних мистецьких традицій, готують себе до служби в лавах Збройних Сил України .

Більшість занять носить практичний характер з елементами змагань та інтелектуальних ігор. Програма орієнтує вчителя-наставника, керівника гуртка на виховання національної свідомості, духовно багатой, зорієнтованої на творчу діяльність особистості, щоб вона змогла знайти себе в сучасному суспільстві. У гуртку виховується розвинена людина зі стійким характером, сильною волею, добрим серцем та чистою совістю.

Вивчення матеріалу програми передбачається учнями 9–10 класів. На її засвоєння відводиться 34 години.

Зміст програми структурований за розділами:

1. Вступ. Тальнівщина - мій рідний край. Перші козаки на Тальнівщині.
2. Закони козацького життя. Кодекс лицарської честі.
3. Основи козацького вряду . Стрій і пісня.
4. Звичаї, обряди, традиції – дорогоцінний скарб українського народу.
5. Відродження козацьких традицій.
6. Козацькі єдиноборства. Бойовий гопак.
7. Козацькими стежками. Навички орієнтування без приладів.
8. Козацька ватра. Обряд « Каша – мати наша».
9. Козацькому роду нема переводу. Славетні імена козаків.
10. Проведення козацького свята. Підсумкове заняття.

Розподіл годин у програмі гуртка є орієнтовним, керівник гуртка може змінювати їх, плануючи свою роботу, враховуючи регіональні аспекти.

Перевірка та оцінювання знань, умінь та навичок учнів здійснюється під час виконання практичних завдань, а також у формі вікторин, конкурсів та змагань.

Очікувані результати:

Гуртківці повинні знати:

- основні питання історії України, козацтва і рідного краю;
- культуру та побут українців;
- обряди і звичаї українського народу, церковні і народні свята;
- історичні та культурні пам'ятки рідного краю;
- видатних діячів українського козацтва, культури, науки і мистецтва;
- основні аспекти спортивних єдиноборств, туризму, спортивного та туристського орієнтування;
- основи стрійової підготовки;
- правила та види стрільби із пневматичної зброї;
- види техніко – тактичних дій на місцевості;
- основи надання долікарської допомоги, проведення рятувальних робіт;
- санітарно – гігієнічні норми;
- правила безпеки життєдіяльності учнів під час занять, екскурсій та змагань;
- правила проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України (наказ Міністерства освіти і науки України від 24.03.2006 р. №237, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 01 червня 2006р. за №660/2534).

Гуртківці повинні вміти:

- працювати з різними джерелами інформації;
- збирати, фіксувати народознавчі матеріали;
- проводити спостереження за природою, орієнтуватись на місцевості;
- освоїти елементи народних єдиноборств;
- подавати команди та діяти в строю;
- стріляти із пневматичної зброї;
- користуватись засобами індивідуального захисту;
- облаштовувати привали, табори, біваки;

- готувати страви національної кухні (козацький куліш, борщ, кашу, деруни тощо);
- розподіляти обов'язки у групі залежно від завдань;
- брати участь в концертах, фестивалях, виставках, народознавчих заходах;
- надавати першу медичну допомогу;
- готувати творчі роботи.

Навчально-тематичний план

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Вступ. Тальнівщина – мій рідний край. Перші козаки на Тальнівщині	2 год.
2.	Закони козацького життя . Кодекс лицарської честі	2 год.
3.	Основи козацького впоряду . Стрій і пісня.	6 год.
4.	Звичаї, обряди, традиції – дорогоцінний скарб українського народу. Козацькі забави.	4 год.
5.	Відродження козацьких традицій.	4 год.
6.	Козацькі єдиноборства. Бойовий гопак.	4 год.
7.	Козацькими стежками. Навички орієнтування без приладів.	4 год.
8.	Козацька ватра. « Каша – мати наша».	4 год.
9.	Козацькому роду нема переводу. Славетні імена козаків.	2 год.
10.	Проведення козацького свята. Підсумкове заняття.	2 год.

Зміст навчального матеріалу

- 1. Вступ. Тальнівщина – мій рідний край. Перші козаки на Тальнівщині (2 год.)**
2. Ознайомлення з порядком і планом роботи гуртка. Загальні правила безпеки життєдіяльності. Видатні історичні події Тальнівщини. Козацький рух у регіоні.
- 3. Закони козацького життя. Кодекс лицарської честі (2 год.)**
4. Визвольна боротьба українського козацтва. Перша козацька держава. Козацькі Вольності. Закони козацького побратимства . Кодекс лицарської честі.
- 5. Основи козацького впоряду. Стрій і пісня (6 год.)**
6. Поділ на рої. Атрибутика: назва рою, відзначка, ройовий клич-девiз, ройове гасло-позивний, прапорець рою, однострій.

7. Практичні заняття: перешикування рою з однолави в дволаву та навпаки; повороти на місці; перешикування в колону по двоє; проходження урочистим ходом; проходження з виконанням ладової пісні. Творче завдання впорядку. Козацькі пісні.
8. **Звичай, обряди, традиції – дорогоцінний скарб українського народу. Козацькі забави (4 год.)**
9. Свята Сонячного Кола: Коляда, Калита, Колодія, Купайла, Обжинки. Козацькі народні ігри та забави.
10. **Відродження козацьких традицій(2 год.)**
11. Найкращі риси воїнів-козаків. Обряди «Посвята в козаки» та «Проводи до війська».
12. **«Козацькі єдиноборства. Бойовий гопак»(4 год.)**
13. Основи козацьких єдиноборств. Козацьке бойове мистецтво. Силкові змагання (перетягування линви, армрестлінг, «Лава на лаву», «Теренова гра»). Народний танець «Гопак» та «Бойовий гопак»..
14. Фізична підготовка : крос, метання гранати, лазіння по канату або жердині, згинання і розгинання рук в упорі, опорний стрибок через «коня» тощо.
15. Участь у спортивних змаганнях.
16. **Козацькими стежками. Навички орієнтування без приладів.(6 год.)**
17. Козацькі рейди. Техніка руху і подолання перешкод у різних умовах. Принцип економії сил, раціональність руху і способи подолання перешкод. Забезпечення безпеки руху. Рух по стежках, по трав'яних схилах, через лісову хащу, через болото, подолання водних перешкод (убрід, по камінцях, містках, буму, маятником, навісних переправах). Техніка виконання переправ, страхування та самострахування.
18. Робота з картографічним матеріалом. Орієнтування на місцевості.
19. Вивчення основних навичок таборування.
20. Способи транспортування потерпілого, виготовлення ноші з підручного матеріалу (жердин, на плащ-накидці).
21. Тренування з спортивного вишколу «Козацька смуга перешкод». Гра «Пластун»
22. **«Козацька ватра. Обряд «Каша – мати наша»(4 год.)**
23. Вивчення традицій народної козацької культури, педагогіки та моралі. Розучування таборових пісень. Відтворення обряду «Каша – мати наша». Збір та записи рецептів традиційних страв козаків. Вікторина «Відун».
24. **Козацькому роду нема переводу. Славетні імена козаків » (2 год.)**
25. Козацька Рада (Козацьке коло). Перехід козачат у джури козацькі, джур козацьких у молодші козаки. Вибори козацької старшини. Гетьмани України.
26. Козацько – визвольний рух на Черкащині. Славні імена козацьких лідерів.
27. **Козацьке свято. Підсумкове заняття (2 год.)**
28. Узальнення та систематизація вивченого матеріалу. Проведення козацького свята у вигляді вікторин, конкурсів, змагань, естафет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко О.С. Навчальна програма гуртка козацько-лицарського виховання «Джура» (Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 14.06.2012р. №14 1/12-Г-119)
2. Грушевський М.В., Історія України-Руси. – Київ: Наукова думка, 2000.– 126 с.
3. Козацько-лицарське виховання учнівської та студентської молоді /Ю. Руденко, Ю. Мельничук. – Київ: Золоті ворота, 2011. – 45с.
4. Культура і побут населення України. Навчальний посібник / В.І.Наумко, Л.Ф.Артюр, В.Ф.Горленко та ін.. (2-ге видання, доп. та перероб.). Київ: Наукова думка, 1972.
5. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність / Ю. Руденко, О. Губко. – Київ: МАУП, 2007.

Ю.В. Ткаченко,
педагог-організатор Смілянської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 10
Смілянської міської ради Черкаської області (автор-укладач)

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ГУРТКА КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКОГО ВИХОВАННЯ «ПАТРІОТ»

Пояснювальна записка

Дана програма створена на основі навчальної програма гуртка козацько-лицарського виховання «Джура», автор О.С.Бондарчук, завідувач організаційно-масовим відділом Центру національно-патріотичного виховання дітей та молоді Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді; схваленої для використання навчальних закладів комісією із захисту Вітчизни науково-методичної Ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, протокол №3 від 01.06.2012 р. (Лист ІМЗО від 14.06.2012 №14.1/12–Г-119).

Актуальність навчальної програми пов'язана з тим, що події останнього десятиліття змінили відношення суспільства до військової служби, зробили її непрестижною для молоді. Відзначається зниження якісних характеристик

випускників закладів загальної середньої освіти, збільшилася кількість дітей, які мають обмеження за станом здоров'я, знижується рівень освіченості молоді. У світлі зазначеного, виховання захисників Вітчизни – це, у значній мірі, проблема соціальна, яка вимагає вирішення на державному рівні.

Програма гуртка направлена на використання елементів козацької педагогіки, використання досвіду наших предків щодо виховання підростаючого покоління, виконання законів кодексу «лицарської честі», який передбачає закріплення знань із шкільного курсу безпеки життєдіяльності, Захисту Вітчизни, фізичного виховання, здобуття практичних навичок для використання у повсякденному житті та в екстремальних умовах.

Особливістю гуртка «Юний Патріот» є те, що заняття з туристичної підготовки (вміння «вижити» в екстремальній ситуації і допомогти «вижити» товаришу) впливає на психічні і інтелектуальні якості людини, вивчення історичного минулого своєї Вітчизни, сприяє патріотичному духу молоді , а формування колективу сприяє зміцненню дружніх взаємовідносин з підлітками з інших формувань, об'єднань при спільних зустрічах на змаганнях.

Більшість занять носить практичний характер з елементами змагань та інтелектуальних ігор, бесід, зустріч з видатними особистостями. Програма орієнтує вчителя-наставника, керівника гуртка на виховання національної свідомості, духовно багатой зорієнтованої на творчу діяльність особистості, щоб вона змогла знайти себе в сучасному суспільстві. У гуртку виховується розвинена людина зі стійким характером, сильною волею, добрим серцем та чистою совістю.

Програма побудована відповідно до вікових особливостей вихованців за лінійним принципом. Навчальний матеріал реалізується систематично і послідовно з поступовим ускладненням, за висхідною лінією, при цьому новий навчальний матеріал викладається на основі вже вивченого й у тісному взаємозв'язку з ним.

Метою програми є продовжити роботу над вихованням патріотизму, громадянської активності та формування загальнолюдських цінностей у молодого

покоління, здатного забезпечити вирішення завдань щодо консолідації суспільства, зміцнення єдності України.

Усі заняття гуртка спрямовані на поглиблення знань вихованців, розширення їх кругозору, виховання загальнолюдських християнських цінностей, формування світогляду громадян незалежної демократичної держави, сповнених національної гідності та поваги до інших народів.

Термін реалізації Програми – 4 роки.

Завдання:

Виховні:

- розвиток громадянської позиції і патріотизму як найважливіших духовно – моральних і соціальних цінностей;
- формування та розвиток внутрішньої готовності до виконання громадянського обов'язку;
- формування та розвиток відповідальності та дисциплінованості;
- формування позитивних світоглядів і позицій з основних, соціальних, історичних, моральних, політичних і військових проблем;
- формування таких якостей, як повага до закону, стійкість, взаємовиручка, мужність, хоробрість, здатність до подолання труднощів.

Навчальні:

- знання прав та обов'язків громадянина України;
- уміння діяти в екстремальних умовах.

Розвиваючі:

- формування мовних, здоров'язберігаючих, екологічних, загальнокультурних, соціальних та громадянських компетентностей для «виживання»- сприяння збереженню і зміцненню здоров'я дітей;
- формування психологічної врівноваженості.

Зміст програм:

1. Вступ.
2. «Мій рідний край». Вивчення історії рідного краю.
3. «Гей ви, хлопці, славні запорожці.» Вивчення історії запорізького козацтва.

4. Духовні цінності запорізьких козаків.
5. Учнівське (дитяче) самоврядування. Створення рою. Вибори ройового.
6. «Козацькому роду нема переводу». Відродження військово-спортивного мистецтва українського козацтва.
7. «Козацькими стежинами». Туристсько-краєзнавча робота.
8. «Слава козацька не вмере, не загине...». Відродження народних мистецьких традицій.
9. Підсумкове військово–спортивне свято.
10. Підсумок навчального року.

На засвоєння програми відводиться:

- 105 годин на навчальний рік при педагогічному навантаженні 3 години на тиждень;
- 216 годин на рік при педагогічному навантаженні 6 годин на тиждень;

Розподіл годин у програмі гуртка є орієнтовним, керівник гуртка може змінювати їх, плануючи свою роботу, враховуючи регіональні аспекти.

Перевірка та оцінювання знань, умінь та навичок учнів здійснюється під час виконання практичних завдань, а також у формі вікторин, конкурсів та змагань.

Очікувані результати

Вихованці повинні знати:

1. Основні питання історії України, козацтва і рідного краю.
2. Культуру та побут українців.
3. Обряди і звичаї українського народу, церковні і народні свята.
4. Історичні та культурні пам'ятки рідного краю.
5. Основи дитячого самоврядування.
6. Основні аспекти туризму, спортивного та туристського орієнтування.

Вихованці повинні вміти:

1. Працювати з різними джерелами інформації.
2. Збирати, фіксувати народознавчі матеріали.
3. Розподіляти обов'язки у групі залежно від завдань.

4.Брати участь в концертах, фестивалях, виставках, народознавчих заходах.

Перший рік навчання

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва розділу	Кількість годин					
		105 год.			216 год.		
		Всього	теоретичних	практичних	Всього	теоретичних	практичних
1	Вступне заняття	1	1	-	2	2	-
2	«Рідна Черкащина». Вивчення історії рідного краю	7	3	4	24	8	16
3	«Ми з роду козацького». Вивчення історії запорізького козацтва	14	4	10	20	6	14
4	Духовні цінності запорізьких козаків	15	4	11	14	4	10
5	Учнівське (дитяче) самоврядування. Створення рою «Патріоти України» Вибори ройового.	2	-	2	12	-	12
6	«Наше коріння : ми - українці». Відродження військово-спортивного мистецтва українського козацтва	16	5	11	40	10	30
7	«Стежками рідного краю. Черкащина». Туристсько-краєзнавча робота	18	3	15	42	12	30
8	Від козацьких забав до олімпійських вершин	14	1	13	20	5	15
9	«Українці –	10	2	8	26	6	20

	невмируща нація». Відродження народних мистецьких традицій						
10	Підсумкове військово–спортивне свято (ПВД–похід вихідного дня)	6	-	6	12	-	12
11	Підсумковий проект	2	2	-	4	4	-
РАЗОМ		105	25	80	216	57	159

Зміст навчального матеріалу

1. Вступне заняття

Ознайомлення з порядком і планом роботи гуртка. Загальні правила безпеки. Правила поведінки в кабінеті, спортзалі, спортивному майданчику, у навчальному закладі, під час екскурсій. Правила дорожнього руху. Правила змагань з окремих ігрових видів спорту (футбол, волейбол, настільний теніс тощо).

Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю та Інструкція щодо організації та проведення екскурсій та подорожей з учнівською та студентською молоддю (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2014 р. № 1124, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27 жовтня 2014 р. за № 1340/26117).

2. «Рідна Черкащина». Подорож козацькою картою України

План і карта. Географічне положення, територія рідного краю. Рельєф, типи і форми рельєфу. Загальна характеристика рельєфу рідного краю. Погода і клімат. Пори року. Збір цікавого історико-етнографічного матеріалу: «Чи козацького ми роду?». Місця таборування козаків.

Практичне заняття.

Проведення екскурсій та туристсько-краєзнавчих подорожей з активним способом пересування.

3. «Ми з роду козацького». Вивчення історії запорізького козацтва

Вивчення козацької зброї, місця основних битв запорозьких козаків. Козацьке побратимство, Кодекс лицарської звитяги та лицарської честі. Козацька регула. Сучасні літературні твори на козацьку тематику.

Практичне заняття.

Проведення екскурсій та походів з активним способом пересування, семінарів, круглих столів з громадськістю та батьками.

4. Духовні цінності запорізьких козаків

Честь і воля понад усе. Шляхетність, мудрість, відвага, лицарство – духовне ядро козацької душі. Працьовитість і скромність. Любов до Батьківщини, рідної мови, відданість православної вірі. Добре діло – служити Богові, Батьківщині, Близькому. Родинне свято – найцінніша традиція українців.

Практичне заняття.

Святкування Покрови Пресвятої Богородиці. 14 жовтня – День українського козацтва. Участь у інших державних та національних святах.

5. Учніське (дитяче) самоврядування. Велике Козацьке коло (Козацька Рада). Структура самоврядування

Козацька Рада (Козацьке коло).

Створення дитячого об'єднання навчального закладу – сотні за зразком козацьких об'єднань. Вибори отаманів. Розподіл обов'язків: отаман, писар, обозний, скарбник, осавул, хорунжий, бунчужний, суддя, довбуш, товмач, шафар. Співпраця гуртківців з місцевими козацькими осередками та Товариством сприяння обороні України.

Практичне заняття.

Свято Козацької Ради (урочисте свято із залученням батьків, навчального закладу, громадськості та місцевої влади, козацьких представників за окремим сценарієм). Вибори козацької старшини.

6. «Наше коріння: ми - українці». Відродження військово-спортивного мистецтва українського козацтва

Найкращі риси воїнів–козаків.

Народні ігри та забави. Основи козацьких єдиноборств: тренування в системі «Бойовий гопак», «Спас», боротьба «Нахрест», «Пластун» тощо. Основи військового впоряду. Дії рою в строю. Строї та їх елементи. Попередня та виконавча команди. Стройове положення. Виконання команд: «Ставай», «Рівняйсь», «Струнко», «Вільно». Стрій і пісня.

Практичне заняття.

Виконання команд «Ставай», «Рівняйсь», «Струнко», «Вільно». Виконання стройових прийомів. Виконання стройової пісні.

Огляд–змагання військово–спортивного вишколу.

7. «Стежками рідного краю. Черкащина». Туристсько-краєзнавча робота

Географія рідного краю. Опанування початкової туристсько–спортивної майстерності: туристське спорядження, харчування в поході, привали і ночівлі, техніка руху на маршруті, забезпечення безпеки в поході. Розподіл обов’язків у поході (у рейді за козацькою легендою).

Практичне заняття.

Похід «Географічні особливості рідного краю». Козацькі ігри та забави, змагання з видів спортивного туризму: встановлення намету, розпалювання багаття, пакування рюкзака, подолання перешкоди за допомогою підвішеної мотузки – «Маятника».

8. Від козацьких забав до олімпійських вершин

Фізична культура та режим дня. Особиста гігієна занять фізкультурою та спортом. Загально розвиваючі вправи та ранкова гімнастика. Спеціальні вправи для розвитку різних груп м’язів. Метання на відстань і в ціль (предмети відповідно до вікових особливостей гуртківців). Човниковий біг, біг зі змінною швидкістю. Комплексні силові вправи. Основи верхової їзди, плавання (при можливості). Обладнання тирів. Початкові навички стрільби із пневматичної зброї.

Практичне заняття.

Розучування кількох комплексів ранкової гімнастики, комплексів силових вправ. Участь у спортивних змаганнях.

9. «Українці – невмируща нація». Відродження народних мистецьких традицій

Пошуково–дослідницька робота: поселення та житло, транспорт і засоби пересування, промисли та ремесла, одяг та зброя. Особливості козацького фольклору: казки, легенди, оповідки, балади, думи, героїчний епос.

Практичне заняття.

Виконання творів козацького фольклору. Участь у концертах, фестивалях, виставах.

10. Підсумкове військово–спортивне свято (ПВД – похід вихідного дня)

11. Підсумковий проект. Підбиття підсумків навчального року

Другий рік навчання

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Назва розділу	Кількість годин
----------	----------------------	------------------------

з/п		105 год.			216 год.		
		Всього	теоре- тичних	прак- тичних	Всього	теоре- тичних	прак- тичних
1	Вступне заняття	1	1	-	2	2	-
2	«Рідна Черкащина». Вивчення історії рідного краю	7	3	4	24	8	16
3	«Ми з роду козацького». Вивчення історії запорізького козацтва	14	4	10	20	6	14
4	Духовні цінності запорізьких козаків	15	4	11	14	4	10
5	Учнівське (дитяче) самоврядування. Створення рою «Патріоти України» Вибори ройового.	2	-	2	12	-	12
6	«Наше коріння: ми - українці». Відродження військово-спортивного мистецтва українського козацтва	16	5	11	40	10	30
7	«Стежками рідного краю. Черкащина». Туристсько-красознавча робота	18	3	15	42	12	30
8	Від козацьких забав до олімпійських вершин	14	1	13	20	5	15
9	Українці – невмируща нація». Відродження народних мистецьких традицій	10	2	8	26	6	20
10	Підсумкове військово–спортивне свято	6	-	6	12	-	12

	(ПВД–похід вихідного дня)						
11	Підсумковий проект	2	2	-	4	4	-
РАЗОМ		105	25	80	216	57	159

Триденний туристсько–краєзнавчий похід з двома ночівлями (рейд за козацькою легендою) проводиться поза сіткою годин в канікулярний час – 22 години.

Зміст навчального матеріалу

1. Вступне заняття

Ознайомлення з порядком і планом роботи гуртка. Загальні правила безпеки. Правила поведінки в кабінеті, спортзалі, спортивному майданчику, у навчальному закладі, під час екскурсій. Правила дорожнього руху. Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю та Інструкція щодо організації та проведення екскурсій та подорожей з учнівською та студентською молоддю (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2014 р. № 1124, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27 жовтня 2014 р. за № 1340/26117).

2. «Рідна Черкащина». Козацькі роди. Славні гетьмани–козаки.

Історико-краєзнавчі джерела про рідний край. Речові джерела. Образотворчі джерела. Фотографії, листівки. Письмові джерела. Збір цікавого історико-етнографічного матеріалу: «Козацькі прізвища та роди нашого краю». Гетьманські столиці.

Практичне заняття.

Проведення екскурсій козацькими місцями (в т.ч. в інші регіони України, відвідання Батурина, Чигирини інші). Обробка зібраного історико-краєзнавчого матеріалу.

3. «Ми з роду козацького». Вивчення історії запорізького козацтва

Вивчення життєписів славних козацьких гетьманів. Козацькі чайки, їх оснащення, озброєння, особливості; морські походи запорожців. Створення місцевих козацьких осередків та співпраця з ними гуртківців. Сучасні літературні твори про морські козацькі походи.

Практичне заняття.

Проведення екскурсій та подорожей з активним способом пересування, семінарів, круглих столів з громадськістю та батьками.

4. Духовні цінності запорізьких козаків

Готовність боротися за волю, віру, честь і славу України. Героїзм та подвижництво у праці і в бою. Шляхетне ставлення до жінки, дівчини, матері. Непохитна вірність ідеям, принципам народної моралі і духовності. Родина і Україна – найвищі святині для козака. Ініціативність, кмітливість, уміння долати життєві труднощі.

Практичне заняття.

Святкування Покрови Пресвятої Богородиці. 14 жовтня – День українського козацтва. Участь у інших державних та національних святах.

5. Учніське (дитяче) самоврядування. Полк і полкова старшина

Козацька Рада (Козацьке коло). Співпраця з територіальним громадським об'єднання козацько–лицарського духу: навчальний заклад, влада, громадськість, батьківський комітет. План спільних дій.

Практичне заняття.

Свято Козацької Ради (урочисте свято із залученням батьків, учнів, педагогів, громадськості та місцевої влади, козацьких представників за окремим сценарієм).

6. «Наше коріння: ми - українці». Відродження військово-спортивного мистецтва українського козацтва

Найкращі риси воїнів–козаків.

Вогнева підготовка. Загальна будова пневматичної гвинтівки, її характеристика та принцип дії. Заходи безпеки під час стрільби.

Народні ігри та забави. Основи козацьких єдиноборств. Основи військового впорядку. Стрій і пісня.

Практичне заняття

Огляди–змагання військово–спортивного вишколу.

Основи стрільби з пневматичної гвинтівки. Помилки при стрільбі з гвинтівки та їх усунення. Вибір точки прицілювання.

Виконання стрільби з пневматичної гвинтівки. Відпрацювання елементів прицілювання.

7. «Стежками рідного краю. Черкащина». Туристсько-краєзнавча робота

Як козаки орієнтувались. Найдавніші козацькі мапи. Суть орієнтування на місцевості. Визначення сторін горизонту за компасом, небесними світилами та місцевими предметами. Повідомлення про своє місцезнаходження (козацький вістовий).

Магнітний азимут і його визначення. Визначення азимуту на місцевий предмет і напрямку руху за магнітним азимутом.

Практичне заняття.

Визначення сторін горизонту за компасом, небесними світилами та місцевими предметами. Повідомлення про своє місцезнаходження. Визначення азимуту на місцевий предмет і напрямку руху за магнітним азимутом. Черговість руху за азимутом.

Участь у змаганнях зі спортивного орієнтування. Екскурсійні поїздки по місцях козацької слави. Учуть в туристичних походах по місцям бойової і трудової слави українського народу.

8. Від козацьких забав до олімпійських вершин

Загальна фізична підготовка (ЗФП). Гігієнічні передумови занять ЗФП. Основи техніки оздоровчого бігу. Положення голови, тулуба, рук; розслаблення м'язів плечового поясу. Робота рук під час бігу. Постанова стопи на землю. Довжина кроку. Дихання під час бігу. Біг на 100 метрів з рівномірним прискоренням. Спеціальні бігові вправи. Біг на 400 метрів. Біг з повторним прискоренням на 15–20 метрів та вільний між ними. Біг на 2000 метрів.

Стрибки у довжину, висоту, у «кроці» через перешкоду.

Метання м'яча, гранати з розбігу; вправи для розвитку та зміцнення ліктьового, плечового суглобів.

Гімнастика. Організовуючі вправи: фігурне марширування з різними перешикуваннями і поворотами без зупинок. Акробатичні вправи (з розучуванням елементів бойових мистецтв), опорні стрибки. Лазіння по канату (голоблі). Подолання перешкоди по колоді.

Практичне заняття.

Розучування вправ; закріплення техніки метання м'яча, гранати з розбігу; подолання перешкоди по колоді із самонаведенням. Участь у спортивних змаганнях.

9. «Українці – невмируща нація». Відродження народних мистецьких традицій

Ознайомлення з драматичним мистецтвом. Що таке літературно-музично-танцювальна композиція? «Козацька ватра» – мистецьке представлення свого краю.

Практичне заняття.

Участь у концертах, фестивалях, виставах.

10. Підсумкове військово–спортивне свято

11. Підсумковий проект. Підбиття підсумків навчального року

Третій рік навчання

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Назва розділу	Кількість годин
----------	----------------------	------------------------

з/п		105 год.			216		
		Всього	теоре- тичних	прак- тичних	Всього	теоре- тичних	прак- тичних
1	Вступне заняття	1	1	-	2	2	-
2	«Рідна Черкащина». Вивчення історії рідного краю	7	3	4	24	8	16
3	«Ми з роду козацького». Вивчення історії запорізького козацтва	14	4	10	20	6	14
4	Духовні цінності запорізьких козаків	15	4	11	14	4	10
5	Учнівське (дитяче) самоврядування. Створення рою «Патріоти України» Вибори ройового.	2	-	2	12	-	12
6	«Наше коріння: ми - українці». Відродження військово- спортивного мистецтва українського козацтва	16	5	11	40	10	30
7	«Стежками рідного краю. Черкащина». Туристсько- краєзнавча робота	18	3	15	42	12	30
8	Від козацьких забав до олімпійських вершин	14	1	13	20	5	15
9	«Українці – невмируща нація». Відродження народних мистецьких традицій	10	2	8	26	6	20
10	Підсумкове військово– спортивне свято	6	-	6	12	-	12

	(ПВД–похід вихідного дня)						
11	Підсумковий проєкт	2	2	-	4	4	-
РАЗОМ		105	25	80	216	57	159

Багатоденна туристсько–краєзнавча подорож (рейд за козацькою легендою) проводиться поза сіткою годин в канікулярний час.

Зміст навчального матеріалу

1. Вступне заняття

Ознайомлення з порядком і планом роботи гуртка. Загальні правила безпеки. Правила поведінки в кабінеті, спортзалі, спортивному майданчику, у навчальному закладі, під час екскурсій. Правила дорожнього руху. Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю та Інструкція щодо організації та проведення екскурсій та подорожей з учнівською та студентською молоддю (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2014 р. № 1124, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27 жовтня 2014 р. за № 1340/26117).

2. «Рідна Черкащина».

Видатні історичні події рідного краю. Збір історико-етнографічного матеріалу. Участь у Всеукраїнській історико-географічній експедиції учнівської та студентської молоді «Історія міст і сіл України»

Практичне заняття. Проведення екскурсій. Обробка зібраного історико-краєзнавчого матеріалу. Написання реферату (науково–дослідницької роботи) за зібраним матеріалом. Публічні виступи.

3. «Ми з роду козацького». Вивчення історії запорізького козацтва.

Козацькі битви. Перемоги та поразки

Визвольна боротьба українського козацтва. Перша козацька держава. Козацькі Вольності. Співпраця гуртківців з місцевими козацькими осередками. Сучасні літературні твори та літописи про козацькі битви.

Практичне заняття. Проведення екскурсій та походів з активним способом пересування, семінарів, круглих столів з громадськістю та батьками.

4. Духовні цінності запорізьких козаків

Готовність проявляти принциповість і непримиренність до зла, аморальності та активна наступальність у боротьбі з ними. Активна життєва позиція. Особистий внесок у підвищення добробуту рідного народу. Захист свого права бути господарем на рідній землі. Здоровий спосіб життя – заповідь козака. Перемога над обставинами життя, володіння ситуацією, організація власного життя і свого оточення на ґрунті української національної ідеї, козацької

філософії, ідеології. Глибоке взаєморозуміння всіх членів нашого суспільства, представників різних національностей.

Практичне заняття. Святкування Покрови Пресвятої Богородиці. 14 жовтня – День українського козацтва. Участь у інших державних та національних святах.

5. Учніське (дитяче) самоврядування. Полк і полкова старшина

Козацька Рада (Козацьке коло). Співпраця з громадськими організаціями (Товариство сприяння оборони України – ТСОУ) у питаннях виховання майбутнього захисника Вітчизни: навчальний заклад, влада, громадськість, батьківський комітет. План спільних дій. Перехід козачат у джури козацькі, джур козацьких у молодші козаки. Вибори козацької старшини.

Практичне заняття. Свято Козацької Ради (урочисте свято із залученням батьків, усього навчального закладу, громадськості та місцевої влади, козацьких представників за окремим сценарієм).

6. «Наше коріння: ми-українці». Відродження військово-спортивного мистецтва українського козацтва

Найкращі риси воїнів–козаків.

Козацькі прийоми плавання, подолання водних перешкод. Тактична підготовка. Вогнева підготовка.

Народні ігри та забави. Боротьба «лава на лаву». Основи козацьких єдиноборств.

Практичне заняття. Боротьба «лава на лаву». Тактичні ігри на місцевості. Способи пересування на полі бою під час дій у пішому порядку. Тренування у пересуванні на полі бою під час дій у пішому порядку.

Огляди – змагання військово-спортивного вишколу. Основи стрільби з пневматичної гвинтівки. Виконання стрільби з пневматичної гвинтівки. Відпрацювання елементів прицілювання.

Виготовлення зброї із підручних засобів (лук, стріли, спис, праща).

7. «Стежками рідного краю. Черкащина». Туристсько-краєзнавча робота

Козацькі рейди. Техніка руху і подолання перешкод у різних умовах. Принцип економії сил, раціональність руху і способи подолання перешкод. Забезпечення безпеки руху.

Рух по стежках, по трав'яних схилах, через лісову хащу, через болото, подолання водних перешкод (убрід, по камінцях, містках, буму, маятником, навісних переправах). Техніка виконання переправ, страхування та самострахування.

Практичне заняття. Набуття навичок подолання простих перешкод:

- через болото по купинах;
- канави, струмка, рову з допомогою шуста;
- хащі, завалу;

- річки вбхід шеренгою (стінкою), із жердиною, «таджицьким» способом, обличчям один до одного тощо;
- рух по схилу (спуск, траверс, підйом) з опорою (списом, альпінштоком);
- в'язання вузлів, грудної обв'язки, бесідки тощо (вузли – провідник, подвійний провідник, швейцарський провідник («вісімка»), булінь, брамшкотовий, прямиий, академічний, зустрічний, схоплюючі (прустик, австрійський, Брахмана, стремено).

Екскурсійні поїздки по місцях козацької слави. Учать у туристських змаганнях.

8. Від козацьких забав до олімпійських вершин

Загальна фізична підготовка (ЗФП). Перехід з бігу на крок і навпаки. Зміна швидкості бігу. Ходьба та біг вперед, назад, ліворуч, праворуч. Ходьба на носках, п'ятках, зовнішній та внутрішній поверхнях стопи, у присяді та напівприсяді («гусячий» крок), біг зі зміною напрямку за сигналом. Вправи для рук, ніг, шиї, тулуба. Рухи зі зміною положення тіла. Утримання рівноваги. Техніка бігу по пересіченій місцевості.

Стрибки у довжину, висоту з розбігу, потрійний стрибок.

Метання м'яча, гранати з розбігу, штовхання ядра; вправи для розвитку та зміцнення ліктьового, плечового суглобів.

Гімнастика. Вправи без предметів: стійки, перекиди, перекочування, перевороти. Акробатичні вправи (з розучуванням елементів бойових мистецтв, опорні стрибки). Лазіння по канату (голоблі). Вправи на гімнастичних приладах: лаві, колоді, перекладині, гімнастичній стінці. Вправи з предметами: еспандером, скакалками, палицями, обручами, набивними м'ячами тощо.

Подолання перешкод. Плавання на дистанції 25 та 50 метрів.

Практичне заняття. Розучування різних вправ з координації при зміні напрямку, швидкості; закріплення техніки метання м'яча та гранати; подолання природних перешкод.

Залік з плавання. Тестування фізичного стану гуртківців з допомогою медично виправданих методик.

Участь у спортивних змаганнях.

9. «Українці – невмируща нація». Відродження народних мистецьких традицій

Ознайомлення з драматичним мистецтвом. Створення презентаційного ролика. Написання сценарію свята. Створення літературно–музично–танцювальної композиції. «Козацька ватра» – мистецьке представлення свого краю.

Практичне заняття.

Участь у концертах, фестивалях, виставах.

10. Підсумкове військово-спортивне свято

11. Підсумковий проект. Підбиття підсумків навчального року

Четвертий рік навчання

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва розділу	Кількість годин					
		105 год.			216		
		Всього	теоретичних	практичних	Всього	теоретичних	практичних
1	Вступне заняття	1	1	-	2	2	-
2	«Рідна Черкащина». Вивчення історії рідного краю	7	3	4	24	8	16
	«Ми з роду козацького». Вивчення історії запорізького козацтва	14	4	10	20	6	14
	Духовні цінності запорізьких козаків	15	4	11	14	4	10
	Учнівське (дитяче) самоврядування. Створення рою «Патріоти України» Вибори ройового.	2	-	2	12	-	12
	«Наше коріння: ми - українці». Відродження військово-спортивного мистецтва українського козацтва	16	5	11	40	10	30
	«Стежками рідного краю. Черкащина». Туристсько-краєзнавча робота	18	3	15	42	12	30
	Від козацьких забав до олімпійських вершин	14	1	13	20	5	15
	«Українці – невмируща нація». Відродження народних мистецьких традицій	10	2	8	26	6	20
	Підсумкове	6	-	6	12	-	12

	військово–спортивне свято (ПВД–похід вихідного дня)						
	Підсумковий проект	2	2	-	4	4	-
РАЗОМ		105	25	80	216	57	159

Багатоденна туристсько–краєзнавча подорож (рейд за козацькою легендою) проводиться поза сіткою годин в канікулярний час. Участь у підсумкових заходах (I-й та II-й етапи) Всеукраїнської дитячо–юнацької військово–патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

Зміст навчального матеріалу

1. Вступне заняття

Ознайомлення з порядком і планом роботи гуртка. Загальні правила безпеки. Правила поведінки в кабінеті, спортзалі, спортивному майданчику, у навчальному закладі, під час екскурсій. Правила дорожнього руху. Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю та Інструкція щодо організації та проведення екскурсій та подорожей з учнівською та студентською молоддю (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2014 р. № 1124, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27 жовтня 2014 р. за № 1340/26117).

2. «Рідна Черкащина».

Збір історико-етнографічного матеріалу за завданнями навчальних закладів, бібліотек, музеїв тощо. Участь у Всеукраїнському конкурсі звітів на кращу туристсько–краєзнавчу експедицію учнівської молоді з активним способом пересування «Мій рідний край».

Практичне заняття.

Проведення екскурсій. Обробка зібраного історико–краєзнавчого матеріалу. Написання реферату (науково–дослідницької роботи) за зібраним матеріалом. Публічні виступи. Передача зібраного матеріалу у музеї навчальних закладів, установ та організацій.

3. «Ми з роду козацького». Вивчення історії створення козацьких об'єднань нової доби

Українське козацтво в сучасних умовах. Державна політика України у питанні розвитку козацтва. Сучасне козацтво і Збройні Сили України. Місце козацьких осередків у підготовці юних захисників Вітчизни. Сучасні літературні твори, кіно та відеофільми про історію козацтва.

Практичне заняття. Проведення екскурсій та подорожей з активним способом пересування, відвідання військових частин, полігонів тощо.

4. Духовні цінності запорізьких козаків

Заповідь українського козака: «Земля не дана нам від Бога навечно – ми позичили її у майбутніх поколінь» (екологічні аспекти козацько–лицарського виховання).

Вирости сина, збудуй дім, посади сад. Турбота про розвиток національних традицій, звичаїв, обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі, примноження її багатств.

Практичне заняття. Святкування Покрови Пресвятої Богородиці. 14 жовтня – День українського козацтва. Участь у міжнародному святі «День Землі». Екологічні акції.

5. Учніське (дитяче) самоврядування. Козацькі клейноди

Козацькі клейноди. Єдина козацька республіка.

Козацька Рада (Козацьке коло). Навчальний заклад, влада, громадськість, батьківський комітет. План спільних дій. Перехід козачат у джури козацькі, джур козацьких у молодші козаки.

Практичне заняття. Виготовлення козацьких клейнодів (ройових відзначок). Підбір одностроїв. Вишиті сорочка та рушник – духовні символи України.

Свято Козацької Ради (урочисте свято із залученням батьків, учнів, педагогів, громадськості та місцевої влади, козацьких представників за окремим сценарієм).

6. «Наше коріння: ми - українці». Відродження військово-спортивного мистецтва українського козацтва

Збройні Сили України на сучасному етапі. Структура воєнної організації держави.

Державна та військова символіка України.

Товариство сприяння обороні України – оборонно-патріотична організація українського народу.

Поняття про бій. Сутність сучасного загальновійськового бою.

Особиста зброя та екіпіровка солдата в бою.

Козацькі прийоми ведення бою. Тактична підготовка. Вогнева підготовка.

Народні ігри та забави. Теренова гра («Захопи штаб», «Захопи прапор», «Десантура» тощо). Основи козацьких єдиноборств.

Практичне заняття. Тактичні ігри на місцевості (Теренова гра, Десантура тощо). Способи пересування на полі бою під час дій у пішому порядку. Тренування у пересуванні на полі бою під час дій у пішому порядку.

Огляди–змагання військово–спортивного вишколу.

Основи стрільби з автоматичної зброї (АК–74). Виконання стрільби з автоматичної зброї. Відпрацювання елементів прицілювання по різних мішенях.

Страйкбол (тактико–технічні дії, наближені до бойових),
Створення захисного редути із підручних засобів.

7. «Стежками рідного краю. Черкащина». Туристсько-краєзнавча робота

Поняття «Крос–похід». Рейд–змагання за козацькою легендою. Особливості орієнтування в різних природних умовах. Дії при втраті орієнтування. Аварійний азимут.

Козацькі рейди. Способи подолання перешкод із застосуванням спеціального спорядження.

Практичне заняття. Набуття навичок подолання перешкод на заздалегідь обладнаних трасах (полігонах):

- переправа через річку вброд з використанням поручнів;
- переправа через річку по навісній переправі;
- переправа по мотузці з поручнями;
- переправа через річку, яр по колоді;
- подолання болота по жердинах;
- рух по схилу (спуск, траверс, підйом) з поручнями;
- в'язання вузлів, грудної обов'язки, бесідки тощо (вузли – провідник, подвійний провідник, швейцарський провідник («вісімка»), булінь, брамшкотовий, прямий, академічний, зустрічний, схоплюючі (прустик, австрійський, Брахмана, стремено).

Екскурсійні поїздки по місцях козацької слави. Участь у туристських змаганнях.

8. Від козацьких забав до олімпійських вершин

Загальна фізична підготовка (ЗФП). Особливості фізичної підготовки дівчат.

Що таке козацька воля? Козаки–характерники. Вольова підготовка. Індивідуальна підготовка. Впевненість і знання як фактори самовиховання. Аутотренінг.

Науковий принцип побудови тренувального процесу. Єдність колективного тренування та індивідуального підходу в ході тренувань. Системність в організації тренувального процесу. Спеціальні вправи на місцевості. Крос на пересічній місцевості.

Вправи на колодах різної висоти з навантаженням.

Легкоатлетичні вправи максимального навантаження..

Спеціальні тренування в умовах походу (козацького рейду). Вправи на опір з елементами протидії.

Самоконтроль та лікарський контроль. Тестування за прийнятими методиками.

Долання перешкод. Водна естафета. Ватерполо.

Практичне заняття. Участь у спортивних змаганнях («Кільцевий маршрут» тощо).

9. «Українці – невмируща нація». Відродження народних мистецьких традицій

Написання сценарію свята. Написання художнього твору за зразком. Драматургія літературно-музично-танцювальної композиції. «Козацька ватра» – мистецьке свято свого краю.

Практичне заняття. Участь у концертах, фестивалях, виставах, конкурсах тощо.

10. Підсумкове військово–спортивне свято

11. Підсумковий проект. Підбиття підсумків навчального року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Афанасьєв А. Проблеми формування ідеалів патріотичного виховання та ціннісних орієнтацій студентів на сучасному етапі / А. Афанасьєв, Н. Щук // Рідна школа. – 2009. – № 12. – С. 18-21.
2. Байден-Пауел Пластування для хлопців. Начальний скаут світу[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/baden.htm
3. Берека В. Є. Козаком я мрію бути // навч.-метод. посіб. / В.Є.Берека., І. М. Шоробура. – Кам'янець-Поділ.: Абетка, 2004. – 396 с.
4. Бех І. Патріотичне виховання дітей та молоді / І. Бех, К. Чорна // Позашкілля. – 2011. – № 10. – С. 9-16.
5. Блохін, О. В. Спорт як засіб патріотичного виховання та формування здорового способу життя особистості / О. В. Блохін // Вища освіта України. – 2012. – № 4. – С. 59-71.
6. Бондарчук Д. О. Вечірня варта. Пісенник / упор. Д. О. Бондарчук, О. С. Бондарчук та ін. // Київ, Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2016 – 62 с.
7. Велікандо, А. Пісні моєї Батьківщини: патріотичне виховання засобами мистецько-художньої культури / А. Велікандо // Шкільний світ. – 2008. – № 2. – С. 5-6. – Вкладка.
8. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. / О. Вишневський. – Вид. 3-тє, доопрац. і доповн. – Київ : Знання, 2008. – 566 с.
9. Вишневський О. Український національний характер та сучасний ідеал виховання української молоді / О. Вишневський // Педагогічна думка. – 2013. – № 1. – С. 3-8.

10. Гарнійчук В. Аналіз конкретних ситуацій як один з методів виховання патріотизму старших підлітків / В. Гарнійчук // Історія в школі. – 2009. – № 4. – С. 16-18.
11. Гарнійчук В. Програма курсу "Шляхом злагодженої взаємодії" для спільної співпраці вчителів, організаторів виховної роботи, членів громадських організацій патріотичного спрямування у вихованні патріотизму старших підлітків / В. Гарнійчук // Історія в школі. – 2009. – № 10. – С. 24-26.
12. Грушевський М.В. Історія України – Руси / Київ: Наукова думка, 2000.
13. Єрмоменко Е. А. Хортинг – національний вид спорту України: метод. посіб. / Е. А. Єрмоменко. – Київ : Паливода А. В., 2014. – 1064 с.
14. Коломоєць Г. А. Військово-спортивні та рухливі ігри: методичний посібник /Г. А. Коломоєць, А. А. Ребрина, В. В. Деревянко, В. Б. Базильчук. – Хмельницький, 2015. – 182 с.
15. Коломоєць Г. А. Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів 5–9 класи. Варіативний модуль «Військово-спортивні ігри» 3 роки навчання / Г. А. Коломоєць, А. А. Ребрина, В. В. Деревянко // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015. – № 5 – С. 7-12.
16. Організаторам роботи з патріотичного виховання учнівської молоді у навчальних закладах Харківщини / О. М. Бервено, О. С. Бондарчук, Ю. І. Буланов та ін. / [упоряд. В. М. Грицюта, О. В. Редіна]. – Харків: 2016. – 216 с.
17. Руденко Ю. Козацько-лицарське виховання учнівської і студентської молоді: монографія / Ю. Руденко, Ю. Мельничук. – Київ, 2011. – 415 с.
18. Січко С.М., Тимченко В.В. Джура. Книга майбутнього захисника Вітчизни. Навчальний посібник. – Миколаїв: Видавництво Ірини Гудим, 2009. –104с.; іл.
19. Сухушин М.П., Палагеша В.О. Військово-патріотичне виховання молоді: підручник. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2009. – 488 с.
20. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність. / Ю. Руденко, О. Губко. – К: МАУП, 2007
21. Чорна К. І. Виховання громадянина, патріота, гуманіста. Навч.-метод. посібник / К. І. Чорна. – Київ: ТОВ «ХІК», 2004. – 96 с.

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ:

- <https://sites.google.com/site/ukrainianvektor/home>
- <http://loippo.lviv.ua/metodyka/ZW/NM/Wogn-pka/>
- <http://loippo.lviv.ua/metodyka/ZW/WPW/>
- <http://loippo.lviv.ua/metodyka/ZW/dyskusia/>
- <http://loippo.lviv.ua/metodyka/Pravo/E-book/>
- http://osvitportal.loda.gov.ua/metodychni_materialy_54e70a7d9ed3f
- http://osvitportal.loda.gov.ua/metodychni_materialy_54e70a7d9ed3f
- http://nashedilo.blogspot.com/2016/10/blog-post_30.html

- http://nashedilo.blogspot.com/2016/07/blog-post_3.html
- http://nashedilo.blogspot.com/2016/06/blog-post_24.html
- http://nashedilo.blogspot.com/2015/11/blog-post_51.html
- http://nashedilo.blogspot.com/2015/10/blog-post_10.html
- http://nashedilo.blogspot.com/2015/10/blog-post_97.html
- http://nashedilo.blogspot.com/2015/09/blog-post_21.html
- <http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=news&news=184>

РОЗДІЛ II

КОЗАЦЬКОМУ РОДУ НЕМА ПЕРЕВОДУ

«Квітуца Черкашина»,
автор Суржко Вікторія, 12 років,
Тубільцівська загальноосвітня школа I-III ступенів
Черкаської районної ради

КОЗАЦЬКА МЕДИЦИНА

Дебати для учнів 9 класу

Мета: розширити знання учнів про історію медицини славного українського козацтва, розвивати в учнів допитливість, формувати бажання дізнаватися про історію козацької медицини своєї Батьківщини, виховати почуття патріотизму, популяризації надбань і традицій українських козаків.

Завдання:

- ознайомити дітей з новою формою роботи, такою, як дебати;
- навчити самостійно опрацьовувати новий матеріал по темі: “Козацька медицина”;
- навчити відстоювати свою точку зору, незалежно від кількості знайденого матеріалу по даній темі;
- визначити найголовніші “Ствердження” та “Заперечення” по темі: “Козацька медицина”;
- популяризувати козацьку медицину, як гордість своєї Батьківщини;
- прививати любов до надбань українського козацтва.

Форма проведення: дебати

Місце проведення: навчальна аудиторія

Обладнання: чисті аркуші паперу

Попередня підготовка: за дві-три неділі до проведення заходу учні об’єднуються у дві групи, кожна з яких отримує відповідне завдання. Перша група підбирає матеріал, який доказує, що козацька медицина існувала та була на високому рівні, друга група, що конкретних фактів про козацьку медицину не існує.

Хід проведення

1. Організаційний момент.

2. Вступне слово вчителя.

Доброго дня! Рада всіх учасників та гостей вітати на наших дебатах. Сьогодні в цій залі відбудеться засідання робочої групи з питань: “Козацька медицина: Чи застосовується козацька медицина в сучасному житті українського народу? Чи притаманна вона іншим народам?”

Форма проведення: дебати.

Регламент оголошу згодом, а на початку хочу представити вам дві команди – це команда “Ствердження” та команда “Заперечення”.

Три тижні тому ми об’єдналися у дві групи, кожна отримала відповідне завдання. Перша група підбирала матеріал, де доказувала, що козацька медицина існувала та була на високому рівні, друга група, що конкретних фактів про козацьку медицину не існує. Що ж з цього вийде побачимо під час нашої гри.

Бажаю нашим командам успіхів, надіюся, що по перше, вони покажуть високий стиль шкільних дебатів, а по друге покажуть глибокий зміст підготовки.

2.1. Повідомлення теми

Отже, тема наших дебатів: “Козацька медицина: “Чи застосовується козацька медицина в сучасному житті українського народу? Чи притаманна вона іншим народам?””

Основна частина

Починаємо цей раунд з першого спікера команди “Ствердження”. Для кожного спікера до 5 хвилин на консультативну промову.

1-й спікер команди “Ствердження”

Добрий день шановні судді, опоненти та всі присутні в цьому залі! Хотілося б представити команду “Ствердження”: третій спікер – це Валерія Бортник, другий спікер – Катерина Гончаренко та я перший спікер – Дарія Дубенко. Дуже рада, що саме мені випала честь відкривати сьогоднішні дебати.

Тема сьогоднішніх дебатів звучить так: “Козацька медицина: “Чи застосовується козацька медицина в сучасному житті українського народу? Чи притаманна вона іншим народам?””

Ми вважаємо, що козацька медицина до цих пір використовується в сучасному житті українського народу. Для кращого розуміння теми ми б хотіли б зануритися в VI-VII століття та пригадати, насамперед якою була козацька медицина, як лікувалися наші предки, тоді ви зрозумієте, що ми до сьогоднішнього часу, незважаючи на сучасні успіхи в світовій медицині все таки використовуємо елементи минулої козацької медицини.

Козаки – це вільні люди, що над усе любили волю, свободу, рідну мову, землю. В разі хвороби наші козаки-предки в першу чергу, перед тим, як братися за лікування, зверталися з молитвою до Бога, незалежно від віросповідання, і навіть атеїстів. Розпочинали молитву з “Отче наш”. Читали разом вголос і цілитель і недужий.

На сьогоднішній день багато людей під час важких хвороб теж з молитвами звертаються до Бога (онкологія, дитячі хвороби, п’янство, тощо). Пригадаймо закордонні фільми, все теж саме.

Перед усіма водними процедурами читали “Слава Тобі, Боже наш...”. Останім часом до неї вдаються наші лікарі-фізіотерапевти. “Богородице, Діво, радуйся!” – перед ошптуванням бешихи (рожі). Давайте пригадаємо, коли в сучасної людини виникає така хвороба, більшість із них в першу чергу йдуть до “бабок” – ошптувати хворобу молитвою.

Козаки насамперед відстоювали пісню їжу. З нашої точки зору, рибне харчування – лікувальне. Так само, як варене (на вогнищах, в казанах) для здоров’я краще ніж смажене.

3-ій спікер команди “Заперечення” задає запитання 1-му спікеру команди “Ствердження”.

Доброго дня! Шановний 1-й спікер команди “Ствердження”, і мої запитання такі:

1. Перше питання: чи знаєте ви що старовинні методи цілительства живуть сьогодні тільки у фольклорі: з часів козаччини не збереглося жодного письмового джерела, яке свідчило б про давню традицію народного лікування.

1-й спікер команди “Ствердження” (дає відповідь на поставлене питання)

Так, знаю. Проте, лікувальні звичаї запорізьких козаків знаходимо у рукописах французького інженера Боплана, який прожив на Україні 17 років і свої спостереження виклав у окремій книзі, надрукованій у 1650 р.

3-й спікер команди “Заперечення” задає запитання 1-му спікеру команди “Ствердження”.

2. Друге питання. Вам не здається дивним, що козацьке лікування було більш магічного характеру.

1-й спікер команди “Ствердження” (дає відповідь на поставлене питання)

Можливо! Лікували, перш за все, словом - чим це не прообраз сучасної психотерапії?

1-й спікер команди “Заперечення”

Добрий день шановні опоненти, суді та всі присутні в цьому залі! Вас вітає команда “Заперечення” в складі 3-го спікера Дегенари Анастасії, 2-го спікера Франчука Віктора та 1-го спікера Скакун Катерини.

Наша тема сьогодні звучить так: “Козацька медицина: Чи застосовується козацька медицина в сучасному житті українського народу? Чи притаманна вона іншим народам?”

Ми уважно вислухали виступ першого спікера Дарії Дубенко і не згодні з її твердженням. 1-й спікер команди “Ствердження”, говорила проте, що козацька медицина застосовується в сучасному житті українського народу до сьогодні. Вивчаючи уважно цю тему, є методи лікування, які вже не притаманні нашому народу.

Перш ніж Січ була ліквідована, запорожці спалили медичні архіви, які знаходилися у Пустельно-Миколаївському і Спасо-Преображенському монастирях, - щоб не потрапили до нечестивих рук... "Цирульники" - так називали на Січі козаків-лікарів - володіли мистецтвом лікування отриманих у бою ран без звичних ліків - підручними засобами. Прикладали до рани.. павутину, а іноді й звичайну землю, а в якості антисептика використовували, наприклад, сушений любисток. Як бачите такі методи не використовуються в нашій медицині.

Пригадайте, що сьогодні роблять з ранами? Прикладають холод. Знеболюють. Первинно обробляють рану. Очищають її розчином перекису водню, накладають асептичну пов'язку, ні в якому разі не прикладають землю чи павутину.

А ось, ще приклад: простою козацькою "трубкою-сбрулькою" запорожці лікували і хвороби спини: примотували її до викривленої ділянки хребта широким поясом і - відправлялись в похід. До місць забиття прикладали підкови, камені: не

всі підряд, а особливі - лікувальні. Підкову використовували також в якості своєрідного тренажера - накачували м'язи по спеціальній системі.

Скажіть, будь-ласка, чи сьогодні застосовують в медицині такі методики? Ні...

Давайте порівняємо... На сучасному етапі в нашій медицині при болях в спині назначають нестероїдні протизапальні препарати, той самий мелоксикам, вольтарен, (інші препарати), також мазі, масажі, знеболюючі у вигляді таблетованих форм, або ж у вигляді ін'єкцій. Ще одне: незважаючи на біль в спині козаки вирушали в похід. Сьогодні, людям з болем в спині, навпаки протипоказаний – біг, скачки на конях, і тому подібне. Дякую !

3-ій спікер команди “Ствердження” задає запитання 1-му спікеру команди “Заперечення”.

Доброго дня! Шановний 1-й спікер команди “Заперечення”, і моє запитання таке: ви щойно говорили, про те, що при хворобах спини, козаки використовували широкий пояс. Скажіть, будь-ласка, чи ми з вами не використовуємо широкий пояс при болях в спині в сучасній медицині.

1-ій спікер команди “Заперечення” (дає відповідь на поставлене питання). Так, але як ви були уважні, вони користувалися не самим поясом, а ним примотували до спини просту козацьку "трубку-сбрульку". А на мою думку – це дещо інше. Запорожці використовували пояс, як фіксацію, а не як певний метод лікування.

2-й спікер команди “Ствердження”. Доброго дня! Мене звати Катерина Гончаренко, я є другим спікером команди “Ствердження”.

Я, хотіла б продовжити наші аргументи про застосування козацької медицини в сучасному житті українського народу та доказати, що нею користуються й інші народи.

Кращим способом від простуди в запорозьких козаків була баня. Цей метод залишився і на сьогоднішній день, та не лише в нас, але й в інших країнах.

Звичними речами для козацького раціону були гарбузове насіння та «жуйка». Сире підсушене насіння, багате на цинк та мідь, служило очисником організму. А жуйки були, так би мовити, природними — бджолиний віск із стільниковим медом, клеї з патьоків вишні, черемхи, терену, горобини, диких груш і яблунь. Таким чином не знали січовики ні карієсу, ні інших хвороб зубів та ясен.

Давайте візьмемо сьогоднішню медицину, гарбузове насіння перш за все, відмінно стабілізує тиск; воно корисне для гіпертоніків; гарбузове насіння ефективно при нудоті; вагітні вживають насіння, що дозволяє врятуватися від сильного токсикозу; ним успішно борються з підвищеним рівнем цукру в крові; при закрепах, також воно виводить з організму людини такі шкідливі речовини, як кадмій і свинець. Можливо запорозькі козаки всіх цих деталей про гарбузове насіння не знали, проте вони вживали його з лікувальною метою і ми ним до цих пір користуємося.

А так би мовити природні жуйки, клеї з патьоків вишні, бджолиний віск – можливо не так часто, проте його вживають до цих пір.

Серед козацьких «напоїв» чи не найпоширенішим був узвар. Узвари діяли передусім запобіжно — попереджували захворювання, знімали втому та

загальний стрес. Ми також вживаємо узвар але не лише для зняття втоми, але його часто вживають жінки під час нехватки молока під час народження дитини. Якщо козакам доводилося пити брудну воду, наприклад болотяну, то перед тим ковтали негарячу вуглинку з багаття. Фактично це було те ж саме активоване вугілля, яке нині кожен зберігає в домашній аптечці. Чи не використовують активоване вугілля в інших країнах?

Хто дивився по телебаченню закордону передачу “Вижити разом”, вони також перед питтям брудної води, ковтали вуглинку з багаття, або коли їм було зле. Можливо саме такий метод, вони перейняли в наших козаків. Пам’ятаєте, 1-й спікер нашої команди вже казала, що лікувальні звичаї запорізьких козаків були знайдені у рукописах французького інженера Боплана, який прожив на Україні 17 років. Він був наскільки вражений нашими козаками, що де ймовірність того, що вони в себе не почали застосовувати деякі методи з козацької медицини.

1-й спікер команди “Заперечення” задає запитання 2-му спікеру команди “Ствердження”.

Доброго дня! Шановний 2-й спікер команди “Ствердження”, і мої запитання такі: Ви знали, що перед тим, як козаки йшли в баню, вони випивали до 1літра, а той більше пива з медом та сумішшю духмяних цілющих трав. Саме тоді був лікувальний ефект.

2-й спікер команди “Ствердження” дає відповідь на поставлене питання: Так, знали, проте баня, як була, так і залишається на сьогоднішній день.

1-й спікер команди “Заперечення” задає запитання 2-му спікеру команди “Ствердження”: Ви говорили про природні жуйки: бджолиний віск, можливо застосовують в сьогоднішній медицині, але про клеї з патьоків вишні, черемхи, терену, горобини, чесно кажучи нам не віриться. Чи є у вас факти, що доводять що саме клеєм з потьоків дерев користуються сьогодні в медицині.

2-й спікер команди “Ствердження” дає відповідь на поставлене питання. В народній медицині – так! Наприклад, вишневий клей або камедь - дуже ефективний лікувальний засіб, який застосовується в народній медицині, який володіє бактерицидними властивостями і містить цінні цукру, дубильні речовини і пектини. При запальних процесах порожнини рота, слизової шлунка, пухких яснах рекомендується жувати, а потім ковтати невеликі шматочки вишневої камеді.

2-й спікер команди “Заперечення”.

Добрий день, шановні опоненти, суді та всі присутні в цьому залі! Вас знову вітає команда “Заперечення” в складі 2-го спікера Франчука Віктора і ми б хотіли продовжити свою думку... Все таки козацька медицина не використовується в сучасному житті українського народу і мало ймовірно те, що нею користуються інші народи. Як нею можуть користуватися інші народи, коли ми самі нею практично не користуємося. Так, можливо, до нас щось дійшло, певні рецепти козацької медицини, по-перше, конкретних фактів немає, по-друге - ми йдемо вперед з часом, і дуже часто все, що ми набуваємо, ми його губимо. Так воно, напри великий жаль – є.

Щодо рецептів наших предків-козаків.

Старовинні рецепти запорозьких козаків можна знайти у книзі Анатолія Пастернака "Козацька медицина". Ось послухайте їх, і зробіть для себе висновок, чи ми ними користуємося.

ДЕЯКІ КОЗАЦЬКІ РЕЦЕПТИ

- ✚ Для загоювання застарілих ран. На молодика - "на молодий місяць" - розтерти 3 жмені сухої трави безсмертника пісчаного. Розвести багаття, кинути в нього полин-чорнобильник, а потім розжарити на вогні лист заліза. Розтертий безсмертник розкласти на цьому листі. Коли трава спопеліє, перемішати, просіяти і змішати із "дерев'яним" (оливковим) маслом. Прикладати до рани 2 рази на день.
- ✚ Від анемії, при виснаженні 4 жмені перемолотих жолудів, зірваних з дуба віком 25 років, перемішати з 500 г "залізної" води. Помістити у півлітровий горщик і виварити до половини. Додати 3 ст. ложки липового меду. Приймати 4-6 разів на день перед їжею. Щоб приготувати "залізну" воду, в окріп кидають залізні стружки і настоюють, поки не прохолоне.
- ✚ При стресі, нервовому збудженні (давали козакам звільненим з полону) 1 жменя висушеної астри ромашкової (чи дикої) залити 200 г гарячої "мідної" води (готується за аналогією "залізної"). Настояти 30 хвилин. Вживати за необхідності.

Ще прошу заслухати деякі факти, що підтверджують те, що козацька медицина вже не використовується.

Образ козака складно уявити без люльки. Таким змальовує його фольклор. І жителі Січі справді були небайдужими до куріння. Проте легеневі захворювання серед козаків були дуже рідкісними, адже, по-перше, вони ніколи не курили в хаті, у курені та навіть у землянці. «Бо там — Бог», казали січовики. Таким чином дим не «їв» легені у зачинених приміщеннях. Але головна таємниця крилася в суміші трав, якою заправляли люльки: полин, деревій, чебрець, будяк, сухе листя валеріани, м'ята, борщівник. Чистий турецький тютюн був на той час вельми дорогим, та й з'явився він в Україні лише у середині XVI століття. Оскільки тютюн був дефіцитом, то, як правило, він був лише додатком до суміші трав, які традиційно курили козаки і які мали лікарські властивості: заспокоювали нервову систему, знижували кров'яний тиск, поліпшували апетит і сон, позитивно впливали на дихальну систему, а гарячий дим від куріння цілюще впливав на слизові оболонки бронхів і верхніх дихальних шляхів. Тому запорозькі вояки майже не хворіли на астму, бронхіти, трахеїти.

Цікава деталь: козаки мали два різновиди люльок. Перший — коротенька люлька без отвору в мундштуку. Так звана носогрійка просто чаділа перед обличчям, послуговуючи своєю інгаляцією. Другий різновид — це велика люлька, яку через її міцність курили не більше двох разів на день, під час відпочинку. Дякую!

1-й спікер команди "Ствердження" задає запитання 2-му спікеру команди "Заперечення"

Доброго дня! Шановний 2-й спікер команди “Заперечення”, і мої запитання такі: Не думаєте ви, якщо ці рецепти, які ви зачитали, все таки дійшли до наших часів, чи не користуються ними люди в народній медицині?

2-й спікер команди “Заперечення”(дає відповідь на запитання): Не думаю. По-перше, в нас досить чудово та на високому рівні, порівняно з минулим, розвинена сучасна медицина.

По-друге: наші люди, обмежені в часі, їм не до того, щоб ходити збирати певні лікарські трави, та й сучасність зробила своє. В нас занадто розвинена урбанізація, що не всім дозволяє ходити по лісах та збирати трави.

1-й спікер команди “Ствердження” задає запитання 2-му спікеру команди “Заперечення”: Дякую! Друге питання моє таке. Ви говорили про куріння травами. Чи не вважаєте ви, що цей метод все таки, дійшов до нас від козаків.

2-й спікер команди “Заперечення”(дає відповідь на запитання): Якщо ви маєте на увазі, що люлька “переросла” в кальян, то саме він по заявці Всесвітньої організації здоров’я, дуже шкідливо діє на наше здоров’я, викликає рак легенів та захворювань серцево-судинної системи. А козаки, не мали проблем з органами дихання. Запорозькі вояки майже не хворіли на астму, бронхіти, трахеїти.

3-й спікер команди “Ствердження”: Добрий день шановні судді, опоненти та всі присутні в цьому залі! Я третій спікер команди “Ствердження” Валерія Бортник. Хотілося б провести загальний аналіз нашої сьогоденної гри, тема звучала так: “Чи застосовується козацька медицина в сучасному житті українського народу, та чи притаманна вона іншим народам.”

З цієї теми в наших сторін виникли ряд зіткнень:

По-перше команда “Заперечення” говорили про те, що достовірних письменних фактів, про козацьку медицину не має. Але вони ж передавалися з покоління в покоління. Ми знаємо, що наші предки-козаки, відрізнялися від інших. Давайте подумаємо, якщо вони цінувалися на той час, як воїни, отже вони мали здоровий організм. Отже, вони вміли дбати про свій організм та мали чудово розвинену на той час медицину. Вас не виникало питання, чому перш ніж Січ була ліквідована, запорожці спалили свої медичні архіви, які знаходилися у Пустельно-Миколаївському і Спасо-Преображенському монастирях?

- Для того, щоб вони не потрапили до нечестивих рук. Отже, в них було, що приховувати. Ми вважаємо, що наша сторона повністю довела свою точку зору, проте, що козацька медицина до цих пір використовується в сучасному житті українського народу, та нею користуються інші народи. Дякую!

3-й спікер команди “Заперечення”: Добрий день шановні судді, опоненти та всі присутні в цьому залі! Я третій спікер команди “Заперечення”. Хотілося б провести загальний аналіз нашої сьогоденної гри, тема звучала так: “Чи застосовується козацька медицина в сучасному житті українського народу, та чи притаманна вона іншим народам.”

Ми повністю не згодні з командою “За”. Якщо ти щось доводиш, повинні бути достовірні та підтверджені факти. Так, можливо щось дійшло до нас з тих часів, ми хочемо вірити, ми хочемо гордитися нашими козаками. Так, вони дійсно

були не такі, як інші, вони дійсно дбали про своє здоров'я, але де ймовірність того, що ми користуємося їхньою медициною. Як можуть інші народи нею користуватися, як ми самі про неї нічого не знаємо. Ми знаємо, те що ми почули від наших предків. Наша думка, якби ми користувалися козацькою медициною, ми були б набагато здоровіші. Сьогодні говорилося про те, що наші козаки не мали проблем з органами дихання, а ми з вами? Покажіть мені здорову людину, яка не має проблем зі здоров'ям.

Отже, ми не підтримуємо команду “За” та вважаємо, що козацька медицина в сучасному житті українського народу не застосовується, та нею не користуються інші народи.”

Заключна частина, заключне слово вчителя.

Суддям роздаються невеликі аркуші паперу, де вони, голосують за ту, чи іншу команду. Виграє та команда, яка набирає більшу кількість голосів. Оголошуються результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пастернак А. Козацька медицина/А. Пастернак.-Київ:Оптима,2001.-64с.
2. Незалежний інформаційно-освітній ресурс Гайдамаки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.haidamaka.org.ua/0071.html>
3. Дан Берест "Витоки козацтва" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoslavnu.narod.ru/kozak2.htm>
4. Культурно історичний портал. Спадщина наших предків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.spadok.org.ua
5. Сайт Галицький кореспондент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gk-press.if.ua/>
6. Сайт Спас Рівне. Розділ Бойове мистецтво і здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.spas.rivne.ua

Л.М.Веженкова,
педагог-організатор Хутірської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Черкаської районної ради

МОРСЬКИЙ БІЙ

Гра для учнів 9 класу

Мета:

- узагальнити знання про козаків, їх історію, звичаї, заняття, героїчне минуле гетьманів;
- виховувати інтерес до української народної спадщини, почуття патріотизму, толерантності, поваги до історичного минулого своєї держави у душі відданості Батьківщині та українському народу на засадах національної гідності, високої самосвідомості та активної громадянської позиції;

- формувати в учнів високоморальні якості, критичне мислення, навички працювати у команді, згуртовувати учнівські колективи;
- сприяти змістовному дозвіллю.

Форма заходу: гра.

Обладнання: таблиця із закритими клітинками, під якими номери запитань із певних блоків, бланки із запитаннями до гри.

Хід заходу

Методичний коментар. Означена форма заходу проводиться у формі гри «Морський бій». На таблиці із закритими клітинками зашифровано питання з різних блоків, відповіді на які оцінюються різною кількістю балів: за відповідь на запитання I блоку команда отримує 1 бал, II блоку – 2 бали і так далі. Наприклад, гравець називає комбінацію 3-0, під нею цифри 4.6, що означає IV блок питання №6. Ведучий зачитує запитання, за правильну відповідь команді зараховується 4 бали. У кінці заходу підраховуються бали і визначаються переможці.

	к	о	з	а	р	л	ю	г	и
1	1.7	2.2	2.5	5.3	1.2	4.2	1.1	2.8	3.1
2	3.4	2.1	1.6	2.4	4.9	1.3	5.4	4.1	1.9
3	3.5	4.6	1.5	3.6	3.8	2.3	3.2	1.4	3.9
4	4.7	5.1	3.3	1.8	4.4	5.8	4.8	2.7	2.9
5	6.7	6.3	6.2	4.5	6.4	2.6	5.5	3.9	6.6
6	5.2	6.1	5.6	6.9	6.8	5.7	5.9	4.3	6.5

Блок I

1.1 Що означає слово «козак»?

Вершник, вільна людина.

1.2 Найвідоміший козацький танок – це...

Гопак.

1.3 Кому заборонявся вхід на територію Запорозької Січі?

Жінкам.

1.4 Як називався острів, де була збудована перша козацька фортеця?

Мала Хортиця.

1.5 Останній гетьман Запорозької Січі

Кирило Розумовський.

1.6 Хто був автором першої української Конституції?

Пилип Орлик.

1.7 Яке прізвище дали січовики Григорію Потьомкіну?

Грицько Нечеса.

1.8 Як називалась січова церква?

Покрови Богородиці.

1.9 Яку річ цінували на Січі нарівні з гострою шаблею і добрим конем?

Бандуру.

Блок II

2.1 «Носом чує татарюгу, зна по птицях, по звіру...» - перекази та легенди наділяли козаків магічною силою. **Як називали козаків, які зналися на травах та вміли ворожити?**

Характерник

2.2 **Як називали козаків, які перебували на державній службі?**

Реєстрові козаки.

2.3 **Кого вважали козаки батьком, матір'ю, дружиною і товаришем?**

Батько - степ, мати - Січ, дружина - шабля, товариш – кінь.

2.4 **Які найважливіші ознаки влади у козацькому війську?**

Булава й бунчук.

2.5 **Як на Січі називали помічника, січовика-зброєносця у козацької старшини, майбутнього козака?**

Джура.

2.6 **Народний співець, оспівувач подвигів козаків**

Кобзар.

2.7 **Голова козацького уряду?**

Гетьман.

2.8 **Як звали першого гетьмана козаків?**

Дмитро Вишневецький.

2.9 **Скільки куренів було на Січі?**

Тридцять вісім.

Блок III

3.1 **З якою твариною або птахом козаки відправлялись у морські походи?**

Півнем.

3.2 **На чії кошти велось навчання в січових школах?**

Війська Запорозького.

3.3 **Хто такі сердюки?**

Сердюки – це воїни найманих піхотних полків, створених гетьманом Петром Дорошенком у другій половині 17 століття спочатку на Правобережній Україні, а згодом - і на Лівобережній. Сердюки становили особисту гвардію гетьмана. Існували до 1-ї чверті 18 століття. Сердюків набирали переважно з неукраїнського населення - поляків, сербів і волохів.

3.4 **Хто такі пластуни?** Особливий склад спеціальних піших команд і частин Чорноморського та Кубанського козачих військ в XIX - на початку XX століть. Спеціалізувались на сторожовій службі в очеретах і плавнях, де пересувались поповзом.

3.5 **До якого лицарського ордену належали козаки Війська Низового Запорозького? Мальтійського**

3.6 **Козацьке чотирикутне укріплення зі скріплених возів. Табір.**

3.7 **Кому належав пірнач як символ козацької влади? Був ознакою влади курінних отаманів і полковників.**

3.8 **Як називалась бортова гармата на козацькій чайці? Фальконета.**

3.9 Як називались фермерське господарство одруженого козака, який жив на території паланки вольностей Війська Низового Запорозького? Зимівник.

Блок IV

4.1 Аргат – це...

(Наймит, робітник. У Запорозькій Січі аргатами називали у XVIII столітті бідних козаків, які наймитували в Криму, Молдавії, Валахії. З аргатів вийшло багато ватажків гайдамацьких загонів, зокрема Максим Залізняк)

4.2 Що робили січові діди, коли обирався новий кошовий отаман?

Сипали новообраному на голову землю, пісок; обмазували новообраному голову багнюкою.

4.3 Який харчовий продукт, що зараз є неодмінним атрибутом кожного українського столу, ніколи не вживали у їжу козаки? Хліб.

4.4 Що, за козацькими повір'ями, рятувало від ворожої кулі? І куди треба було покласти цей предмет? Грудочку рідної землі треба було покласти в чоботи.

4.5 Цей предмет кожен козак зберігав у шкіряному футлярі. Деякі невігласи припускали, що козаки носили його за халявою чобота, але це не так. Що це за предмет? До речі, цей предмет ми держимо в руках кожен день. Ложка

4.6 Які вимоги ставилися перед тими, хто хотів стати козаком? Досвідчені козаки, козацька старшина уважно і прискіпливо, з відповідальністю перевіряли загартованість і витривалість новобранців на спеку й холод, дощ і сніг, брак одягу, їжі тощо. Для тих, хто хотів бути козаком, ставилися вимоги – бути сильною, вольовою, вільною і мужньою людиною, володіти українською мовою, присягнути на вірність Україні, сповідати християнську віру. Є наукові відомості, що новобранців-козаків піддавали певним випробуванням.

4.7 Чому вінницький полковник Іван Богун заслужено вважався кращим фехтувальником Європи?

Він по-лицарськи бився двома шаблями в руках, перемагаючи в боях одразу кількох нападників

4.8 Назвати 8 Січей.

Запорозька, Кам'янська, Олешківська, Базавлуцька, Микитинська, Покровська, Томаківська і Чортотлицька.

4.9 Чим обмінювалися козаки на знак вірності?

Після обряду в церкві дарували один одному хрести й ікони, тричі цілувалися й виходили з церкви наче рідними братами до кінця життя.

Блок V

5.1 Ім'я козака, прозваного бусурманами Урус-шайтаном, тобто українським чортом. Туркені лякали ним своїх дітей. Відомо, що цей козак виходив переможцем 54 рази із проведених 55 битв.

Іван Сірко.

5.2 Назвіть ім'я козака, якого двічі обирали головним отаманом, чого зроду-віку на Січі не буває. Петро Калнишевський

5.3 Назвіть гетьмана, звинуваченого у державній зраді та заточеного в Петропавлівське підземелля, звідки йому вже не вдалося вийти? Павло Полуботок.

5.4 Кого сучасники називали «українським Спартаком», «Ганнібалом»?

Богдана Хмельницького.

5.5 Хто із гетьманів був нагороджений медаллю Папи Римського?.

Іван Сулима.

5.6 Хто першим з українських гетьманів незмінно тримав гетьманську булаву протягом майже 22 років (8081 днів) і будував багато храмів? Іван Мазепа.

5.7 Чисю правнучкою була дружина Олександра Пушкіна Наталя Гончарова?

Петра Дорошенка.

5.8 Хто висунув королю Сігізмунду III такі вимоги: розширення козацької території, свобода на Україні православної вірі, збільшення кількості козацького війська, судової та адміністративної автономії . Петро Конашевич Сагайдачний.

5.9 Він брав участь у Переяславській Раді: за нього, неписьменного, розписався у присяжному списку сам гетьман Богдан Хмельницький. Хто це?

Іван Сірко.

Блок VI

6.1 З допомогою чого козаки під час раптового нападу утворювали рухому фортецю, з якої вели прицільний вогонь? Зв'язували вози колесом до колеса, утворюючи коло.

6.2 Байдак – це...

Річкове плоскодонне однощоглове дерев'яне судно зі стерном.

6.3 Що мав робити військовий довбиш?

Довбиш був важливою особою на Січі, оскільки ударами в литаври збирав козаків на січовий майдан на раду. Він також подавав сигнал про те, що кошовий отаман став під корогвою, а військова старшина під бунчук і що січову раду можна починати. Допомагаючи військовому осавулу, довбиш супроводжував важливих злочинців до Січі. Проводив інспекцію стану збору та виходу козаків з зимівників. Направлявся в паланки для з'ясування причин затримки виплати податків. Довбиш особисто мав бути присутнім при виконанні вироків. Символами його обов'язків були литаври.

6.4 Які функції виконував військовий кантаржій?

Зберігач міри і ваги на Січі. Слідкував за збором здобутків для січової скарбниці, а також дотримання правил торгівлі на Січі.

6.5 Які обов'язки були у військового осавула?

В його обов'язки входила організація і ведення прикордонної служби запорізьких земель, охорона зимівників та шляхів на Січ по Дніпру і на суші. Він проводив слідство та виконання судових вироків. Разом з обозним підтримував

дисципліну й порядок у війську, в фортеці Січі та похідних таборах. Займався розподілом платні та провіанту.

6.6 Клейноди – це символи влади військової старшини. Що належить до клейнодів?

До клейнодів належали: корогва (прапор), бунчук, булава та її різновиди: тростина (палиця) та пірнач; каламар, литаври та печатка.

6.7 Козацьку бідноту на Запорозькій Січі в XVI-XVIII століттях називали ...

Сірома.

6.8 Чим займалася Січова Рада?

Січова Рада – найвищий орган влади на Запорожжі, який вирішував справи законодавства, управління і суду, участі війська у війні й укладання миру; обирав і скликав кошову старшину з кошовим отаманом на чолі. Січова Рада мала також деякі господарські функції, розподіляючи поміж січовими куренями земельні і рибальські ділянки для спільного господарювання.

6.9 Хто такий характерник?

Характерник – назва віщуна, чаклуна на Запорозькій Січі, який займався не лише ворожінням, але й лікуванням поранених козаків, їх психотерапією та психофізичною підготовкою. Характерник - своєрідний духовний наставник, якого козаки шанували і дещо побоювались, хранитель традицій і таємниць бойового мистецтва запорозького козацтва. Характерники вміли залякати ворога, навіювали йому інформацію про свою силу і непереможність, про те, що їх не бере ні куля, ні шабля, ні вогонь, ні вода. Вороги нерідко вірили, що козаки могли брати голими руками кулі, розпечені ядра, обминати кулі, ставати невидимим та з'являтися в кількох місцях одночасно тощо. Такі козаки могли проникати непоміченими у ворожій табір, наробити там лиха і живісінькими та неушкодженими повернутися до своїх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Класна оцінка. Освітній портал. Стаття Інтелектуальний конкурс знавців історії козацтва «Тої слави козацької повік не забудем» [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/intelektualnii-konkurs-znavtsiv-istoriyi-kozatstva.html>

1. Сайт Козацька община [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kozak.ua/?page_id=1771

І.В.Возна,
заступник директора з виховної роботи;
А.В.Гарасюк,
педагог-організатор опорного закладу загальної середньої освіти
«Монастирищенська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №5» Монастирищенської
районної ради

ДЕ КОЗАК, ТАМ І СЛАВА

Козацький квест для учнів 8 класу

*«Як вогонь безсмертний у віках не згас,
так козацька слава у серцях у нас...»*

Мета: поглибити знання учнів про українське козацтво, розширити світогляд, формувати здоровий спосіб життя, виховувати почуття відповідальності, спонукати до вивчення історії України, сприяти патріотичному вихованню кожного учня. Виховувати в учнів почуття національної гідності, повагу й інтерес до історії козацтва, сприяти фізичному, моральному і розумовому розвитку учнів.

Обладнання: на сцені плакат із написом «Козацькому роду нема переводу», виставка літератури, присвячена козацтву, портрети козацьких ватажків та гетьманів. Репродукції народної картини «Козак Мамай» та картини І. Репіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові». Карта-путівник, яка поділяється на частинки – пазли і лист від козаків.

Музичне оформлення: музичні марші та українські пісні про козаків: «Ой, на горі жінці жнуть», «Їхали козаки із Дону додому», «Ішов козак потайком», «Із сиром пироги», «Засвістали козаченьки», «Розпрягайте, хлопці, коні».

Форма проведення: квест

Учасники: учні 8-х класів.

Хід заходу

1-й читець

Було колись в Україні – ревіли гармати:
Було колись-запорожці вмiли панувати.
Панували, добували і славу, і волю.
Забула вже Європа ту силу молоду,
Що біля Конотопа розбила вщент орду.
Забули тугодуми, як воля січова
Творила віщі думи, збирала в кров слова.
А ми сьогодні заспіваймо і всім нагадаймо,
Що слава козацька - жива!

*Учні співають пісню «Ми – діти козацького роду»
Під «Марш» виходять ведучі в українських костюмах*

1-й ведучий. Доброго дня вам, дорогі друзі!

2-й ведучий. Добрий день, шановні глядачі!

Разом. Ми раді новій зустрічі з вами.

1-й ведучий. Україна! Країна краси і радості, смутку і печалі, різних звичаїв і обрядів, гучної української пісні, швидкого танцю, надзвичайно красивої природи, а головне-добрих, щирих, гостинних людей.

2-й ведучий. Все частіше ми звертаємось до наших витоків: історії нашої країни, козацької вольниці, рідної мови. Звертаємось до минулого, щоб зрозуміти сучасне.

1-й ведучий. Корені нашої духовності – у минулому, коли була «ненька-мати – Запорозька славна Січ». Вона-праматір української державності і реальна військово-політична сила України, яка упродовж століть протидіяла спробам турецьких султанів, кримських ханів та польської шляхти поставити український народ на коліна.

2-й ведучий. Запорозька Січ! Козацтво... Легендарне минуле українського народу, його святиня. Синонім свободи, людської і національної гідності.

1-й ведучий. Відомо, що козаки були фізично здоровими і сильними людьми, добрими вершниками. Наприклад, Іван Підкова міг зігнути підкову, П. Сагайдачний змалку навчився натягати лук, був витривалий. Під час проведення змагань козаки показували свою силу тіла, їзду верхи, бої на кулаках, здатність переплисти всі пороги Дніпра. А зараз ми хочемо подивитися, яка в нас підростає зміна юних козаків.

Учитель. Шановні добродії, славні нащадки козацтва! Ми отримали листа від запорозьких козаків.

Добрий день, шановне товариство!

***Про славу козацьку сьогодні згадайте,
Історію роду не забувайте!
Ми, запорозькі козаки, щиро запрошуємо вас у
гості на Січ. Але перш ніж потрапити на Січ,
вам доведеться подолати багато перешкод,
відповісти на наші запитання, виконати
завдання, показати себе дужими, сміливими,
кмітливими та розумними.***

Чекаємо на вас. Козаки.

1-й козак

Козак – чесна, смілива людина,
Найдорожча йому – Батьківщина!

2-й козак

Козак-слабкому захисник,
Цінити побратимство звик!

3-й козак

Козак-усім народам друг,
І лицарський у нього дух!

4-й козак

Козак це той, хто за освіту,
Хто прагне волі та блакиту!

5-й козак

Козак вкраїнську любить мову,
Він завжди здержить своє слово!

6-й козак

Щоб у Січ запорозьку пройти,
Нам потрібно карту знайти.

1-й ведучий. Наше славне товариство! Щоб потрапити до запорозької січі, вам потрібно отримати карту-путівник, яка поділена на частинки - пазли. До карти ви можете дістатися, пройшовши козацький квест, долаючи перешкоди та виконавши вірно завдання, ви будете отримувати частинки карти.

2-й ведучий. Тільки завдяки путівнику ви потрапите до козацької Січі. Тож вирушайте, часу не гайте!

1-й ведучий. Козаки – це горді й відважні лицарі, які сміливо дивляться у вічі смерті, завжди готові на двобій із нею. Шабля – його хрест, перемога – його бог, а пісня – його молитва.

2-й ведучий. А наскільки наші козаки сміливі й витривалі, побачимо в рухливих та інтелектуальних завданнях.

Кошовий. Козацький курінь ім. П.Сагайдачного, ваш девіз.

1-й отаман.

Наш девіз:
Нехай знає рідна мати –
Вільна Україна –
Козаки ми трохи юні,
Зате гідна зміна.

Кошовий. Козацький курінь ім. Б.Хмельницького, ваш девіз.

2-й отаман.

Наш девіз:
Ми козацького роду,
Славних предків діти,
І у школі всі вчимося
Рідний край любити.

1-й ведучий. Розпочинаємо козацький квест. Перше завдання «**Осідлай коня**». За сигналом ведучого перший учасник пробігає відстань від старту до стільця, до якого прив'язаний «кінь» - гімнастична палка, бере її поміж ніг і повертається до куреня. На «коня» сідає другий учасник. Тепер удвох скачуть до

стілця, потім утрюх – і так далі. Виграє той курінь, який у повному складі «обскаче» навколо стільця і повернеться на місце.

2-й ведучий. Молодці, юні козаки, із завданням впоралися. Тож отримайте свою першу частинку карти.

1-й ведучий. Наступне завдання називається «Гурт – єдина команда».

Команди шикуються в колону по одному, одна навпроти одної та беруть у руки канат. Між командами відбувається змагання з перетягування каната. Виграє команда, яка перемогла двічі з трьох перетягувань.

2-й ведучий. Вітаймо найспритніших козаків, які впорались із силовим завданням і отримують наступну частинку карти.

1-й ведучий. Щоб мати велику силу, треба багато їсти. А головною козацькою стравою був куліш. Отож, ми зараз побачимо, чи полюбляють наші козаки цю страву. *Проводиться конкурс «З'їж куліш».*

2-й ведучий. Асистенти виносять по макітрі з кулішем і по 6 ложок для козаків кожного куреня. За сигналом ведучого вони починають його їсти. Виграє той курінь, який впорається із завданням швидше.

1-й ведучий. Наступною перешкодою на шляху в козаків трапився тунель. Кожен учасник повинен пролізти через тунель якомога швидше. Естафета «Тунель» триває доти, доки останній гравець не виконає завдання. Переможці цієї перешкоди отримують чергову частинку карти-путівника.

1-й ведучий. У кожному козацькому курені є отаман. Саме вони відповідають за перемогу в поєдинку. І це завдання для них.

Конкурс курінних отаманів

До отаманів підходить ведучий і в руках тримає козацьку шапку. Отамани по черзі витягають з шапки запитання й відповідають на них. Виграє той, хто дасть найбільше правильних відповідей і отримає для куреня останню частинку карти.

Запитання для конкурсу:

Що означає слово «козак»? (Забіяка)

Де знаходиться Запорізька Січ? (Острів Хортиця)

Як називається місце, де жили козаки? (Курінь)

Кого на Січі називали «джурою»? (Зброєносець)

Чи були на Січі жінки? Чому? (Не було)

Як називались козацькі судна? (Чайки)

Назвіть атрибути влади гетьмана? (Булава, клейноди і т.д.)

Хто зруйнував Запорозьку Січ? (Імператриця Катерина II)

Хто такі «характерники»? (Ворожбити, лікарі)

Як називалася чорнильниця кошового писаря? (Каламар)

(Можливі інші завдання та конкурси, щоб пройти козацький квест)

2-й ведучий. А зараз остання перешкода на шляху в юних козаків - «Козацька пісня». Який козак не любить запальні українські пісні. Отож, свої знання козацьких пісень покажуть нам наші учасники патріотичного квесту.

Ми веселі і завзяті патріоти України

Дуже любимо поспівати пісню солов'їну.

Гей, хто любить наш козацький край
З нами пісню дзвінко заспівай.

Поки учасники співають козацькі пісні, отаман кожного куреня складає з частинок - пазлів карту-путівник до запорозької Січі. Той курінь, який склав карту-путівник до козацької Січі, отримав перемогу у патріотичному квесті. Ведучий урочисто зачитує розпорядження для козаків.

1-й ведучий. Розпорядження козацькому куреню (переможцям квесту) про похід до козацької Січі на Київську землю до Мамаєвої Слободи. Час вирушали в похід.

Ведучі вручають команді переможців квесту пізнавальну екскурсію до козацького селища посеред міста Києва до Мамаєвої Слободи.

Юне козацтво крокує під «Козацький марш»

Ой, на горі та й жінці жнуть. (Двічі)

А попід горою, ярм-долиною,
Козаки йдуть!

Гей, долиною, гей,

Широкою козаки йдуть!

Попереду Дорошенко, (Двічі)

Веде своє військо. Військо

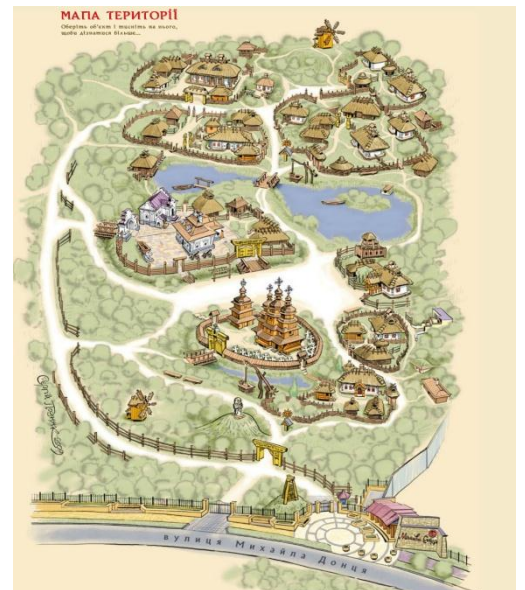
Запорізьке, Дорошенко.

А позаду Сагайдачний, (Двічі)

Що проміняв жінку

На тютюн та люльку,

Необачний!

2-й ведучий. Будьмо гідними історії свого народу, у якому одне з найпочесніших місць займає славна Запорізька Січ.

1-й ведучий. Знаймо, що історія – це не прах, не далеке минуле, це біографія народу, а водночас, його жива душа, бо душі без пам'яті не буває.

1-й ведучий.

Сягли на сонці шаблі запорожців,

Як вони на конях гнали ворогів.

2-й ведучий.

Козацькому роду нема переводу,

Лине його слава з далечі віків.

Всі присутні. Нашим козакам – слава! Слава! Слава!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Краці виховні заходи. Сценарії / Упоряд. О.В.Гноїнська. – Харків: Вид-во «Ранок», 2011.-320с.- (Рідна школа).
2. Шкільні свята та розваги. На допомогу педагогічним працівникам загальноосвітніх та позашкільних закладів освіти. Частина І. 2-ге видання,

доповнене /Буган Ю.В., Тимчишин О.І., Борисюк С.В. Тернопіль: Астон, 2003.- 216с.

3. Тематичні класні години. 5-11 класи. Національно-патріотичне та громадянське виховання. – Харків: Вид. група «Основа», 2010. – 174, (2) с. – (Серія «Класний керівник»).

М.М.Двуреченська,
педагог-організатор Смілянської спеціалізованої школи I-III ступенів № 12
Смілянської міської ради;
Т.В.Михайлик,
педагог-організатор Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №7
Смілянської міської ради;
Ю.М.Сидоренко,
педагог-організатор Смілянського навчально-виховного комплексу
«Дошкільний заклад-загальноосвітня школа I-III ступенів № 15» Смілянської
міської ради

КОЗАЦЬКЕ БАРОКО

Квест для учнів 8 класу

Мета: поглибити знання учнів про історичну і культурну спадщину України; формувати повагу до традицій і звичаїв українського народу; виховувати почуття патріотизму; сприяти розвитку пізнавального інтересу; культивувати кращі риси української ментальності; розвивати творче мислення, пізнавальний інтерес, самоосвітню, інформаційну і життєву компетенції; виховувати прагнення до отримання нових знань; позитивні мотиви до навчальної діяльності, створювати умови для самореалізації.

Учасники: учні 7 – 8 класів, які заздалегідь діляться на команди.

Обладнання: український національний одяг, шаблі, зброя, декорації, картки із завданнями, олівці, фарби, добірка картин, конструктор, мольберт.

Хід заходу

Під музичний супровід виходять ведучі

Ведуча 1.

Є край, де найкращі у світі пісні,
І цвітом чарує калина,
Де сонечко вперше всміхнулось мені.
Де дім мій – моя Україна!

Ведучий 2.

Під рідним небом жайворон співа,
Я б рада знати тих пісень слова.

Я слухала: співала та пташина
Одне святеє слово: «Україна».

Ведуча 1.

На ріднім полі шепчуть колоски,
Я б радий знати тихі їх думки.
Я б слухав би, як кожна колосина
Шептала тихо слово «Україна».

Ведучий 2.

О, Боже, дай повік любити край,
Де квітка, пташка і зелений гай,
Де вірна тій землі дитина
Живе єдиним словом - «Україна!»

Ведуча 1. Під прапор України, стояти струнко!

Лунає гімн України

Ведуча1. У глибину століть сягає історія нашого народу, і чим більше минає часу, тим яскравіше ми її уявляємо.

Ведучий 2. Нехай сьогоднішнє свято відкриє перед вами ще одну сторінку історичного минулого українського народу. Мабуть, немає жодної людини в нашій багатостраждальній Україні, яка б не знала про славу Запорозьку Січ, про січове лицарство – козацтво, про їхні походи і подвиги.

Ведуча1. Сьогодні ми з вами помандруємо козацькими стежками. Слава і багата історія нашого народу. Героїчну сторінку в неї вписали славні запорожці, степові рицарі, оборонці української землі. Тож згадаймо про козаків, які колись безкрайними степами вітром літали, шаблями ворогів змітали, на чайках по Дніпру гуляли. А ще співали, танцювали, грали на музичних інструментах, розвивали мистецтво бароко, яке отримало назву "Козацьке бароко".

Ведучий 2. Сьогодні, учні 7-8 класів, візьмуть участь у квесті «Козацьке бароко».

Ведуча1. А оцінювати команди буде шановне журі.....

Ведучий 2. Правила гри: Квест (від англ. quest — пошук) — жанр інтелектуально-логічних ігор. Гра полягає в розгадуванні різноманітних загадок, пошуку відповідей на запитання, виконанні завдань.

Від кожної команди обирається командир, якому надається право тягнути картку з кольором їхньої подорожньої карти, де позначено, з якої станції команда почне змагання. На вас очікують 4 станції, на яких будуть різноманітні завдання. Переможе та команда, яка на фініші складе картину, за допомогою ключів-пазлів, які ви отримаєте на станціях. На команду переможця, очікує фото-сюрприз.

1. Дискваліфікація здійснюється за передавання відповіді іншій команді.
2. Організатори слідкують за дотриманням правил і не мають права надавати підказки і допомогу командам.

Подається сигнал про початок гри. Виконується «Запорізький марш»

Станція «Літературна».

Обладнання: український національний одяг, шаблі, зброя, декорація.

Майданчик, на якому розташована станція, обладнаний уривками з творів та національними українськими костюмами.

За кожну правильну відповідь команда отримує 1 бал (загальна кількість - у сумі 5 балів), а за творче завдання – 5 балів. Якщо команда отримує від 8 до 10 балів – їй дають ключ-пазл.

Питання:

1. Назвіть найвидатніші козацькі літописи та про що в них розповідається?
2. Чому автори козацьких літописів, створених наприкінці XVII — на початку XVIII ст., особливу увагу приділяли подіям Національно-визвольної війни під керівництвом Б. Хмельницького? Із якою метою були написані ці твори?
3. Козацькі літописи – це у більшій мірі історичні чи літературні твори ?
4. Як зображено Б.Хмельницького в козацьких літописах?

Відповіді:

1. «Літопис Самовидця», «Літопис Григорія Гребянки», «Літопис Самійла Величка». Про визвольну боротьбу українського народу 1648-1654 р.р.
2. Народ повинен ушановувати видатних оборонців рідної землі і зневажливо ставитися до ворогів — як внутрішніх, так і зовнішніх.
3. Козацькі літописи за своєю природою є історико-літературними творами. Автори літописів уводять до своїх творів перекази та легенди тих часів, народну творчість, думи та пісні. Це робить літописні твори цінними не тільки як історичні документи певної епохи, але і як справжні енциклопедії життя нашого народу тих часів. Мова літописів жива та барвиста, автори широко використовують приказки, народні фразеологізми, навіть художні прийоми, коли описують історичні події.
4. Мудрим, сміливим, рішучим, винахідливим, людяним. Б.Хмельницький – «яко вольний і значний шляхти руської син», «відомий в оказіях воєнних проти бусурман». Це була людина воістину варта звання гетьмана. Він у найтяжчому стані не втрачав голови, був міцний духом, мужньо зносив усі тяготи війни. Першим кидався у бій і останнім повертався». «Сотник Богдан Хмельницький, козак розторопний в ділах козацьких воєнних і письмі біглий». «Преславний вождь запорозький», «муж хитрий у військовій справі і дуже розумний», «від природи розумний і в науці мови латинської вправний».

Творче завдання: міні-інсценізація уривку з використанням костюмів.

Завдання: перед командами лежать перевернуті картки, на яких надруковані уривки з творів. Команда бере один листочок і дає відповідь: назва твору, якщо є автор - називає автора та історичного героя, про якого говориться в тексті. За допомогою костюмів та предметів готує міні-інсценізацію.

Текст 1.

«То не грім в степу грохоче,
То не хмара світ закрила,-
То татар велика сила
Козаченків обступила.
Бились наші козаченьки

До ночі глухої,-
Полягло наших чимало,
А татар-утроє.»

Текст 2.

«Козак з Запоріжжя,
Як поїхав на Україну,
Як пишная рожа!
Зібрав війська сорок тисяч
Вмісті Жаботині,
Обступили город Умань
В обідній годині.»

Текст 3.

«Ой на горі та женці жнуть,
А попід горою,
Попід зеленою,
Козаки йдуть.
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Козаки йдуть.»

Текст 4.

«Старша сестра коня веде,
А підстарша зброю несе,
А меншая випитує:
«Коли, брате, з війська прийдеш?»
«Візьми, сестро, піскужжменю,
Посій його на каменю-
Ходи к ньому зіроньками,
Полий його слізеньками;
Коли, сестро, пісок зійде-
Тоді брат твій з війська прийде.»

Текст 5.

«Засвіт встали козаченьки
В похід з полуночі,
Заплакала Марусенька
Свої ясні очі.
Не плач, не плач, Марусенька,
Не плач. Не журися,
А за свого миленького
Богу помолися.»

Відповіді:

- 1.Історична пісня «Ой Морозе, Морозенку.» (Прототипом Морозенка став Станіслав-Нестор Мрозовицький)
- 2.Пісня «Максим козак Залізник.
- 3.Козацька пісня «Ой на горі та женці жнуть.» (Про гетьмана Сагайдачного.)

4. Козацька пісня «Гомін, гомін по діброві.»

5. Історична пісня «Засвіт встали козаченьки» (Про Марусю Чурай.)

Станція «Живописна земля»

Обладнання: мольберт, олівці та фарби, листи із завданнями.

Майданчик, на якому розташована станція, прикрашений картинами. Команди зустрічає вчитель, одягнений як художник, і демонструє процес малювання картини.

Завдання: на цій станції команди повинні виконати завдання різної складності. Для початку учні повинні дати відповіді на запитання, а потім виконати творче завдання. За кожну правильну відповідь команда отримує 1 бал (загальна кількість - у сумі 5 балів), а за творче завдання – 5 балів. Якщо команда отримує від 8 до 10 балів – отримують ключ-пазл.

Питання:

1. У якому столітті домінував у живописі мистецький стиль бароко?
2. На якій території «козацьке бароко» здобуло найбільшого поширення?
3. Найвідомішими художниками цього періоду в українських землях були?
4. Провідними портретистами XVIII ст. були?
5. Найвідоміша картина того часу?

Відповіді:

1. У другій половині XVII-XVIII ст.
2. На Гетьманщині та Слобожанщині.
3. І. Руткович, Й. Кондзелевич, В. Петрахович.
4. Дмитро Левицький та Володимир Боровиковський.
5. «Козак Мамай».

Творче завдання:

Учні повинні розмалювати картину «Козак Мамай», так як, на їх думку, міг би виглядати герой у свій час.

Станція «Музичний калейдоскоп»

Обладнання: сіді-програвач, диск з записом козацьких пісень, малюнки за тематикою «Музичні інструменти».

Завдання: дати назву музичним інструментам.

Відповіді:

1. Лірник.
2. Скрипка.
3. Бандура.
4. Сопілка.
5. Цимбали.
6. Окарина.
7. Трембіта.
8. Цитр.

Творче завдання:

За початком мелодії відгадати назву пісні та проспівати її.

Відповіді:

- 1.«Ой на горі тай жєнці жнуть»
- 2.«Їхав козак за Дунай»
- 3.«Гей там, на горі Січ іде»

Станція «Архітектурна майстерня»

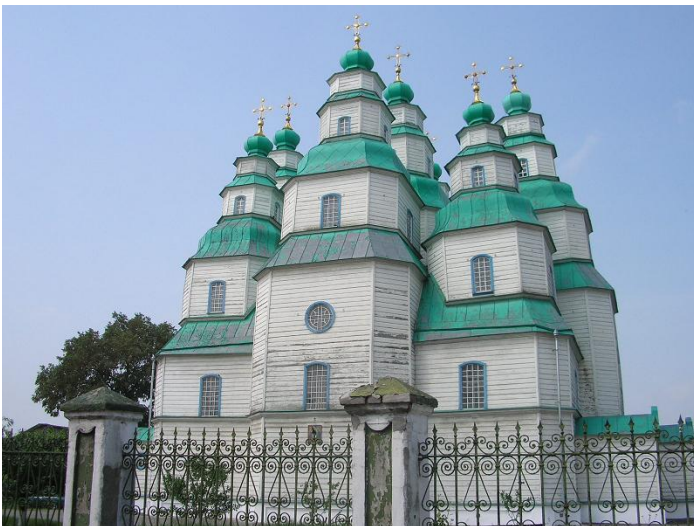
Обладнання: мольберт, олівці та фарби, листи із завданнями.

Команди зустрічає вчитель, який вдає архітектора.

Завдання: на цій станції команди повинні виконати завдання різної складності. Для початку учні повинні дати відповіді на запитання, а потім виконати творче завдання. За кожну правильну відповідь команда отримує 1 бал (загальна кількість у сумі 5 балів), а за творче завдання – 5 балів. Якщо команда отримує від 8 до 10 балів – отримують ключ-пазл.

Питання:

1. Чим відрізнялося українське бароко від західноєвропейського?
2. Що стало прикметною рисою архітектури XVIII ст. ?
3. Назвіть найвидатніші споруди того періоду?
4. Найвизначніша пам'ятка дерев'яної церковної архітектури XVIII ст.?
5. Назвіть відомих архітекторів українського, козацького бароко.

Творче завдання:

Учні мають за допомогою конструктора максимально відтворити будівлю, яка зображена на фото.

Відповіді:

1. Більшою зваженістю, поміркованістю у декоративності, спокійністю форм.
2. Розвиток світського будівництва. Споруджувались магістрати, школи, колегії, військові канцелярії,

друкарні, оборонні укріплення, палаци старшини

3. Андріївська (архітектор Растреллі) і Покровська церкви у Києві, дзвіниці Києво-Печерської лаври та собору св. Софії (архітектор Йоганн Шедель), Троїцький храм у Чернігові, храм Воздвиженського монастиря у Полтаві.

4. Запорізький собор у Новомосковську (Самарі), збудований народним майстром Якимом Погребняком.

5. Іван Григорович-Барський, Степан Ковнір.

Ведуча 1. Шановне журі у вас є час виставити бали, обрати команду переможця.

Ведучий 2. До вашої уваги флешмоб...

Ведуча 1. До слова запрошуємо .....

Нагородження переможців

Ведучий 2. Для команди –переможців фото-сесія в українському стилі, а всіх учасників чекає приємний сюрприз – козацька польва каша.

Ведуча 1. Ми ще раз вітаємо переможців сьогоденного квесту. Бажаємо усім міцного здоров'я, добра, віри у власні сили і можливості, а головне – миру на нашій землі.

Ведуча 1. Під прапор України, стояти струнко!
Лунає гімн України

Додаток 1

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ КВЕСТУ «КОЗАЦЬКЕ БАРОКО»

1. Загальні положення

Квест «Козацьке бароко» є командним патріотичним змаганням, спрямованим на виховання у молоді патріотизму, волі до перемоги та поглиблення знань з історії козацтва, метою якого є формування поваги до традицій, культури і звичаїв українського народу; сприяння розвитку пізнавального інтересу; виховування прагнення до отримання нових знань; формування позитивної мотивації до навчальної діяльності, створення умов для самореалізації.

Команда складається з учнів 7-8 класів у кількості 6 осіб, із них не менше 2-х осіб – дівчата. Кожен навчальний заклад може бути представлений однією, двома або більшою кількістю команд. За кожною командою повинно закріпити викладача від навчального закладу, що супроводжує учасників до місця змагань, а також від місця змагань після його завершення. Оскільки квест є командним, то для перемоги важлива активна участь кожного з її учасників. Квест розрахований на перевірку творчих та розумових здібностей, зокрема, знань з історії та культури козацтва.

2. Реєстрація команд

Для участі у заході команди мають попередньо зареєструватись. Реєстрацію команди здійснює один з членів команди, як правило, капітан команди. Для цього він заповнює відповідну реєстраційну форму квесту, де вказує назву команди, контактні дані, та школу, яку представляє команда. Для участі у змаганнях команда має бути вдягненою у одяг, що дозволяє активно переміщуватись по території змагань, відповідає температурним умовам, погоді. Для виконання завдань з пошуковими точками, в команді має бути наявний мобільний телефон (смартфон) з функцією пошуку за координатами (GPS) та компас.

3. Регламент проведення змагань

Збір команд в день змагань відбувається до 09:00 на місці збору біля намету «Реєстрація». Перед початком змагань організатор проводить перевірку наявності присутніх, інструктаж з техніки безпеки. Після проведення інструктажу з техніки безпеки, кожна з команд отримує карти локації змагань із зазначенням місць розташування станцій. Після цього оголошується тривалість змагань, час завершення та відбувається фактичний старт.

Тривалість квесту складає 1 годину. На території змагань організатори облаштовують 4 станції, на яких команди виконують змагальні завдання. На кожній станції знаходиться суддя, що організовує процес проходження змагального завдання, слідкує за порядком та дотриманням техніки безпеки, оцінює досягнення команд, перевіряє обладнання та необхідне устаткування, потрібне для виконання завдань. Кожна з команд, переміщуючись від станції до станції, виконує завдання та отримує бали.

За підсумками змагального дня організатор визначає команди, що набрали найбільше балів (1-е, 2-е та 3-є місце). Після завершення змагань, організатор збирає в точці старту всі команди, що брали участь у змаганнях та проводить церемонію завершення змагань, та нагородження переможців. Після закінчення на учасників чекає приємний сюрприз – гаряча козацька їжа.

4. Техніка безпеки

Кожен учасник перед змаганнями проходить обов'язковий інструктаж з техніки безпеки, що посвідчує особисто у відомості інструктажу з правил техніки безпеки. На кожній станції присутній суддя від організатора, що слідкує за дотриманням учасниками вимог техніки безпеки.

5. Система оцінювання

Оцінка команди складається з суми балів за відповідь на інтелектуальні питання на станціях (від 0 до 1 бала за кожною з станцій), творче завдання (від 0 до 5 балів). У разі, якщо у двох команд за підсумками змагань однакова кількість набраних підсумкових балів, суддя робить порівняння результатів по станціях (за кращий час виконання вправи команді дається додатковий бал). По сумі додаткових балів визначається краща команда.

Додаток 2

Картина, яку команди повинні зібрати з допомогою пазлів.

Автор картини: польський художник-реаліст Юзеф Брандт «Богородиця»

Додаток 3

ЛИСТ ОЦІНЮВАННЯ

Назви станцій	К-сть правильних відповідей	Творче завдання	Примітка	Бали
Живописна				
Архітектурна				
Музична				
Літературна				

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Українське_бароко
2. Вікіпедія. Вільна енциклопедія: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Український_театр_доби_бароко
3. Вікіпедія. Вільна енциклопедія: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Література_бароко
4. Електронна бібліотека Князева. Закович М.М. [Культурологія: українська та зарубіжна культура](http://www.ebk.net.ua/Book/cultural_science/zakovich_kulturologiya/part3/320.htm). [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/cultural_science/zakovich_kulturologiya/part3/320.htm На уково-видавничий проєкт «ПОЛТАВІКА. Полтавська Енциклопедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://history-poltava.org.ua/?p=18531> - »

Л.М.Дяченко,
педагог-організатор Юрківського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів " Уманської районної ради

ПОСТАТІ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ

Квест для учнів 8 класу

Мета: активізувати пізнавальну діяльність та сприйняття шляхом створення спеціальних умов, використання різнопланових наочностей, розвивати універсальні форми інтелектуальної діяльності, комунікабельність та вміння оцінювати власні можливості.

Обладнання: комп'ютер чи ноутбук з підключенням до Інтернету, столи, плакати чи дошки для розміщення завдань, портрети видатних постатей козацької доби, історичні карти.

Учасники: Квест розрахований на учнів 8 класів. Одночасно беруть участь 4 команди. Час – 45 хв.

Хід квесту

Кожна з команд-учасниць починає квест з різних станцій, які обираються жеребкуванням напередодні, а саме місце проведення учасники мають визначити за звучанням Запорізького маршу. Відповідно до кількості учасників чи часового регламенту можна варіювати кількість завдань кожного етапу (станцій).

Станції знаходяться у різних приміщеннях або у різних кутах спортивної зали чи фойє. На виконання кожного етапу дається 8 хвилин (по 2 хв. на кожне завдання). Контроль часу та результатів ведуть помічники організатора (у кожній команді - свій), які засікають час для кожної з команд та записують остаточні варіанти відповідей. Цю роль можуть виконувати як вчителі, так і учні. Їм попередньо даються листи для зазначення витраченого командами часу та відповіді до кожного завдання чотирьох станцій. Якщо команда не виконала завдання за відведений час – вона або іде далі без повного заліку етапу, або ж використовує додаткові штрафні хвилини, кількість яких подвоюється і додається до загальної кількості часу. Якщо кілька команд зустрілися на одній станції – етап проходять у порядку черги. Переможець – команда, що набрала найбільшу кількість виконаних завдань за найменший проміжок часу.

Станція Хронологічна

На столі впереміш знаходяться портрети поганої якості зображення та картки з датами. На аркуші паперу формату А4 міститься лист-інструкція для команди наступного змісту: «Перед вами – зображення гетьманів та роки правління. Ваше завдання просте – розташувати їх у хронологічному порядку. Вперед!»

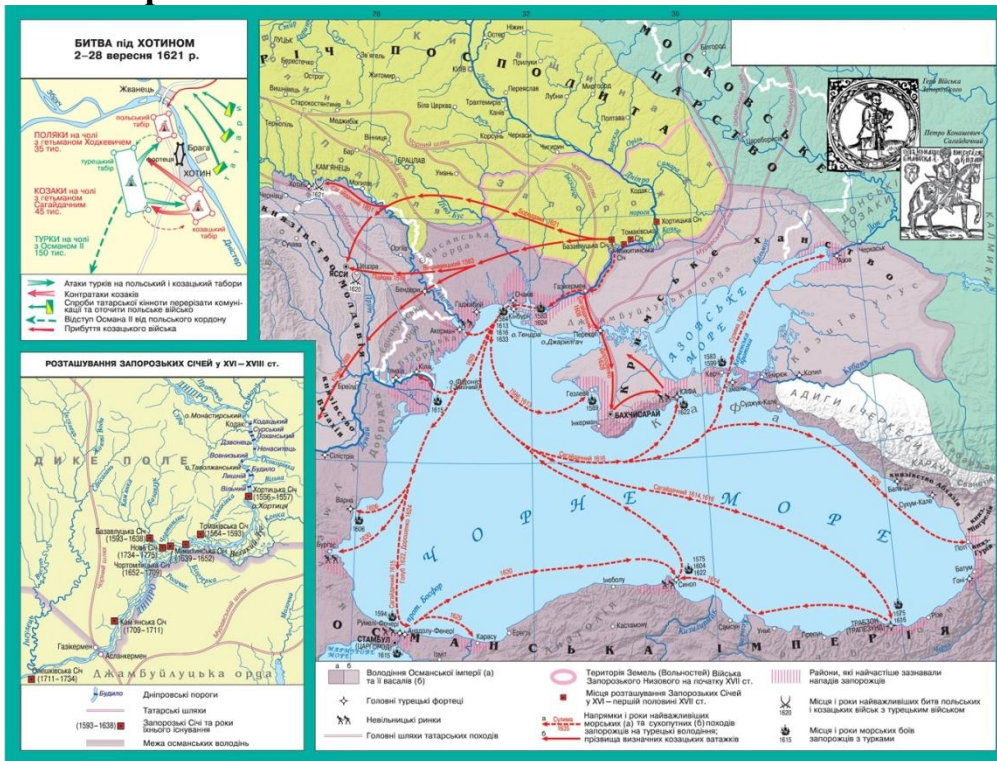
1.		1665 - 1670
2.		1648-1657

Карта 2

Карта 3

Карта 4

Відповіді (для помічника організатора):

Номер карти	Орієнтовна назва карти
Карта № 1	Українська козацька держава за Івана Виговського
Карта № 2	Запорозька Січ у XVI – XVII ст.
Карта № 3	Селянсько-козацьке повстання 1591-1593 р. під проводом Криштофа Косинського
Карта № 4	Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького

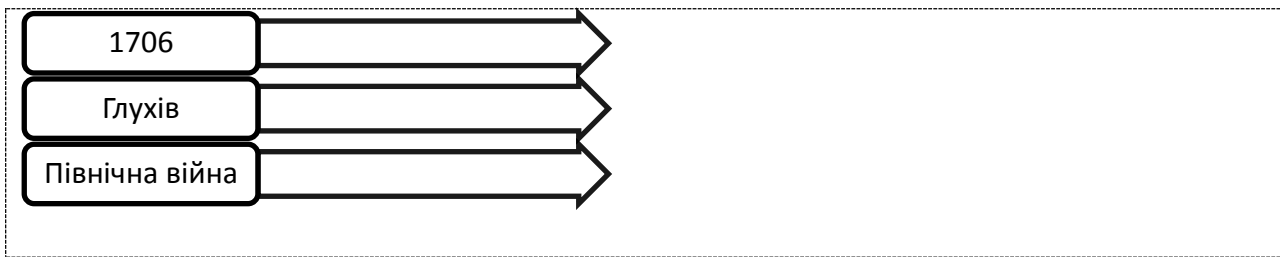
Станція Аналітична

На стола знаходяться аналітичні картки (ланцюжки). На листі паперу формату А4 міститься лист-інструкція для команди наступного змісту: «До Вашої уваги пропоную логічний ланцюжок, що складається з дати, місця, події. Вони не обов'язково стосуються одне одного. Завдання: проаналізувати їх та визначити діяча козацької доби, який до них причетний. Думайте скоріше».

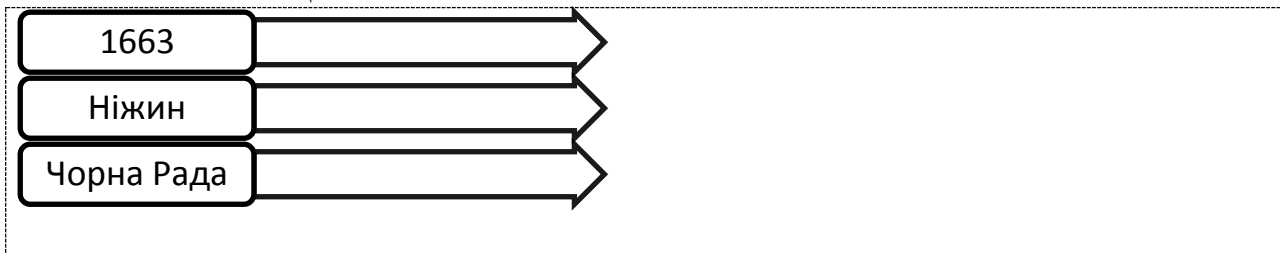
Аналітичний ланцюжок №1

5 квітня 1710 р.	
Бендери	
Вигнання	

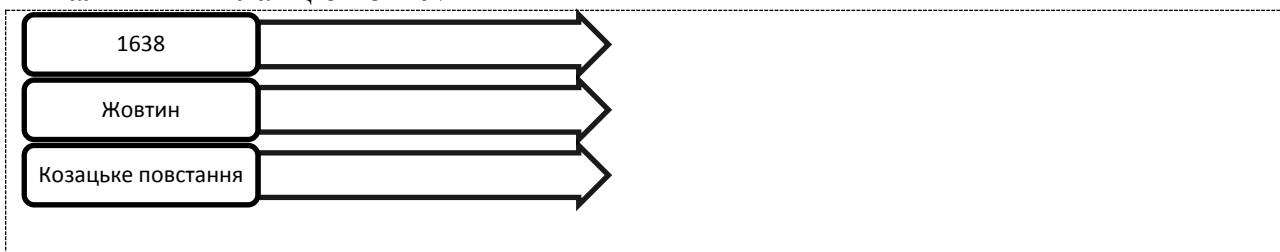
Аналітичний ланцюжок №2

Аналітичний ланцюжок №3

Аналітичний ланцюжок №4

Відповіді (для помічника організатора):

Аналітичний ланцюжок № 1. Пилип Орлик

Аналітичний ланцюжок № 2. Іван Мазепа

Аналітичний ланцюжок № 3. Іван Брюховецький

Аналітичний ланцюжок № 4. Яків Острянин

Станція Медійна

На комп'ютері чи ноутбучі відкрито папку з наступними відеоуривками.

(Відео можна знайти за посиланням: https://kozatskipostati.blogspot.com/p/blog-page_34.html)

На листі паперу формату А4 міститься лист-інструкція для команди наступного змісту: «Вас вітає станція Медійна. Подивіться короткі відеоописи історичних постатей та спробуйте визначити, про кого саме йдеться.»

Відповіді (для помічника організатора):

Відео № 1. Кирило Розумовський

Відео № 2. Петро Сагайдачний

Відео № 3. Байда Вишневецький

Відео № 4. Самійло (Самуїл) Кішка

Заключний етап. Підрахунок часу та кількості правильно виконаних завдань. Нагородження переможця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org> .
2. Електронна бібліотека України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uateka.com/uk>
3. Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д.І. Яворницького [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://museum.dp.ua/> .
4. Національний музей народної архітектури та побуту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pyrogiv.kiev.ua>
5. Обличчя української історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/> .

О.Д.Колеснік,
бібліотекар Кривоколінського навчально-виховного комплексу "дошкільний
навчальний заклад - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів" Тальнівської районної
ради

МИ – ГІДНІ СПАДКОЄМЦІ КОЗАЦЬКИХ ПРИЗВИЩ

Квест-гра для учнів 7 класу

Мета: з'ясувати джерела походження козацьких прізвищ; дослідити історію виникнення козацьких прізвищ; проаналізувати способи творення цих прізвищ.

Учасники: учні 7-х класів які заздалегідь об'єднуються у дві команди

Обладнання: пакети із завданнями (питання, ребуси), підбірка ілюстрацій, обладнання для проведення змагань.

Хід заходу

Ведучий 1.

Прислухайтесь лишень і зовсім близько
Почуєш раптом грізний гул віків.
Тут мій пракорінь, тут моя колиска,
Моя земля – земля моїх батьків.

Ведучий 2.

Я хочу знати, що було раніше,
Чий рід мене на землю цю привів,
Моє святе, найближче, найрідніше,
Моя земля – земля моїх батьків.

Ведучий 1.

Я все, усе про тебе знати хочу,
Хто жив отут, хто край оцей любив.
Твоя краса мені милує очі.
І крає душу твій, Вкраїно, біль.

Ведучий 2.

Твоїми хочу я пройти шляхами,

Зібрать твої джерела звідусіль,
Щоби не стерлись, не пішли з віками,
Краса і біль твої... Краса і біль.

Ведучий. Увага! Увага! Наші мікрофони встановлені на святковому майданчику школи і настроєні на хвилю квест-гри «Ми – гідні спадкоємці козацьких прізвищ».

Ведучий. Увага! Капітанам команд приготуватись і здати рапорти Головному судді змагань.

Капітани команд здають рапорт головному судді змагань. Потім головний суддя при учасниках здає рапорт готовності команд директору. Рапорт приймають.

Ведучий. Наш прапор втілює віковічні прагнення до миру, праці, багатства рідної землі.

Головний суддя. Для підняття прапору запрошуються капітани команд.
Капітани підходять до флагиштоку

Головний суддя: Під прапор України – струнко! Рівняння на прапор!
Лунає марш на підняття прапору.

Головний суддя. Квест - гра «Ми – гідні спадкоємці козацьких прізвищ» оголошується відкритою
Лунає гімн України та гімн козацької організації

Ведучий 1.

Україно! Дорога наша Батьківщино!
Любимо тебе всією душею!

Виконується пісня «Як у нас на Україні»

Ведучий 2.

МИ – юні патріоти Кривоколінці !
МИ – нащадки козацької слави!
Пам'ятаймо, що ми – українці!
І скажімо вголос це всім.
Поклянемося зневірній ненці
Берегти мир і спокій в нашій домі святім.

1.Ведучий: Слово для привітання учасникам квест-гри надається директору школи, хорунжому Черкаського крайового козацтва Мудрій Л.М.

Виступ

Перелік головної суддівської колегії

Ведучий 1. Щоб творити майбутнє, необхідно знати і минуле.

Ведучий 2. Запорізька Січ! Козацтво... Найлегендарніше минуле українського народу, його святиня, синонім свободи, людської і національної гідності, талановитості. Але нам, як нащадкам козацької слави не можна тільки опиратись на надбання прашурів, а треба творити і власну історію сьогодення.

Ведучий1. Зі словами вітання до учасників квест-гри звертається представник Українського Реєстрового Козацтва

Виступ

Ведучий2. Капітани команд, прошу підійти і отримати маршрутні конверти із завданнями

Капітани отримують перші конверти і ознайомлюють з ними команди.

Головний суддя знайомить учасників з програмою змагань та технікою безпеки, бажає всім перемоги, та дає команду для виходу з лінійки

Станція 1. «Козацькі прислів'я»

Команда читає на станції інструкцію, за якою вона повинна закінчити приказки (можна записати).

За кожен вірну відповідь команда отримує 1 бал.

Береженого Бог береже, а козака – ... (шабля).

Козацькому роду нема... (переводу).

Січ - мати, а Великий Луг - ... (батько).

Степ та воля – козацька... (доля).

Терпи козаче, отаманом ... (будеш).

Хліб та вода – то козацька... (їда).

Щирий козак ззаду не... (нападає).

Козак не боїться ні тучі, ні... (грому).

Завдання. Цей вірш, козаки, вам підкаже дорогу до потрібної вам станції.

Читайте та будьте УВАЖНИМИ!

Браття, єдина вам подруга – воля,

І честь козаку – то є рідна сестра.

Буде, козаче, буде щасливою доля,

Ланцюг розірвати настала пора.

І сонце засяє промінням яскравим.

Одна лише кличе в дорогу мета:

То - воля, якій ми співаємо славу,

Енергію нам подарує віра свята!

Козаче, у тебе країна єдина,

А зветься вона свята Україна!!!

Станція 2. «Козацький словник»

Ведучий зачитує команді рідковживані слова, якими користувалися козаки.

Завдання дітей пояснити ці слова (здогадатися, що вони могли означати).

За кожне вірне пояснення команда отримує 2 бал.

Джура - зброєносець у козацької старшини в Україні.

Булава – стародавній вид зброї та символ влади Гетьмана.

Корогва – бойовий прапор у військових підрозділах українського козацтва.

Гетьман – головний воєначальник козацького війська Запорозької Січі.

Сагайдак – шкіряний футляр для стріл.

Чайка – козацький човен.

За кожен правильну відповідь – 1 бал

Завдання. У нашому селі є чимало людей, що мають глибокі коріння, про що свідчать їхні прізвища.

У книзі «Криві Коліна. Долі людські» на стор. 155 є фото нашого односельця з дійсно козацьким прізвищем. Дізнайтеся, хто це, і знайдете її там, біля чого вона зображена на фото.

Станція 3. «Втікачі-козаки»

На Січ втікали селяни з усієї України. Втікачам давали нові прізвища, щоб ніхто з колишніх господарів не зміг їх відшукати. Прізвища давали з різних причин. В основному, це були дотепні влучні слівця, що доречно характеризували кожного козака.

Придумати по шість влучних прізвищ козакам - втікачам, якщо вони:

Прийшли з Запоріжжя;

Мали якусь певну професію;

Мали специфічні риси зовнішнього вигляду, або особливість одягу;

Мають відповідний рід діяльності або заняття в козацькому війську;

Прізвища, що походять від назв тварин чи птахів.

Скільки прізвищ – стільки ж балів.

Завдання для наступної станції Зашифроване слово.

11 21 22 18 20 10 27 17 10 13

14 1 2 11 17 6 22

Підказка-кодування

A1, Б2, В3, Г4, Д5, Е6, Є7, Ж8, З9, И10, І11, Ї12, Й13, К14, Л15, М16, Н17, О18, П19, Р20, С21, Т22, У23, Ф24, Х25, Ц26, Ч27, Ш28, Щ29, Ъ30, Ю31, Я32

Станція 4. «Вірю – не вірю»

Фасилітатор станції. Я зачитуватиму коротку інформацію, а ви повинні відповісти лише одним словом «вірю» або «не вірю».

- ✓ Козаки не мали права одружуватись.
- ✓ До українських козацьких загонів міг приєднатися чоловік будь-якої національності і роду-племені, прийнявши козацькі звичаї та перейшовши в православну віру
- ✓ Дмитро Вишневецький був першим гетьманом запорожців і засновником першої столиці Війська Запорозького.
- ✓ Число козаків у курені складало 200 чоловік.
- ✓ На козацьких чайках, крім веслярів могли розміститися 50-70 озброєних козаків та 2-4 невеликі гармати, порох, свинець, ядра, харчові продукти.
- ✓ Дмитро Байда-Вишневецький був завзятим воїном і великим полководцем.
- ✓ Одну з перемог над ворогом він здобув навіть жодного разу не змахнувши шаблею!
- ✓ Поява реєстрових козаків тісно пов'язана з іменем Самійла Кішки
- ✓ Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний у битвах не отримав жодного поранення
- ✓ Вантажні вітрильні судна прибережного плавання козаки називали дубами (дуб).
- ✓ Військо Запорозьке зазвичай поділялося на 38 куренів (частин війська).

- ✓ Іван Підкова отримав таке прізвище тому, що вмів кувати підкови для коней.
- ✓ Військова старшина – кошовий отаман, суддя, писар, осавул – мали окреме від простих козаків житло.
- ✓ Особливо ганебним злочином у козацькі часи вважалася зрада кохання, зрада дружині. Народний осуд цього явища був викликаний тим, що людина, непорядна в особистому житті, не може прислужитися своїй землі, Вітчизні. Якщо хтось здатний зрадити близьку людину, то він зрадить і Батьківщину
- ✓ Старі козаки, які відчували свою неміч, залишали Січ і відправлялися до монастирів доживати свого віку. По дорозі туди вони частували усіх, кого зустрічали на своєму шляху. Люди так і прозвали їх – «пригощальники».
- ✓ У гетьмана Хмельницького було два імені. (вірю, Зіновій і Богдан).
- ✓ Битва під Жовтими водами розпочалася восени.
- ✓ Коли у козака народжувався син, то батько сипав у купіль пороху, - щоб син був хоробрий і твердий.
- ✓ У битві під Берестечком проти 100 000 козацького війська виступило 150 000 польського.
- ✓ Син Богдана Хмельницького Юрій став гетьманом у 16 років.
- ✓ На честь Пилипа Орлика названо паризький аеропорт Орлі
- ✓ Гетьман Іван Мазепа був чудовим знавцем літератури і власником найкращої в ті часи в Україні бібліотеки.
- ✓ Найперша у світі демократична Конституція, складена Пилипом Орликом мала назву «Пакт і конституція прав і вольностей Війська Запорозького»
- ✓ Козацьку армію під Берестечком прикривали 300 героїв-козаків.
- ✓ Сьогодні, рухаючись по Дніпру, можна зустріти знамениті дев'ять порогів: Козацький, Сурський, Лоханський, Дзвонецький, Ненаситенський, Вовнизький, Будильський, Лишний, Вільний.
- ✓ Усього було побудовано 8 козацьких Січей: Хортицька (1553-1557), Токмаківська (1560-1638), Базавлуцька (1593-1638), Микитинська (1638-1652), Чортотлицька (1652-1709), Кам'янська (1709-1711), Олешківська (1711-1734), Підпільненська (1734-1775).
- ✓ Усього козацька армія нараховувала близько 20 000 козаків.
- ✓ Найважливіші козацькі клейноди це – корогва, бунчук, пірнач, литаври, печатка.
- ✓ За тяжкі злочини козака могли скалічити: відрубати або зламати руку чи ногу.
- ✓ Пірамідальну споруду з бочок для сповіщення про наближення ворога козаки називали статурою.
- ✓ Козацький табір з возів був не тільки неприступною фортецею в обороні, але й засобом пересування війська й атаки.

Кожна правильна відповідь -1 бал.

Завдання для наступної станції. Де, зазвичай, готується їжа козакам?

Станція 5 «Козацька кухня»

Фасилітатор на станції показує команді по черзі три картинки із зображенням порося, риби та муки. Команді потрібно назвати якомога більше страв української кухні, де використовується один з продуктів.

Наприклад, на рибу команда може назвати «запечена риба», «рибна юшка», «смажені карасі» і т.д. На хліб – «каравай», «пампушки», «вареники» тощо. На порося – «сало», «борщ», «вареники з м'ясом» тощо. За кожні 3 названі страви команда отримує 1 бал.

Команди повернулися після виконання завдань. Головуючі кожної станції здали підраховані бали учасників команд для головного підрахунку.

Ведучий 1. Увага! Для проведення урочистого закриття квест-гри «Ми - гідні спадкоємці козацьких прізвищ» команди-учасниці запрошуються на шикування.

Під урочистий марш команди займають свої місця. Лунають фанфари.

Головний суддя: Вітаємо команди з закінченням змагань. Сподіваюся, ви з користю для себе провели свій час.

Ведучий 2. Щось згадали, чомусь навчилися, перевірили свої знання. І знання ми використаємо на користь рідної землі, адже ми – майбутнє України. І саме МИ – майбутнє країни.

Виконується вірш Ліни Костенко «Доборолися»

Ведучий 1. На жаль сьогодні Україна переживає страшні часи. На сході нашої держави триває АТО, яка забрала багато життів хлопців, чоловіків, є жертви серед мирного населення.

Тож давайте Хвилиною Мовчання вшануємо їх пам'ять.

Хвилина мовчання

Ведучий 2.

Багато держав є, людей і мов різних
Та кожному мила одна лиш єдина
Найкраща з усіх, то є рідна країна,
Мені ж наймиліша – моя Україна
Виконується танок і пісня «Перлина України»

Ведучий 1.

Неможливо жити без історії,
Знаємо про це і ти, і я.
Вивчай її, люби її,
Твори її щодня.

Ведуча. Дякуємо усім, хто взяв участь у квест-грі.

І тим, хто її підготував та провів.

До нових зустрічей!

Ведучий 2. А зараз запрошуємо усіх-усіх до шкільної їдальні посмакувати справжніми козацькими стравами

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

2. Головна редакція української радянської енциклопедії академії наук української РСР, 1975. – 775с.

3. Неділько Д. О. Про утворення українських прізвищ/Д.О.Неділько// Українська мова в школі. – 1967. – №9. – С.19-25.
4. Остапченко О. У світі імен і прізвищ/О.Остапченко // Українська мова й література в сучасній школі – 2012. - №5 – С.19-23.
5. Поповський А. М. Дециця про українські прізвища/А.М.Поповський// Вивчаємо українську мову та літературу. – 2009. –№14. – С.2-13.
6. Редько Ю.К. Довідник українських прізвищ/ Ю.К.Редько. – Київ: Радянська школа, 1966. –255 с.
7. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища/ Ю.К.Редько. – Київ: Наукова думка, 1966. – 215 с.
8. Савченко Г. Наша вдача – у наших прізвищах/ Г.Савченко// Вивчаємо українську мову та літературу. – 2012. – №14. – С.27-28.
9. Сухомлин І. Д. З історії українських прізвищ/ І.Д. Сухомлин// Українська мова в школі. – 1965. – №4.
- 10.Сухомлин І.Д. Походження та творення українських чоловічих прізвищ на – а, -я/І.Д.Сухомлин/ Ономастика. – К., «Наукова думка», 1966.
- 11.Сухомлин І. Д., Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища/І.Д.Сухомлин, Ю.К.Редько// Українська мова і література в школі. – 1967. – №5.
- 12.Українська лексика в історичному та ареальному аспектах/ [Відп. ред. Р.Керста] – К., «Наукова думка», 1991. – 183 с.
- 13.Уривалкін О.М. Історичне краєзнавство: навчальний посібник/О.М.Уривалкін. – К., «КНТ», 2006. – 296с.
- 14.Худаш М. Л. З історії української антропонімії/М.Л.Худаш. – К., «Наукова думка», 1977. – 236с.
- 15.Худаш М. Л. З історії формування і становлення українських прізвищ/М.Л.Худаш// Мовознавство. – 1969. – №2.
- 16.Чучка П. П. Власне українські особові імена/П.П.Чучка// Дивослово. – 2004. – №4.
- 17.Чучка П. П. Глобальні, національні та регіональні ознаки прізвищ українців/П.П.Чучка// Дивослово. – 2003. – №10.
- 18.Юридична енциклопедія: в 6 т. /[Редкол.: Ю. С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін.] – К., «Укр. енциклопедія», 1998. – Т.5.
- 19.Сайт Словянський мир [Електронний ресурс]. Режим доступу: slavs.org.ua/14-zhovtnya-den-ukranskogo-kozatstva
- 20.Технологія «Веб-квест» на уроках інформатики. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30734 – Назва з екрана .

І.М.Карпенко,
педагог-організатор Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів №6
Золотоніської міської ради

ЯК КОЗАКИ РОЗУМОМ ТА СИЛОЮ МІРЯЛИСЯ

Козацькі забави для учнів 7 класу

Мета:

- формувати компетентності;
- комунікативні (розширювати знання учнів про звичаї і традиції козаків);
- здоров'язбережувальні (розвивати фізичні якості школярів, активність, спритність та кмітливість);
- загальнокультурні (виховувати шанобливе ставлення до українського козацтва, бажання вивчати та примножувати їхні звичаї і традиції).

Учасники: учні 6-7 класів, які заздалегідь діляться на 2 команди.

Форма проведення: гра.

Обладнання: фонограми козацьких пісень, макети шабель, гарбуз

*Козацькому роду нема переводу
Українське народне прислів'я*

Ведучий.

Гучні громи з-за ріки до нас докотились.

Чи є серед вас козаки, що змагались не розучились?

Що силою та завзяттям можуть похвалитись?

Що наспіви і танці українські полюбляють?

Ведуча.

Мудрість народну та козацькі звичаї не забули?

Та мови рідної не цураються?

Якщо є, то закликаємо до гурту молодих козаків нашої школи!

(під Марш запорізьких козаків заходять команди)

Представлення команд

Ведучий. На Запорізькій Січі існував цікавий звичай. Новачок, котрий вступав у Січове товариство, мав змінити своє попереднє прізвище на нове, козацьке. Часто прізвисько товаришеві обирали самі козаки. Так, прославився на всю Запорізьку Січ своєю силою козак Іван Підкова. Він був таким дужим, що міг однією рукою переломити залізну підкову. Добираючи прізвисько новому побратимові, козаки любили пожартувати. Тому багатьох з них нагородили кумедними прізвисками: Затуливітер, Неїжборщ, Крутихвіст та інші.

Ведуча. А які ж прізвиська у наших козаченьків? Настав час познайомитися з учасниками козацьких забав.

(представлення учасників команд)

Конкурс. «Кмітливий козак»

Ведучий. Як відомо, козаки завжди відрізнялися своєю кмітливістю та ерудицією. Це надавало їм значної переваги у бою, а також допомагало з гідністю вийти із найскрутніших ситуацій у повсякденному житті.

Ведуча. Тому в наступному конкурсі пропонуємо вам показати свої знання з історії козацтва, які ви здобули під час підготовки до змагань та проявити справжню козацьку кмітливість. Адже потрібно буде придумати оригінальні відповіді на непрості запитання.

Запитання:

- Чому козацьку зачіску називали оселедцем?
- Як водоплавний птах став уособленням морської слави козаків?
- Чи можна розділити три шаблі між чотирма козаками?
- Як називали козаків, що вміли пророкувати майбутнє та володіли таємними знаннями волхвів?
- Українськими мультиплікаторами створено цілу серію фільмів про козаків: як вони у футбол грали, наречених вибирали тощо. А який би мультфільм про козаків придумали ви?

3. Конкурс «Заспіваймо пісню веселеньку»

Ведучий.

Пісня в серці задзвенить на роздоллі, в чистім полі.

І не змовкне ні на мить, і не згасне вже ніколи!

Козаки любили і вміли гарно співати. В козацьких піснях оспівувалися мужність та героїзм народних лицарів, сум за Батьківщиною, туга за втраченими у боях товаришами, козацьке побратимство. Часто виконувалися вони під звуки української бандури чи ліри.

Ведуча. Як ви вже здогадалися, надійшов час і нам перевірити, які ж із наших козаків соловейки. Кожна команда по-черзі переспівує іншу українськими народними чи козацькими піснями. Отож: «Раз, два, три, співайте ви!»

(переспіви)

4. Конкурс «Сильна рука»

Ведучий.

Гей, козаче, піднімись і вдихни на повні груди!

Нехай зараз, як колись, в тілі силюньки прибуде!

З давніх-давен козаки мірялися своєю силою. Про це свідчать хоча б їхні прізвиська: Перетягнівиз, Вернидуб, Вернигора.

Ведуча.

А ще про силу духу й тіла наших славних предків, величних і мужніх воїнів – козаків розказують і давні козацькі прислів'я та приказки, що прийшли до нас крізь століття:

Козак не боїться ні тучі, ні грому.

Що там холод, коли козак молод!

Без відваги зазнаєш зневаги.

Не лише силою боротися треба, а і вмінням.

Не той козак, що за водою пливе, а той, що проти води.

В бою козак себе славить не на язиці пилюкою, а конем та шаблюкою.

Ведучий.

От і ми хочемо запропонувати хлопцям помірятися силою і показати, на що вони здатні.

(по-черзі піднімають над головою гарбуза)

5. Конкурс «Закаблуки».

Ведучий. А що вже танцюристами вправними були козаки, то про це годі й казати! Адже бойовий гопак придумали саме вони. Тут і гімнастика, і акробатика, і акторська майстерність поєднуються одне з одним. Такий гопак розроблений на основі елементів традиційного козацького бою. Він містить дуже багато силових елементів, схожих на бойову техніку: удари ногами в стрибку, різноманітні кроки, відбивання, присідання, підсікання («Повзунець», «Присядки», «Тинок», «Копняк» та ін.). Тому нема про що довго казати, час гопака всім затанцювати!

Ведуча. Хто з вас може показати, як уміє танцювати Метелицю й гопака? В нас компанія така!

(виступи команд)

6. Конкурс «Небилиці»

Ведучий. Дуже любили козаки на дозвіллі жартувати, історії різні вигадувати. Чим неймовірніша небилиця, тим цікавіше її слухали. Жанр цього захоплюючого твору можна визначити як весела козацька забава. Чого там тільки не почуєш: і на вербі груші ростуть, і по небу ведмеді літають, і козаки у вушко голки пролізають. Казка це чи бувальщина, чи може небилиця – вирішуйте самі. Бо як говорили козаки: «Було це чи не було, та воно вже за водою сплигло».

Ведуча. Отож, складіть найнеймовірнішу небилицю за даним початком: «Було це тоді, коли я парубкував, а батька мого ще й на світі не було...» Бажаємо успіху!

(на складання небилиці дається 2 хвилини)

7. Конкурс «На полі бою»

Ведучий. Та все ж найкращі свої якості і вміння козак показував у бою, який, зазвичай, розпочинався двобоєм окремих сміливців. Такий козак сам або на чолі загону наближався до ворожого табору і закликав до бою. Козацька старшина вважала ознакою рицарської честі викликати противника на поєдинок. Озброєні шаблею, козаки наводили жах на своїх ворогів.

Ведуча. Хочеться вірити, що такий сміливець є у кожній команді. Тому для нього непросте завдання: зобразити у вигляді пантоміми (рухи без слів), як він один б'ється з цілою сотнею ворогів і, звичайно, перемагає!

8. Конкурс «Освідчення в коханні»

Ведучий. Як відомо, на Запорізькій Січі не біло жінок. Адже життя козака було таким небезпечним, що мати дружину та дітей означало прирікати їх на сирітство. Та дуже часто козацьке серце не могло встояти перед справжнім коханням. Мабуть, не було таких парубків-козаків, які б не закохувалися у своїх

чорнобривих та карооких козачок. Козаки шанували жінок, а українки відповідали їм коханням та вірністю.

Ведуча.

Кохання-кохання, звечора й до рання.

Як сонечко зійде, коханячко прийде.

Ми підійшли до останнього конкурсу наших козацьких забав, коли хлопцю потрібно освідчитися в коханні своїй дівчині, підбравши для неї найласкавіші слова, що йдуть із самісінького серця. А, може, й заспівати їй про свої почуття. (освідчення дівчатам у коханні)

9. Закінчення свята

Ведучий. Ось і закінчилися наші козацькі забави. Всі хлопці гідно пройшли непрості випробування і довели, що вони – справжні козаки, гідні нащадки славного козацького роду. Тож звертаємося до вас: любіть Україну, як любили її козаки, шануйте наш народ, його славні звичаї і невмирущі традиції. Хай кожен із вас добрими вчинками доведе, що козацькому роду нема переводу!

Ведучий.

Нехай, добрі люди, вам мир у хаті буде!

Хай стелиться доля на всі роздолля!

Щасливих літ - на любов і згоду,

Щоб не було переводу козацькому роду!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Весела Абетка. Читанка - Лариса Масенко. Козацькі прізвиська [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://abetka.ukrlife.org/cossak_pr.html
2. Звичаї та традиції козаків - Козаки і козацтво [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://indragop.org.ua/news/zvichaji_ta_tradiciji_kozakiv/2016-09-03-832
3. Козацькі пісні - Вікіпедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Козацькі_пісні
4. Стосунки по-козацьки: козак і жінка - На скрижалях [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://na-skryzhalyah.blogspot.com/search/label/>
5. Сайт Української асоціації Хортингу. Тактичні прийоми ведення бою запорозькими козаками - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.horting.org.ua/node/1396>
6. Хто такі козаки - характеристики – Аратта - Україна [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=924

О.Г.Мичка,
педагог-організатор Піщанської загальноосвітньої школи I-III ступенів
Золотоніської районної ради

КОЗАЦЬКЕ ДОЗВІЛЛЯ

Квест для учнів 5-7 класів

Мета:

- з'ясувати, як козаки проводили вільний час, характеризувати життя й побут козаків;
- формувати навички критичного мислення учнів;
- виховувати почуття поваги до історичного минулого;
- активізувати розумову діяльність шляхом створення спеціальних умов для виконання завдань;
- активізувати сприйняття матеріалу засобами наочності (зображень кінофрагментів, фотографій, малюнків, умовних графічних знаків, символіки, мелодії, тощо);
- поєднати новітні та традиційні методи навчання.

Учасники: учні 5-7 класів.

Обладнання: мультимедійний екран, дартс, фото музичних інструментів, звуки музики, картки із зображенням лікарських рослин, харчові продукти, канат, мішки, картки зі словами, картки із запитаннями, вудка.

Організаційний момент: Класи об'єднуються в курені. Кожний курінь задалегідь вигадує собі назву.

Хід заходу:

Грає козацький марш

Ведучий 1. Наше життя не можливе без минулого. Кожного дня ми вивчаємо історію нашого народу.

Ведучий 2. От і сьогодні ми з вами згадаємо життя українських козаків. На уроках ми вивчаємо історичні події козацтва, їх побут, а в сьогоднішньому квесті ми поринемо у веселе цікаве життя.

Ведучий 1. Козацьке дозвілля!

Ведучий 2. Умови гри: Квест це гра яка полягає в розгадуванні різноманітних загадок, пошуку відповідей на запитання, виконанні завдань. Для куренів гра відбувається в межах школи. Курені виконують завдання, які знаходяться у різних місцях закладу. Кожне завдання оцінюється відповідною кількістю балів. До проведення квесту залучаються старші учні, які відповідають за роботу кожної станції. На кожній станції присутній вчитель-куратор.

Кожний курінь отримує маршрутний лист, задалегідь приготовлений організаторами. У маршрутному листі зазначено номер станції, назва, та колонки в яких куратору потрібно поставити підпис, відмітити бали та час який учасники використали на виконання завдання. Учасники самі слідкують за тим, щоб у маршрутному листі був поставлений час та підпис. Також на кожній станції курінь, який виконав завдання отримує частини пазлу, з яких наприкінці гри учасники складуть картинку. У кожної команди свої пазли. Куратори слідкують за

дотриманням правил і не мають права надавати підказки і допомогу куреням. По проходженню всіх станцій курені повертаються до зали, у якій всі разом беруть участь в останньому завданні та складають пазли.

Перемагає та команда, яка чітко і швидко виконала завдання і збрала всі пазли. По закінченню гри-квесту курені отримують грамоти.

Маршрутний лист куреню «Булава»				
№	Назва станції	Кількість балів	Час	Підпис
1.	«Мисливці»			
2.	«Характерники»			
3.	«Риболови»			
4.	«Їдоки»			
5.	«Жартівники»			
6.	«Музиканти»			
7.	«Козацькі бої»			

маршрутні листи будуть змінюватися таким чином:

Маршрутний лист куреню «Кобза»				
№	Назва станції	Кількість балів	Час	Підпис
3.	«Риболови»			
4.	«Їдоки»			
5.	«Жартівники»			
6.	«Кобзарі»			
1.	«Мисливці»			
2.	«Характерники»			
7.	«Козацькі бої»			

1. Станція «Мисливці»

Використовуємо стенд з надутими кульками, у які заховані запитання про козаків. У кульку потрібно влучити дротиками з дартсу та відповісти на запитання. У куреня 5 спроб.

Варіанти запитань:

1. Що означає слово «козак»? (Вершник, вільна людина.)
2. Кого вважали козаки батьком, матір'ю, дружиною та товаришем? (Батько — степ, мати — Січ, дружина — шабля, товариш — кінь.)
3. Найважливіша ознака влади в козацькому війську. (Булава.)
4. Що означає для козака слово «чайка»? (Човен.)
5. Найвідоміший козацький танок. (Гопак.)
6. Де розташовувались козацькі табори? (Запорозька Січ.)
7. Народний співець, оспівувач подвигів козаків. (Кобзар.)
8. Голова козацького уряду. (Гетьман.)

9. Про яку деталь козацького вбрання казали: «широкі, як чорне море»? (Шаровари.)
10. Найвідоміша козацька страва. (Куліш.)
11. Кому не дозволялося заходити на територію Запорозької Січі? (Жінкам.)
12. Що означає слово «тирса»? (Степова висока трава.)
13. Як називали козаків, що перебували на державній службі? (Реєстрові.)
14. Автор першої української конституції. (Пилип Орлик.)
15. Центральний орган управління Січі. (Кіш.)
16. Останній гетьман Запорозької Січі. (Кирило Розумовський.)
17. Автор книжки «Чорна Рада». (Пантелеймон Куліш.)
18. Козацьке чотирикутне укріплення зі скріплених возів. (Табір.)
19. Відомий козак, який брав участь більше як у п'ятдесяти битвах. (Іван Сірко.)
20. Яке церковне свято козаки вважають своїм і коли воно відзначається? (Покрова, 14 жовтня.)

2. Станція «Характерники»

Використовуємо картки з зображенням лікарських трав та картки з назвами. Приблизно 10-12 карток. Учасникам потрібно правильно підібрати назви рослин до малюнків. Також можна зачитати інформацію про лікарські рослини.

Можна використати мультимедійний екран з зображенням рослин, а діти просто називатимуть назви. Варіанти:

Липа серцелиста

Поширена майже в усій Україні, крім крайнього степу. Ростає в парках, підложж алей, біля садів. Є цінною лікарською рослиною. У медицині використовують висушені суцвіття лише як потогінний і бактерицидний засіб для полоскання рота, при захворюваннях шлунка, печінки, кишечника, нирок.

Безсмертник пісковий (безсмертник)

Ростає пнями у соснових і мішаних лісах, на галявинах. Зустрічається майже по всій Україні. Запахи сировини глибокі. У медицині використовують коріння рослини як жовчогінний засіб при хворобах печінки і жовчного міхура. Квітки годять також до складу жовчогінних та інших чаїв, що застосовують для лікування хвороб сечового міхура та гастритів, а також як кровоочищувальний засіб.

Зміст

Шипшина собача

Ростає на схилах, узліссях, рідше під пологом мішаних і листяних лісів, уздовж доріг, на пустищах. У медицині плоди застосовують при хворобах печінки, нирок, сечового міхура, серця, при підвищеній кислотності шлункового соку, туберкульозі легень. З них готують препарат холосас. Пелюстки, уварені з медом, застосовують при рожистих запаленнях шкіри, відвар коренів — при каменях у нирках і гіпертонії; гілки — при дизентеріях і розладах кишково-шлункового тракту. Маслянистий екстракт та олія шипшини використовують зовнішньо при трофічних виразках, деяких захворюваннях шкіри і слизових оболонок.

Зміст

Також можна використати справжні рослини .

3. **Станція «Риболови».** На цій станції ми використовуємо вудку та рибу виготовлену з пінопласту. Учасники по черзі ловлять рибу в умовному ставку. (Балія, коробка...) На вудці може бути прикріплений гачок або магніт, відповідно на рибі крючок або магніт. Також на рибі прикріплюється картка з початком прислів'я. Учасникам потрібно впіймати рибу та продовжити прислів'я.

Варіанти:

1. «Береженого Бог береже, а козацька шабля стереже».
2. «Козацькому роду нема переводу».
3. «Або перемогу здобути або вдома не бути»
4. «Слава не поляже, а про себе розкаже».
5. «Лежачого не б'ють».
6. «Козак не боїться ні тучі, ні грому».
7. «Козак з біди не заплаче».
8. «Терпи, хлопче, козаком будеш».
9. «Терпи козак, отаманом будеш».
10. «Козак з бідною – як риба з водою».
11. «Життя собаче, зате слава козака».
12. «Хліб та вода – то козацька їда».
13. «За рідний край – хоч помирай».
14. «Де козак – там і воля».
15. «Хочеш спокою – готуйся до бою».

4. Станція «Їдаки»

На цій станції можна використати продукти, які потрібні для приготування куліша чи іншої української страви, а також для заплутування учасників інші продукти, які не використовуються у цій страві.

Учасникам зав'язують очі і вони на запах повинні визначити потрібну страву. Можна вибирати на дотик. Як варіант, можна одночасно декілька учасників на аромат та дотик вибирають страви.

Для дівчат учасників гри можливий варіант замісити тісто та зліпити певну кількість вареників. Варіантів безліч.

5. Станція «Жартівники»

На цій станції можна використати картки з гри «Крокодил» або «Аліас», або зробити.

На картці написано декілька слів (10-12) ніяк не пов'язаних між собою. Учасники обирають картку і з заданих слів складають козацьку байку.

Завдання учасників, щоб історія була смішною та зв'язною.

Варіант:

1. Небо.
2. Корова.
3. Сало.
4. Олівець.
5. Сон.
6. Ложка.
7. Свічка.

8. Крила.
9. Пальці.
10. Собака.

6. Станція «Кобзарі»

На цій станції використовуємо музичні записи зі звуками українських музичних інструментів. Учасникам потрібно вгадати, як називається інструмент. А також по мелодії визначити назву пісні та заспівати заспів і приспів.

7. Станція «Козацькі бої»

Станція спортивних розваг:

1. Перетягування канату
2. Бій мішками
3. Естафета «Переправа»

Варіанти можуть бути різні. Все, що цікаво учням .

Під час цих змагань декілька представників від кожного куреня складають свої пазли і відповідають, що на них зображено. Це можуть бути предмети вжитку козацької доби тощо.

Під час підбиття підсумків можна організувати перегляд мультфільмів, про козаків (Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=8rWTaGxvWI8>)

Організатори зібравши маршрутні листи підбивають підсумки та проводять нагородження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сайт Україна - це ми! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://we.org.ua/kultura/znamenyt-kozatski-prysliv-ya-ta-prykazky/>
2. Урок-вікторина "Запорізькі козаки" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mirgimnaziya.at.ua/publ/vikhovna_robota/scenariji_zakhodiv/urok_viktorina_quot6-1-0-52

Т.І.Маценко,

учитель історії, керівник козацького класу Лисянської загальноосвітньої школи І – ІІІ ступенів № 2 Лисянської районної ради

ЗБЕРЕГТИ КОЗАЦЬКУ СЛАВУ НАМ ДІДИ ЗАПОВІЛИ

Гра – квест для учнів 6 класу

Мета:

- поглибити знання про січове лицарство – козацтво;
- залучати школярів до вивчення історії козацької доби в рідному краї, козацьких пісень;
- розвивати творче мислення, пізнавальний інтерес, самоосвітню, інформаційну і життєву компетентності;

- виховувати повагу до славного минулого України, до традицій і звичаїв українського народу, почуття патріотизму.

Учасники: учні козацького класу (6- А), які заздалегідь об'єднуються в дві команди.

Обладнання: пакети із завданнями (питання, ребуси), підбірка ілюстрацій, обладнання для проведення змагань.

Хід гри

Ведуча 1.

Вітаєм Вас, присутні в залі,
Учителі, батьки і юні козаки.
Хай сміх луна і зась печалі,
Козацтву ж – слава на віки!

Ведучий 2.

Ми тут зібрались позмагатись,
Побачити, хто сміливіший з нас.
І по-козацьки привітатись,
За чуб смикнуть джуру хоч раз.

Ведуча 3.

Хай знають всі, гартуємо волю,
Щоб Україну нашу берегти.
За мир її, за кращу долю,
І тут ми поруч – я і ти.

Ведучий 4.

Вже час настав, розпочинаємо,
Сурма скликає козачат.
Давайте дружно привітаєм,
Козацьких дідусів – внучат!

Музична заставка «Козацький марш». На фоні мелодії звучать слова вірша

За Дніпровськими порогами,
За південними дорогами,
За степами за широкими
Наші прадіди жили.
Мали Січ козацьку сильную,
Цінували волю вільную,
Україну свою рідную,
Як зіницю берегли.

Ведучий 1. Мабуть, не має сьогодні жодної людини на нашій багатостраждальній Україні, яка б не знала про славу Запорізьку Січ, про січове лицарство-козацтво, про їхні походи і подвиги. Про все це самим народом, кобзарями – бандуристами, лірниками складено пісні і думи. З уст в уста

передавалися казки й легенди. Так давайте сьогодні разом з вами спробуємо провести козацьку гру - квест, вписати і свої прекрасні рядки у вічну книгу козацької слави. Адже козацькі нащадки повинні показати свої знання та винахідливість, таланти та жагу до перемоги.

Ведучий 2. *Умови гри.*

Для козацьких команд гра відбувається в межах школи. Учасники виконують завдання, що знаходяться в пакетах. Знайти їх ви зможете в різних куточках нашої школи. Де знайти наступний пакет завдань вам повідомлять помічники після оголошення правильних відповідей. Кожен пакет завдань оцінюється певною кількістю балів. Перемагає та команда, яка першою принесе пакети з відгаданими завданнями та набере найбільшу кількість балів. До проведення квесту залучаються помічники - учні старших класів, які відповідають за організацію роботи кожної станції змагання. Організатори слідкують за дотриманням правил квесту та часом, відведеним на виконання одного завдання. Учасники дискваліфікуються за передавання правильних відповідей іншій команді.

Подається сигнал до початку гри. Під мелодію пісні «Козацькому роду нема переводу», команди запрошуються до залу.

Ведучий 1. Шановні учасники квесту, оцінювати ваші перемоги в змаганнях будуть члени козацького журі.

Представлення журі.

Вам журі представить хочу,
Так, серйозним воно є,
Але голос свій й усмішку,
Жартам вашим віддає!

Ведучий 1. А зараз козаки ми хочемо почути від вас привітання та побажання суперникам.

Команди по черзі виголошують свої привітання та побажання противникам.

Можливий варіант.

Привітання команди «Козацька фортуна»

Сьогодні щиро Вас вітаєм,
Собі ж, звичайно, успіху бажаєм.
Дякуємо Вам, що завітали,
Змагання ці ми довго готували.

Ми вам повідаєм про давнії віки,
Коли жили ще славні козаки.
Розповімо про мужні їх походи,
Та про звичайні лицарські пригоди.

Про Січ - матусю, теж не забуваєм,
Про гетьманів Вам зараз нагадаєм.
Про тих, що кров за Україну пролили,
Життя своє за її волю віддали.

Про їхню славу, що дійшла до наших днів,
Про нашу гордість – вольних козаків.
То ж слухайте, бо починати вже пора,
І пам'ятайте їх, як закінчиться гра.

Багато сили вклали ми і знань,
Тому і виграєм сьогодні без вагань.
А ти суперник – друже, не лякайся
І зараз з нами сміло позмагайся.

Просимо побратимів на козацький круг,
Де кожен з Вас нам брат і друг.
Зійдемося ми у чеснім бої,
Без злих думок, без куль і зброї.

Час лицарів ще не пройшов,
Хоч двадцять перший вік надворі.
Змагатись будем не на кров,
Хай сміху буде тут доволі!

Команді «Вірних побратимів» від команди «Козацька фортуна» щире побажання:

Щоб кінь під Вами не пристав,
Щоб ворог в полі не догнав,
Щоб завжди в люльці був тютюн,
А в ющі веселився в'юн.
Варилась каша із пшона,
Й не здибав в шинку сатана.

***Хочете перемогти нашу команду, то візьміть оцей горнець і з'їжте усю кашу.
/Дують горнець/***

Привітання команди «Вірні побратими»

Ось прийшла вже ця година,
В бій пора вступати.
Свою спритність і сміливість
Треба показати.

Бо ми гідні нащадки
Козацького роду.
Наші діди кров пролили
За щастя й свободу.

І тому ми їх шануєм,
Все про них ми знаєм.
І за їхню честь і славу
З вами в бій вступаєм.

Ми здобудем перемогу
Як тії козаки,
Що змінили теплу хату,
Та і на байраки.

Що змінили всю рідню
На шаблю та люльку,
Та й на Січ пішли шукати
Для себе притулку.

Замість шаблі в нас знання,
Замість люльки – спритність.
Є ще риса в нас одна –
козацька сміливість.

То ж вперед, пора до бою,
Вже сурма сурмить.
Ти, суперник, не лякайся,
Хай тобі щастить!
На доброму слові будьте й ви здорові.

Команді «Козацька фортуна» і наше побажання.

Молодецькі кістки, щоб не сильно тріщали,
А турки за вами не дуже гасали.
В степу, щоб не стрівся товариш – невдаха,
Щоб завжди кипіла смачна соломаха.
Здолати бажаєм всіх, всіх ворогів,
На радість гетьмана й козаків братів!

Якщо хочете перемогти ви нашу команду, то візьміть оце відро і випийте все молоко./Дують відро/

Ведучий 2. Прошу членів журі оцінити дотепність і винахідливість наших козаків. *(Журі оголошує бали команд)*

Ведучий 1. Прошу козацьких отаманів отримати у голови журі маршрутні листи бойового походу. Всім козакам бажаємо перемоги у боях!

Маршрутний лист:

Назва станції	Бали
Бій «Гарматний постріл»	
Бій «Козацькі пісні»	
Бій «Черкащина у долі гетьманів України»	
Бій «Іспит для джури»	
Бій «Народна мудрість про здоров'я»	
Бій «За козацьких отаманів»	
Бій «Секретний»	
Бій «Юні краєзнавці»	
Бій «Гопак»	

Бій «Гарматний постріл». Команді треба дати відповідь на поставлені питання. (Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал.)

Питання команді «Козацька фортуна»:

1. Що означає слово «козак»? /вершник, вільна людина/.
2. Легендарні родичі запорожця?/Великий Луг-батько, Січ - мати, шабля-дружина, кінь-товариш/.
3. Найважливіша ознака влади в козацькому війську?/гетьманська булава/.
4. Що означає слово «чайка»?/в перекладі - човен, дубок/.
5. Вільні південні степи України?/ Дике поле/.
6. Які відомі українські танці народилися на Запоріжжі?/гопак, метелиця/.
7. Фортеця, де жили козаки?/Запорізька Січ/.
8. Співець, хранитель бойової слави?/кобзар/.
9. Голова козацького уряду?/кошовий отаман/.
- 10.Хто вони «широкі, як Чорне море»?/козацькі шаровари/.
- 11.Улюблена їжа козаків?/куліш/.
- 12.Яку річку найбільше поважали козаки?/Дніпро/.
- 13.Перша козацька фортеця збудована на острові...?/Мала Хортиця/.
- 14.На яких музичних інструментах грали запорожці?/кобзі, скрипці, цимбалах/.
- 15.Якого козака в житті не існувало?/Мамая/.
- 16.Перший козацький гетьман?/Дмитро Вишневецький/.
- 17.Хто ніколи не ступав на землю Січі?/жінка/.

Питання команді «Вірні побратими»:

1. Перша битва в ході Національно-визвольної війни? / під Жовтими Водами/.
2. Як називали П. Дорошенка? / «Сонце Руїни»/.
3. Козаки взяті на королівську службу? / реєстровці/.
4. Найвидатніший діяч Національно – визвольної війни? / І.Богун/.
5. Цьому гетьману найбільше дісталось від істориків? / І.Мазепа/.
6. Козацтво Січі становило? / Кіш/.
7. Хто і коли наказав зруйнувати Січ? / Катерина II,-1775 р./.
8. Останній гетьман? / К.Розумовський/.
9. Кількість порогів на Дніпрі? / 9/.

10. Кількість куренів на Січі? / 38/.
11. Символи гетьманської влади? / клейноди/.
12. Гетьман, онук гетьмана? / П. Дорошенко/.
13. Останній кошовий отаман на Січі? / П. Калнишевський/.
14. Козацькі літописці? / С. Величко, Г. Грабянка, Самовидець/.
15. Чотирикутне укріплення зі скріплених возів? / табір/.
16. Його гетьманування було найтривалішим? / І. Мазепа- 22 роки/.
17. Переміг турків і татар більш ніж в п'ятдесяти битвах? / І. Сірко/.

Бій «Козацькі пісні».

Завдання команді: виконати по куплету з пісень, у яких зустрічається слово «козак». (Кожна відповідь оцінюється в 10 балів).

Команда «Козацька фортуна». *Можливий варіант.*

«Їхав козак за Дунай»
«Ішов козак потайком»
«Копав, копав криниченьку» «Маруся»

Команда «Вірні побратими» *Можливий варіант.*

«Їхали козаки із Дону додому»
«Ішов козак на війноньку»
«Їхав, їхав козак містом»
«Ой на горі тай женці жнуть»

Бій «Черкащина в долі гетьманів України»

Установіть відповідність між біографічними даними гетьманів та їх портретами. (Кожна правильна відповідність – 10 балів)

Дмитро Вишневецький /Байда/ - Канівський, Черкаський староста, мав замок в Черкасах у районі теперішнього Пагорба Слави, одна з вулиць міста носить його ім'я.

Петро Дорошенко – Правобережний гетьман, проживав в Чигирині. В 1666 році під Лисянкою зібрав козацьку раду. Є відомості, що він влаштував у Лисянці монетарню.

Криштоф Косинський – ватажок козацько-селянського повстання 1591-1593 рр., взяв в облогу Черкаси у 1593 році. Його обманом заманили у місто і вбили.

Павло Тетеря – гетьман Правобережної України 1663-1665 рр. Дбаючи про власні інтереси, випросив царську грамоту на володіння Смілою.

Максим Кривоніс – соратник Богдана Хмельницького. Його загін вирішив долю перемоги у битві під Корсунем 1648 р. Є версія, що він родом з Вільшани.

Іван Самойлович – відстоював Чигирин як гетьманське місто перед Москвою. Укріпив Чигирин, двічі обороняв його від турків.

Бій «Іспит для джури»

I. Назвати головні умови доступу на Січ.

(За кожен правильну умову – 1 бал)

Можливий варіант.

Бути вільною і неодруженою людиною.

Розмовляти українською мовою.

Сповідати православну віру.

Пройти певне навчання.

II. Вказати риси характеру козака (За кожен правильну відповідь – 1 бал)

Можливий варіант.

Позитивні: щирість, дружба, любов до свободи, повага до старших, простота, винахідливість, гостинність, мужність, сміливість, військова доблесть, побратимство, любов до музики і пісні.

Негативні риси: хвастощі, легковажність, безпечність, схильність до лінощів і гультайства у вільний час.

III. «Козацька абетка» /виконується письмово/ (За кожне слово – 1 бал)

Можливий варіант.

К – козак, Кіш, куліш, клейноди, курінь, курінний, келеп, кинжал, кулі, котли, каламар, корогва.

С – Січ, січовики, соломаха, сотня, скарбниця, списи, свинець, символіка, стан, сірома, свита, старшина, сотник, столиця.

Бій «Народна мудрість про здоров'я»

Ведучий 1. Як відомо, отаманами обирали людей наділених особливою фізичною силою і військовою майстерністю та досвідом. Вашим завданням буде продовжити прислів'я або приказку про здоров'я. (Кожна правильна відповідь оцінюється в 0, 5 бала)

Можливий варіант.

1. Нема щастя без здоров'я.
2. Щоб працювати, треба силу мати
3. Як нема сили, той світ не милий.
4. Бережи одяг, поки новий, а здоров'я, поки молодий.
5. Весела думка – половина здоров'я.
6. Хто день починає з зарядки, в того день буде в порядку.
7. Без уроків фізкультури не зміцниш мускулатури.
8. Здоров'я маємо, не дбаємо, а втративши плачемо.

Бій «За козацьких отаманів»

Ваше завдання: відгадайте ім'я відомого козацького ватажка. (Кожній команді пропонується уривок з біографії отаманів Запорозької Січі, правильна відповідь оцінюється в 3 бали)

Можливий варіант.

Гетьман низових козаків був знаменитою людиною, наділеною незвичайною силою. Нову неуживану підкову він міг зламати руками, як якийсь пруттик. (Іван Підкова)

Вінницький полковник, вважався кращим фехтувальником Європи. Він, як лицар, бився двома шаблями, перемагаючи відразу кількох нападників. (Іван Богун)

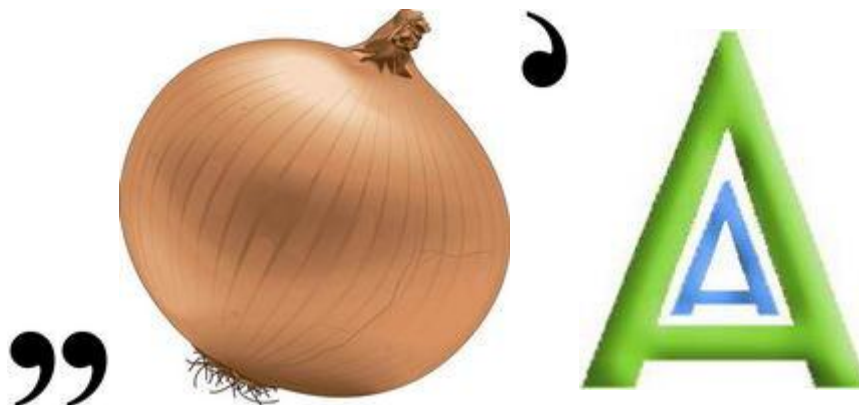
З малку навчився натягати лук. Зброї та коня з рук не випускав. У бій ішов першим, а виходив останнім. (Петро Сагайдачний)

За словами очевидців «тіло його було міцніше, ніж тіло німецького рейтара... І їздець із нього був знаменитий». (Іван Мазепа)

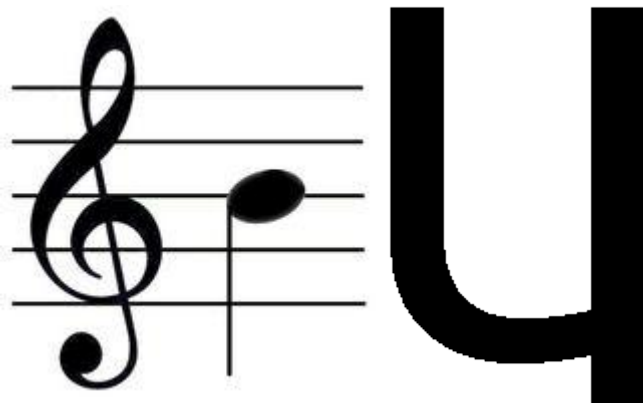
Бій «Секретний»

Вашим завданням буде розгадати ребуси. Відповіді потрібно писати на аркуші біля малюнку. Розгадавши останній ребус, ви зрозумієте в якому кабінеті потрібно шукати наступний пакет із завданнями. Для отримання пакету необхідно назвати ключове слово - відповідь на четвертий ребус. (Кожна правильна відповідь оцінюється в 10 балів.)

Можливий варіант.

(Булава)

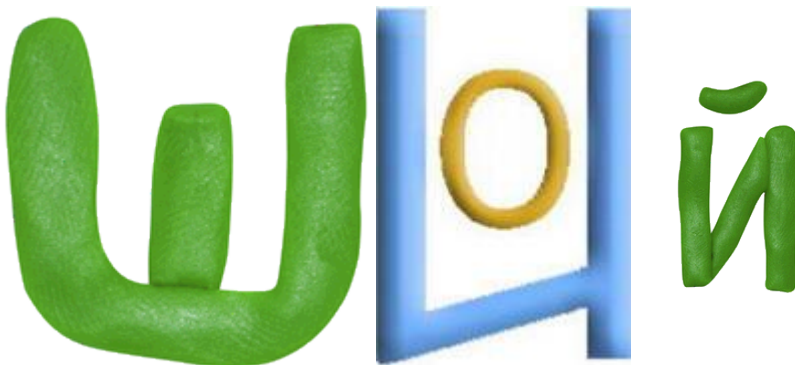

(Січ)

 1 = P

(Курінь)

(Кошовий)

 2

(Спис)

(Кіш)

 2 = P

(Історія)

Бій «Юні краєзнавці»

Завдання: пояснити з якою історичною подією пов'язана місцева пам'ятка культури. (Правильна відповідь оцінюється в 10 балів)

Пам'ятник М. Хмельницькому
Лисянка Магдебурзького права

Пам'ятний знак на честь надання містечку

Бій «Гопак»

Ведучий 1. Відомою системою єдиноборств, створеною козаками, був гопак. Цей бойовий танець нічим не поступається світовим зразкам східної боротьби.

Спробуйте показати рухи, які можна назвати елементами двобою.

Ведучий 2. Надамо можливість командам продемонструвати своє вміння танцювати гопак.

(Команди під супровід музики виконують танець. Перемагає та, козаки якої найкраще виконають завдання)

Ведучий 1.

Скільки не змагались, та кінчати час,
Може ви прийдете ще не раз до нас.
Пісню заспіваєм, танок заведем,
До музею історії дорогу знайдем.
За бої козацькі шкодувати не будем,
І слави козацької – повік не забудем.

Ведучий 2. Шановне журі! Прошу Вас сказати мудре слово! Чим ми вшануємо своїх козаків?

Голова журі оголошує переможців квесту.

Ведучий 1. Козацькому роду – нема переводу.

Ведучий 2. *(Звертається до козаків)*

Присягайте!

Бути мужнім і сміливим!

ПРИСЯГАЄМОСЬ!

Боронити честь і славу нашого народу!

ПРИСЯГАЄМОСЬ!

До науки і освіти прагнути щосили!

ПРИСЯГАЄМОСЬ!

Поважати рідну мову, що батьки навчили!

ПРИСЯГАЄМОСЬ!

Щоб козацькому роду не було переводу!

Присягаємо на вірність Україні й народу!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Апанович О.М. Козацька енциклопедія для юнацтва / О.М. Апанович. – Київ:Веселка, 2009. –719 с.,: іл.
2. Гетьмани України. – Харків: Промінь, 2007 –248 с.
3. Косенко Л. О Козаки: Лицарський орден України: Факти. Міфи. Коментарі/Леонід Косенко. –Х.:ВД «Школа»,2007. – 576 с.
4. Край козацький. Довідник з історії Лисянщини. – Київ :Наук. Думка, 2004. –408 с.
5. Мандри Україною. Золота підкова Черкащини. Путівник / Черкаський благодійний фонд «Золота підкова». – Київ, 2007. –232 с.

Н.В.Сидоренко,

заступник директора з виховної роботи, учитель музичного мистецтва Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 32 Черкаської міської ради

ЗЕМЛЯ ЧЕРКАСЬКА – СЛАВА КОЗАЦЬКА

КОЗАКфест для учнів 5-6-х класів

Мета: залучити дітей до вивчення історії рідного краю, національних традицій, козацьких пісень, розширити знання учнів про життя українських козаків; виховати повагу до народних традицій, свят, героїки наших предків, любов до рідного краю, свого народу.

Обладнання: комп'ютер, мультимедійний діапроектор, баян, аудіо записи українських народних козацьких пісень, Є.Адамцевич «Запорізький марш».

Учасники: учні 5-6-х класів, запрошені гості, батьки, представники Черкаського козацтва, джури шкільного рою.

Пояснювальна записка: заходячи до актової зали, діти (по троє представників з кожного класу) наосліп обирають картки з позначками і об'єднуються у певні групи, згідно тому чи іншому знаку-символу на картці учасника Козакфесту:

Читці 	Співаки 	Історики
---	---	--

й отримують відповідне завдання для групи: вірші, оповідання, слова пісень тощо. Решта учнів сідають згідно схеми розташування в залі.

За два тижні до проведення заходу учні під керівництвом учителя музичного мистецтва вивчають козацькі пісні (для кожного класу свою). За допомогою класних керівників діти готують інсценізацію, продумують зовнішній вигляд, оформлення виступу класу.

Сценарій заходу відомий вчителю та ведучим. Заздалегідь готуються «кобзар», джури.

На сцену виходять діти згідно появи на слайдах знаку, що відповідає його групі, та нумерації.

Слайд №1

На центр зали виходять учні-читці, читають вірші.

Читець 1: На світі багато чудових країн,
Мені наймиліша, найкраща країна,
Яка піднялася, мов Фенікс, з руїн,
Безсмертна моя Україна.

Читець 2: Тепер, ще не легко живеться тобі,
Є в тому, мабуть, особлива причина.
Та все подолає в тяжкій боротьбі
Незламна моя Україна.

Читець 3: Квітує, мов калина, на плесах вод,
Будь в дружбі і праці міцна та єдина.
Хай буде щасливим твій сильний народ,
Будь вільна, моя Україно!

Слайд №2

Пісня «Перлина-Україна» у виконанні групи співаків, весь зал підспівує, на екран виведений текст пісні.

1 ведучий Ми всі пам'ятаєм, якого ми роду
Козацьких далеких часів.
За працю, свободу, за щастя народу
Тобі, Україно, наш спів!

2 ведучий Вітаємо вас, любі учні, батьки, вчителі та гості на нашому традиційному КОЗАКфесті «Земля черкаська – слава козацька!»

Виходить учень «Кобзар», імітує спів думи

Розселив Господь людей по всьому світу і кожному народові дав землю. Богом дана земля є святою і рідною, тому її захист — це найперший обов'язок народів. Для українців такою землею є Україна. Вона полита потом і кров'ю сотень поколінь, їхніх працелюбних і героїчних предків. Шануймо героїчну історію нашого великого народу!

Слайд №3

На центр зали виходять історики.

1. 14 жовтня кожного року увесь християнський світ з глибокою любов'ю, вдячністю і надією славить Пресвяту Богородицю, Матір Спасителя світу Ісуса Христа.

2. Для нас, українців, свято Покрови Пресвятої Богородиці християнське і національне, воно символізує зв'язок поколінь, невмирущість героїчних традицій нашого народу.

3. Свято Покрови було найбільшим святом для козаків. Цього дня у них відбувалися вибори нового отамана. Наші лицарі вірили, що свята Покрова охороняє їх, а Пресвяту Богородицю вважали своєю закупницею і покровителькою. Багато церков маємо побудованих на честь свята Покрови.

4. Козаки настільки вірили в силу Покрови Пресвятої Богородиці і настільки широко урочисто відзначали свято Покрови, що впродовж століть в Україні воно набуло ще й козацького змісту та отримало другу назву — Козацька Покрова.

5. З недавніх пір свято Покрови в Україні відзначається ще й як день українського козацтва, а згідно Указу Президента України з 14 жовтня 2015 року цей день є днем захисника України.

1 ведучий. Сьогодні свято, пісня лине
Сьогодні в нас козацтво тут.
І прийшли вони сьогодні,
Щоб вести запеклий бій.

2 ведучий. Тільки, ні, не кулаками,
А веселими піснями.
Тож давайте не баріться
А за спів скоріш беріться!

*Виступ класів з козацькими піснями
(згідно появи назв класів на слайдах: 5-А, 5-Б тощо)*

Слайд № 10

Виходять читці

Читець 4. З давніх-давен, так повелося...

Сутужно жити довелося...

Й на тернах рідної країни,

Зросло козацтво України.

Як промінь ясний з поміж неба,

В захисниках була потреба,

І тут з'явився він – козак,

Сталевих шабель він мастак.

Читець 5. Він вільним був, із духом сильним,
Був мужнім, хвацьким та кмітливим,
Народ в обіду не давав,
Невпинно ворогів вбивав.
За святу землю, матір, Бога,
Була йому одна дорога.

Читець 6. За покликом людської долі,
Щоб зберегти безцінну волю.
Немало пройдених шляхів,
Лягло й немало ворогів,
Та лиш КОЗАК стоїть й понині,
На нашій славі Україні.

Читець 7. Козак – чесна, смілива людина,
Найдорожча йому – Батьківщина!
Козак – слабкому захисник,
Цінити побратимство звик!

Читець 8. Козак – усім народам друг,
І лицарський у нього дух!
Козак – це той, хто за освіту,
Хто прагне волі і блакиту!
Козак вкраїнську любить мову,
Він завжди здержить своє слово!

1 ведучий А зараз пропонуємо всім присутнім пограти в гру «Знай наших». Кожен, хто знає правильну відповідь, має підняти руку, до нього підійде наш ведучий, й лише тоді дати відповідь.

(Гра з залом. Слайд № 11

1 Ведучий зачитує питання,

2 ведучий ходить по залу з мікрофоном)

ЗАПИТАННЯ:

1. Що означає слово «козак»? (Вершник, вільна людина.)
2. Голова козацького уряду. (Гетьман.)
3. Що означає для козака слово «чайка»? (Човен.)
4. З ім'ям якого гетьмана пов'язують створення козацької кінноти як роду військ? (Богдана Хмельницького.)
5. Найвідоміша козацька страва. (Куліш.)
6. Про яку деталь козацького вбрання казали: «широкі, як чорне море»? (Шаровари.)
7. Народний співець, оспівувач подвигів козаків. (Кобзар.)
8. Перша козацька фортеця, зведена на острові. (Мала Хортиця.)

9. Кому не дозволялося заходити на територію Запорозької Січі? (Жінкам.)
10. Автор першої української конституції. (Пилип Орлик.)
11. Відомий козак, який брав участь більше як у п'ятдесяти
12. битвах. (Іван Сірко.)
13. Яке церковне свято козаки вважають своїм і коли воно
14. відзначається? (Покрова, 14 жовтня.)
15. Найважливіша ознака влади в козацькому війську. (Булава.)
16. Найвідоміший козацький танок. (Гопак.)

1 ведучий. Дякуємо всім гравцям, прийміть у дарунок цей запальний танок.
Танок «Гопак» виконують учасники хореографічного гуртка.

2 ведучий. Ми всі пам'ятаєм, якого ми роду
Козацьких далеких часів.
За працю, свободу, за щастя народу
Тобі, Україно, наш спів.

Слайд № 12, на слайді текст пісні «Козацькому роду нема переводу».
Всі присутні співають.
В кінці пісні виходять джури шкільного рою з листом.

Ми, козаки славної України, джури війська школи № ___ сповіщаємо цією грамотою, що завжди готові про народ свій дбати, рідну мову й звичаї охороняти, козацьку славу захищати.

Стверджуємо цією грамотою, що кожен із загону війська козацького, не щадячи життя свого, шануючи традиції народу українського, з великою шаную готовий завжди демонструвати вічні й славні, як сама історична пам'ять, козацькі силу, винахідливість і розум, й таким чином доказуючи, що козацькому роду нема переводу!

Під музику «Козацького маршу» (варіанти виконання різні: акомпанемент учителя музики, аудіозапис) ідуть в зал.

1 ведучий.
Прийшов час нам попрощатись!
Згода хай буде у вашій родині,
Живіть мирно в домі, школі, Україні.
Про минуле славне своє пам'ятайте,
У добрі і праці сміло виростаєте.

2 ведучий.
Розпускайте крила, сміливо злітайте,
Шлях до волі і єднання у серцях плекайте.
Щоб у всіх кінцях і всюди, у кожній родині
Жила слава козацька, цвіла Україна!

*Звучить «Запорізький марш» Є.Адамцевича,
учасники заходу виходять із зали.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методичний портал. Усний журнал «Як жили і воювали козаки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://metodportal.com/node/28473>
2. Клуб поезії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=209883
3. Сценарій години спілкування за темою «Українське козацтво». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mirgimnaziya.at.ua/publ/vikhovna...kozaki
4. Козацькі розваги. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: lupnykyshkola.blogspot.com
5. Сценарій до святкування Покрови Пресвятої Богородиці, козацтва та УПА. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kk-kgva.org.ua>

В.М.Юрпольська,

заступник директора з виховної роботи Комунального закладу «Катеринопільський навчально-виховний комплекс №2 «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» Катеринопільської районної ради

КОЗАЦЬКА МЕДИЦИНА

Виховна година для учнів 5 класу

Мета виховна: сприяти естетичному вихованню учнів, забезпечити моральне виховання учнів, продовжувати формувати такі риси характеру, як: патріотизм, гуманізм, милосердя; виховувати правильне ставлення та любов до історії українського народу;

освітня: розширити знання учнів про історію славного українського козацтва Запорозької Січі, побуту, медицини;

розвиваюча: розвивати вміння аналізувати, виділяти головне, самостійно робити висновки, систематизувати, формувати гнучкість, самостійність, критичність мислення, розвивати просторову уяву.

Форма проведення: розповідь з елементами бесіди, повідомлень.

Місце проведення: навчальна кімната

Хід заходу

Учень1.

Дух козацький славних предків поповниться містами
Хай гордиться Україна своїми синами.

Підіймаймось побратими у звитязі щастя,
Подолаєм супостата і усі нещастя.

Наша гідність українська у боях здобута -
Наша сила, наша воля і наша спокута
Завжди будуть актуальні Хмеля заповіти
Козаки - ми, українці, а не чорта діти

Учень 2.

Не плюндруйте рідну землю жадністю й брехнею
Не шматуйте, не калічте алчністю своєю.
І нехай козацька клятва в серці б'є палкому -
Душу - Богу, життя Україні, ну а честь нікому

Учитель. Любов до свого народу, до своєї землі починається із знання народних традицій, обрядів, звичаїв, зі знання багатющої історії українського народу. Наша рідна Україна – славна і чудова земля із широкими чистими річками, мережаними нивами, а особливо людьми, які колись жили на цій землі. Оскільки в героїчному найбільше виявляється національний характер народу, його душевна краса, його талант, то такі сторінки історії особливо хвилюють і наповнюють нас гордістю.

Учень 3.

Заспіваєм вам не пісню
про стару старовину.
І розкажем вам не казку,
А бувальщину одну.
Ми вам розкажем про минуле,
Що вже мохом поросло.
Що нащадками забудете,
За водою попливло.

Козак Мамай. А про мене, козака Мамаю, забули. Така незвичайна подорож – і без мене.

Ведучий. Вибачайте, козаче Мамай. А де ви взялися?

Козак Мамай. А я ніде й не дівався, нізвідки не брався. Я там, де добра справа, де доблесть і слава та гарна забава.

Ведучий. Тож вирушаймо разом в далеку мандрівку, туті де жили особливі люди, які вміли і воювати і лікуватись і в бою захищатись

Козак Мамай. А про що ж ти хочеш дізнатись юначе?

Ведучий. Ми вже багато знаємо про вашу лицарську звитягу і нічого не знаємо як ви лікувалися після поранень, які лікарські трави використовували **Козак Мамай.** козацька медицина була у нас бездипломна, безкнижкова не то, що ваша зараз

Ведучий. Коло часу замкнулося і для нас вона зараз актуальна. Після трагедії на ЧАЕС, серед гнучких трав, дерев перекручених, тварин заслабких,

стрімко дряхліючих людей, козацька медицина так само як і віра предків здатна врятувати наш народ. А що ми недолугі предки робимо? Вирубуюємо дерева, винищуємо трави, заливаємо газони асфальтом, залишаючи себе без зелених легенів Землі

Козак Мамай. Коли молодий хлопчина тікав на Січ, ховався по ярах, руслах річок, зарослих верболозом, йшов лісами. А коли діставався Великого Лугу, де стрічався з травами – велетням, ковила сягала по коліна, полин по пояс. Ставали вони його друзями: лікували потерті в дорозі ноги, рятували від лихоманок, просто зміцнювали.

Козаки були глибоко віруючими людьми і часто, в разі хвороби, вони зверталися до Бога, і ті, що гаряче молилися Богові одужували. Лікували хворих цілителі, промовляючи різні молитви при різних захворюваннях. Навіть перед тим, як ставити зілля на вогонь промовляли молитви. Перед лікуванням козацькі цілителі радилися з Богом, коли запиналися або читалося важко - від лікування відмовлялися, вважаючи це знаком Божим.

Ведучий. Серед грецьких легенд є легенда про Антея, якого ніхто не зміг здолати в бою, але коли він знесилювався припадав до Землі і сили відновлювалися, а чи може таке бути?

Козак Мамай. А чого ж синку не може бути? Так і козаки обирали галявину, щоб тіло щільно припадало до землі. Тут росли спориш, конюшина, лютики, злаки що утворювали «енергетичну шахматку»; так відпочивали. Козаки вміли відновлювати сили – вранці пройти по ранкових травах.

Ведучий. А чи були у козаків ручні птахи, тварини?

Козак Мамай. Козаки ніколи не тримали у неволі птахів, не полювали на них, але інша справа – лікування. Навесні козаків дуже допікало запалення потових залоз під пахвами, ніби дрібниця, але спати спокійно, а ні шаблю міцно тримати не дає. Тоді треба знайти гніздо хижака (орла, шуліки або сокола), знайти яйце і носити під пахвою – напасть швидко зникне. А інколи в процесі здобування (козак дерся на високе дерево) дозрілий абсцес лопався та й орлиця не дуже привітно зустрічала гостя. А ще радили добути орлана - балабана та поволеньки сирим його з'їсти. Птах рибу їсть, а його м'ясо на вітаміни та мікроелементи корисне.

Ведучий. Мабуть малоприємне на смак?

Козак Мамай. А де ти бачив смачні ліки?

Ведучий. А чи правда, що козаки уникали називати породи птахів?

Козак Мамай. Правда, особливо, коли мова йшла про психічні захворювання в «рецепті» значилося: візьми пух, пір'я. За вбивство лебедя чи лелеки товариство могли покарати на смерть, а для ліків проти пропасниці вони були потрібні, такий рецептурний шифр був зрозумілий лише Обранцям.

Ведучий. А чому козаки мали такі цікаві зачіски?

Козак Мамай. вінець тіла – голова, корона голови – зачіска говорить жартівлива приказка, ховає за посмішкою мудрість. Козацька зачіска – протест проти пишності, а ще й лікувально-гігієнічний засіб. Загоріла шкіра голови – перепона проти грибкових захворювань. «тренувана» вітром та сонцем голова -

профілактика від теплових ударів, а термін «оселедець»- перекладається як «улюбленець долі, Бога», коли невдаха попадав за борт оселедець ставав йому рятівним кругом. А щоб волосся не випадало до напоїв додавали відвари трав яглиці, півонії степової, полину половецького, полину, кропиви. Після стресів козака відпоювали відваром звіробою, деревієм, щоб ріс густий чуб до їжі додавали хрін, часник, цибулю.

Ведучий. як я люблю поспати , а потрібно рано в школу вставати

Козак Мамай. Прокидався козак з сонечком; встав, помолився, повів коня купати, холодна вода чи ні, скупався сам.

Ведучий. Ми ще мусимо вранці зуби чистити ?

Козак Мамай. Молодь козацька, відпочиваючи, бавилася насінням, жуйкою

Ведучий. А що в козаків була гумка «Орбіт» ?

Козак Мамай. Хто такий Орбіт не знаю, а от у козаків була природна гумка – віск бджолиний, підтьоки вишні, терену, горобини, жуйки з живиці «сліз» пораних сосен, ялин. От і не знали козаки захворювань зубів. Гарбузове насіння багате на цинк, мідь, мікроелементи, а вони зубам підмога і пожива. Зернятко – печінку чистить, глистів гонить, шкаралупка добре за зубну щітку править.

Ведучий. А скільки ти мов знаєш? А скільки у тебе друзів ?

Козак Мамай. Володіння кількома мовами – то тренований голосовий апарат, добра пам'ять, так «байдикували »козаки.

Ведучий. А Ви ходили на полювання ?

Козак Мамай. Козаки не були козаками як би ходили на полювання без вигадки тут були і медичні секрети. Козаки вважали, що хто їсть вовче м'ясо - житиме довго, матиме гострий слух, гарний зір свіже вовче м'ясо прикладали до рани загоїть «як на собаці». Міцний м'ясний відвар відводить лихоманку, вовчою шкурою розпареною над кип'ятком, розтирали болоче місце, коли поперек узяло. А хто у полював хижака брав від нього зуба, оберегом називав. Хо́да та їзда верхи на коні - самомасаж, бо робився сідлом або твердою спиною коня. Догляд за конем, їзда верхи – це масаж шкіри, попереку, сідниць.

Ведучий. А чи це правда, що козаки купалися в травах?

Козак Мамай. Козаки «купалися» в травах. Так це не гра слів. Після купання в річці чи озері без одягу мокрі заходили у хащі трав, рослинно-пилкова суміш нашарувалась на тілі, ходили голі по пояс, загартовуючи тіло, їли багато риби, а рибне харчування – корисне, воно давало довголіття. Рубанні рани змащували маззю виготовлену з трав, розчинених у риб'ячому жирі.

Мали секрети довголіття і Кобзарі, граючи на кобзі вони встановлювали її так, що звукові коливання охоплювали найважливіші органи .

Любили козаки мед – пиво пити, горілочку не цуралися, але до тютюну і люльки приязнь особлива. Тютюн був дорогий, тому до нього додавали степові трави: полин, м'яту, валеріану, деревій – всі ці трави мали лікарські властивості.

Ведучий. А хто такі пластуни?

Козак Мамай. Це були особливі люди, вони і курінь мали на Січі окремих, вояцька наука їх була особлива, знали вони лікарські секрети, бо потрібна була

особлива фізична форма, витримка. Вони ніколи не пили сирої води, вони пили відвар добре виварений у казані, додаючи айр, звіробій, полин. Якщо пили болотяну воду, ковтали жменю вуглинок, які брали з вогнища. Ось такий спецзагін. У козаків і зброя лікувала. Леза загартовували і розпускали у вогні, охолоджували у воді, нею поїли тяжкохворих у бою, давали тим, хто втратив багато крові у бою, вода з «іржою» від болю в печінці. На ній робили настої.

Ось такими були славні лицарі козацтва. Бережіть діти наші традиції, передавайте їх один одному, як ми передавали своїм дітям-внукам.

Що говорить вам «козак»-

Це крилате горде слово?

Чом завжди буває так,

Що світлішає від нього?

Пам'ятайте ж, друзі,

Як воля кувалась,

Присягайтесь, що Україну

Будете любити

Учень 1.

Присягаємо край рідний

Над усе любити,

Рідний народ шанувати

І для цього жити.

Козак Мамай.

Як ріка в гору не піде,

Як сонце не гасне,

Так ми того не забудеш,

Що рідне, що власне.

Учень 2.

Що нам рідне, те нам буде

І красне, і гоже –

Присягаємо : так буде!

Поможи нам Боже!

Козак Мамай. Прощайте діти, пам'ятайте про що я вам тут розповідав, бережіть традиції, не загубіть мої поради. Я там, де добра справа, де доблесть і слава.

Учитель. Любов до свого народу, до своєї землі починається із знання народних традицій, обрядів, звичаїв, зі знання багатющої історії українського народу. Наша рідна Україна – славна і чудова земля із широкими чистими річками, мережаними нивами.

Оскільки в героїчному найбільше виявляється національний характер народу, його душевна краса, його талант, то такі сторінки історії особливо хвилюють і наповнюють нас гордістю. У минулому українського народу було таке неповторне й легендарне явище, як Запорізька Січ. Це про неї Гоголь писав:

«Ось вона Січ! Ось те гніздо звідки вилітають горді й дужі орли. Ось звідки розвивається воля й козацтво на всю Україну.»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Незалежний інформаційно-освітній ресурс Гайдамаки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.haidamaka.org.ua/0071.html>
2. Дан Берест "Витоки козацтва" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoslavni.narod.ru/kozak2.htm>
3. Культурно історичний портал. Спадщина наших предків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.spadok.org.ua
4. Сайт Галицький кореспондент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gk-press.if.ua/>
5. Сайт Спас Рівне. Розділ Бойове мистецтво і здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.spas.rivne.ua

Електронний додаток 1
ХАЙ СЛАВУ КОЗАЦЬКУ НІХТО НЕ ЗАБУДЕ !

«Спи, Чигирине, нехай гинуть у ворога діти»

(об'ємне ліплення з глини)

автор **Віра Тимошенко** (13 років),

вихованка Зразкової художньої студії декоративно - прикладного мистецтва

“Сходинок” Черкаського міського багатoproфільного молодіжного центру

Черкаської міської ради, наставник Тимошенко Г.В.

Електронний додаток 2
МИ – КОЗАЦЬКОГО РОДУ

«Панували, добували і славу, і волю»

(аплікація з тканини)

автор **Тетяна Крикля**, учениця 9 класу

Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю
Черкаської обласної ради, учитель Даніліна В.О.

Додаток «*Ми – козацького роду*» створений з метою сприяння організації роботи з патріотичного виховання дітей та молоді у загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах. Містить два блоки:

- Маршово-стройова музика (*Інструментальний виклад*);
- Пісенний матеріал (*Фонограми +, -*).

Матеріали розміщені на сайті КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» за посиланням: <http://oipop.ed-sp.net/node/24185>

Перелік пісень

1. Козацька пісня.
2. Маленький козачок.
3. Годі, браття, сумувати.
4. Гей, ви, козаченьки.
5. Ми маленькі козачата.
6. За свистали козаченьки.
7. Ми – козаки.
8. Будьмо.
9. Встань козацька славо.
10. Доля козака.
11. Їхав козак містом.
12. Їхали козаки.
13. Їхали хлопці, три запорожці.
14. Козаки.
15. Козацька барвінкова.
16. Козацька доля.
17. Козацька похідна.
18. Козацький рід.
19. Козацькому роду, нема переводу.
20. Козачка.
21. Ми – нащадки козаків.
22. Ми – козаки.
23. Пісня Джури.
24. По селу їдуть козаки.
25. Українські козаки.
26. Гей, соколе.
27. Ой, на горі, та й женці жнуть.
28. Хай живе, Україна.
29. Будем козаками.
30. Розпрягайте, хлопці, коней.
31. Спи, маленький козачок.
32. Козацька слава.
33. Козачата.
34. Гей, соколе.
35. Отаман Сірко.

СЛОВО ПОДЯКИ

Навчальний посібник «Козацько-лицарське виховання у закладах освіти Черкащини» – це плід колективної співпраці заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів, вчителів історії, предмета «Захист Вітчизни» області. У ході роботи над посібником було проаналізовано чимало матеріалів відповідної тематики і змісту, які потребували подальшого опрацювання.

Авторський колектив щиро вдячний за творчі ідеї, креативність: Устименко Н.П., Круть В.П., Лучаніновій С.І., Ширай Т.М., Дехтярьову О.В., Бойко Н.А., Матвієнко Б.І., Проскурі Н.О., Васильєвій Л.В., Ткаченко Ю.В., Кравченко І.М., Веженковій Л.М., Возній І.В., Тарасюк А.В., Двуренченській М.М., Михайлик Т.В., Сидоренко Ю.М., Дяченко Л.М., Колеснік О.Д., Карпенко І.М., Мичці О.Г., Маценко Т.І., Сидоренко Н.В., Юрпольській В.М., Слободяник Я.Ю., Кирилюк Н.О., Матрос О.В., Пересунько А.І., Юрченко Т.Є., Горбенко А.В., творчій групі вчителів м. Сміли (Бондаренко Н.А., Занегіній О.Ф., Каратай О.В., Калюжній В.В., Чуйко О.В., Васильєвій Н.І.) під керівництвом Петряк Л.М., Сердечній І.М., Сидоренко Ю.М., Крамаренку Т. В., Тимошенко Г.В., Олійник Л.В., Гаврильченко Т.В.

Цей посібник, ми сподіваємося, буде корисним для всього освітянського загалу.